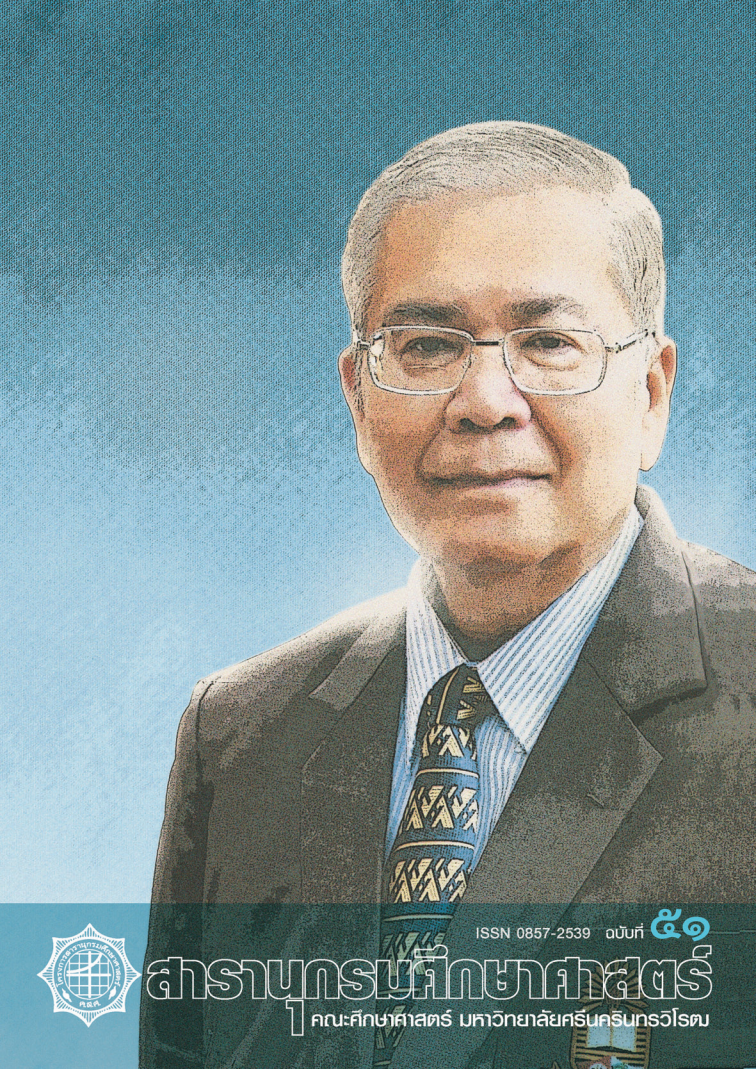

ISSN 0857-2539 ฉบับที่ ๕๑

สารานุกรมศึกษาศาสตร์

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สารานุกรม
ศึกษาศาสตร์

ฉบับที่ ๕๑ (กรกฎาคม ๒๕๕๙)

คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ภาพปกจากเรื่อง ศาสตราจารย์เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์

สารานุกรม
ศึกษาศาสตร์
ฉบับที่ ๕๑ (กรกฎาคม ๒๕๕๙)

คณะผู้จัดทำ

เจ้าของ

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วัตถุประสงค์

เพื่อช่วยเพิ่มพูน ขยายขอบเขต เพิ่มความรวดเร็วของการบัญญัติศัพท์ อธิบายความหมายของศัพท์ให้ทันต่อความต้องการและความจำเป็นในการใช้ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาการค้นคว้า ตลอดจนการพูด การเขียนที่สามารถทำให้เข้าใจตรงกันได้

คณะกรรมการฝ่ายบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์บุญศรี	ไพรัตน์	ประธานกรรมการ
นายวิสิทธิ์	โรจน์พจนรัตน์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา	ธรรมา	กรรมการ
อาจารย์จารุวรรณ	พลอยดวงรัตน์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พาสนา	จุลรัตน์	กรรมการ
อาจารย์โอภาส	สุขหวาน	กรรมการ
รองศาสตราจารย์วัญญา	วิศาลาภรณ์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุวดี	ภู่ประดิษฐ์	กรรมการ
อาจารย์วิรุฬห์รัตน์	ไฉนงุ้น	กรรมการ
อาจารย์สุวรรณา	คล้ายกระแส	กรรมการ
รองศาสตราจารย์ชูศรี	วงศ์รัตนะ	กรรมการและเลขานุการ
อาจารย์วิไลลักษณ์	พงษ์โสภา	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวสมฤทัย	หัตถา	เจ้าหน้าที่โครงการ
		โทร.(๐๒)๖๔๙ – ๕๐๐๐ ต่อ ๑๑๑๒๓

จัดพิมพ์โดย

บรัท สำนักพิมพ์ พ.ศ พัฒนา จำกัด เลขที่ ๑๒ ถนนพระราม ๖ ซอย ๔๑ เขตพญาไท กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐

โทร. ๐๒ – ๒๗๙ – ๖๒๒๒ (อัตโนมัติ ๑๕ คู่สาย)

รูปเล่ม สมฤทัย หัตถา

พิมพ์ที่

บริษัท ธนธัชการพิมพ์ จำกัด ๔๓/๑๐๐ หมู่ที่ ๕ ซอยเทดพระเกียรติ๑ ถ.เทอดพระเกียรติ จ.วัดชะลอ อ.บางกรวย จ.นนทบุรี ๑๑๑๓๐ โทร. ๐ – ๒๘๘๓ – ๘๘๔๘ Fax : ๐ – ๒๘๘๓ – ๘๐๓๗

สั่งซื้อได้ที่

โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กรุงเทพ ฯ ๑๐๑๑๐ โทร. (๐๒)๖๖๔ – ๑๐๐๐ ต่อ ๑๑๑๒๓

หรือ (๐๒) ๒๖๐ – ๓๖๓๙ และ (๐๒)๒๕๘ – ๓๙๙๗

สงวนลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ โดยคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ

สารานุกรม
ศึกษาศาสตร์
ฉบับที่ ๕๑ (กรกฎาคม ๒๕๕๙)

บรรณาธิการแถลง

บรรณาธิการแถลง

วารสารสารานุกรมฉบับนี้ประกอบด้วยบทความในสาขาวิชาต่าง ๆ จำนวน 15 บทความ จาก 8 สาขาวิชา มีหลายบทความที่น่าสนใจ เช่น การข่มเหงรังแก สวนบำบัด ผู้ปิดทองหลังพระ ศาสตราจารย์เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ฯลฯ บทความเรื่อง ดนตรีเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ โดยรองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์ (ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2557) บทความนี้เคยลงพิมพ์ใน **60 ปี 60 คำ มศว** เป็นบทความที่ให้ความรู้ด้านดนตรีศึกษาอย่างดี และเพื่อเป็นที่ระลึกถึง รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา อินทรสุนานนท์ ซึ่งเป็นกรรมการท่านหนึ่งในสาวิชาดนตรีศึกษา จึงได้นำมาพิมพ์ลงในฉบับนี้ด้วย

สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสพระชนมายุ 60 พรรษา พุทธศักราช 2558 พิมพ์เสร็จเรียบร้อย เมื่อเดือน เมษายน 2558 สถาบันศึกษา และห้องสมุดที่สนใจติดต่อได้ที่ โครงการสารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โทร. 02 – 649 – 5000 ต่อ 11123 คุณสมฤทัย หัตถา

คณะกรรมการฝ่ายบรรณาธิการ

สารบัญ

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา..... 5

การบริหารเครือข่ายการศึกษา สมบูรณ์ บูรศิริรักษ์..... 6

สาขาวิชาการแนะแนว..... 12

การข่มเหงรังแก สกล วรเจริญศรี..... 13

สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่..... 21

การศึกษาทางเลือก พรใจ ลี่ทองอิน..... 22

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ สนอง โลหิตวิเศษ..... 31

สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ..... 41

สวนบำบัด ฑมลา บุญกาญจน์..... 42

สาขาวิชาดนตรีศึกษา..... 48

ดนตรีเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ กาญจนา อินทรสุนานนท์..... 49

สาขาวิชาปรัชญาการศึกษา..... 53

ตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย สำเริง บุญเรืองรัตน์..... 54

ปรัชญาการเมืองในวรรณคดีไทย สำเริง บุญเรืองรัตน์..... 59

อภิปรัชญาในวรรณคดีไทย สำเริง บุญเรืองรัตน์..... 63

สาขาวิชาสถิติและการวิจัย 73

การแจกแจงความถี่ สำเริง บุญเรืองรัตน์..... 74

ค่าคงตัวในสถิติ สำเริง บุญเรืองรัตน์..... 80

สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน..... 96

การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา กิตติชัย สุธาสิโนบล..... 97

สาขาบุคคล องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวกับการศึกษา..... 103

ผู้ปิดทองหลังพระ เฉลียว พันธุ์สีดา..... 104

ศาสตราจารย์เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ อัญชลี สุตธรรม..... 111

องค์การถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมการปรุงขนมจีนน้ำพริก สุขวสา ยอดกมล 122

แนะนำผู้เขียน 132

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา

การบริหารเครือข่ายการศึกษา

ความหมาย

การบริหารเครือข่ายการศึกษา (Network Education Administration) หมายถึงกระบวนการในทางบริหารเพื่อทำให้กลุ่มบุคคล องค์กรในทางการศึกษาที่มีเป้าหมายร่วมกันมารวมตัวกันด้วยความสมัครใจ เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมทางการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดโดยมีความสัมพันธ์แนวราบมีความเสมอภาค และเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

ความเป็นมา

แนวความคิดในเรื่องของเครือข่ายได้เกิดขึ้นหรือมีขึ้นตั้งแต่โลกมนุษย์มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนานต่อเนื่อง จากยุคหินมาจนถึงยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือยุคของ ICT (Information Communication Technology) สรรพสิ่งในตัวเรา สิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาล นั้นเกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งมีที่มาที่ไป มีเหตุมีปัจจัย เมื่อมนุษย์อยู่ร่วมเป็นสังคม การดำรงอยู่ที่มนุษย์คนหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อคนที่อยู่รอบข้างอย่างเลี่ยงไม่ได้ ความสัมพันธ์นี้มีลักษณะที่พึ่งพากันอยู่เสมอ ไม่ว่าเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเสมอภาคกัน เกื้อกูลกันหรือความสัมพันธ์ที่กดขี่ ครอบงำ เอารัดเอาเปรียบก็ตาม (กวิน ชุติมา. 2535 : 63-64) ในความสัมพันธ์เหล่านี้ ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นความร่วมมือ หรือประสานงาน ย่อมเป็นความสัมพันธ์ที่พึงปรารถนามากที่สุด เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่ได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย มีนักพัฒนาสังคมในฐานะที่ปรึกษาทางวิชาการด้านการสร้างเครือข่ายในทวีปแอฟริกาได้ให้ความหมายเครือข่ายหมายถึง กลุ่มของคนหรือองค์กรที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะที่บุคคลหรือองค์การสมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนใน ความหมายนี้สาระสำคัญ คือความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมกันหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และการเป็นสมาชิกของเครือข่ายไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็นตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้นๆ (Starkey. 1997)

ดังนั้น ความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งแวดล้อมและมีต่อมนุษย์ด้วยกันเองทำให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นของมนุษย์ได้เกี่ยวข้องกับเหตุปัจจัยและข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ในลักษณะของเครือข่าย (network) หมายถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นข่าย ซึ่งมีความหมายในหลายมิติ โดยอาจหมายถึงทั้งการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และอาจหมายถึงโครงข่ายของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ไฟฟ้า โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต หรือระบบเทคโนโลยีโทรคมนาคมที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งมีการโยงใยเป็นโครงข่ายที่ต่อเนื่อง เป็นทั้งโครงข่ายที่มีการกำหนดแบบแผนและมิได้กำหนดแบบแผนแห่งความสัมพันธ์เอาไว้ รวมทั้งมีขนาดและรูปแบบความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงที่แตกต่างหลากหลาย และในลักษณะของเครือข่ายทางสังคม (social network) หมายถึง ความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ทั้งระดับปัจเจกบุคคล ปัจเจกบุคคลกับบุคคลกลุ่มกับกลุ่ม และกลุ่มกับเครือข่าย โดยเป็นการอธิบายถึงพฤติกรรมและความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ เช่น กิจกรรม การสื่อสาร ความร่วมมือ การพึ่งพาอาศัย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฯลฯ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่มีโครงสร้างและรูปแบบที่หลากหลาย โดยเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และความสัมพันธ์อันใกล้ชิด (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น) 2547 : 2

ลักษณะเครือข่ายการศึกษา

การทำงานร่วมกันในลักษณะของเครือข่ายการศึกษามีจุดเริ่มต้นที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ตั้งแต่มีการตรากฎหมายการศึกษาแห่งชาติฉบับแรก คือ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 8 และมาตรา 9 ได้กำหนดให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษาให้มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการจัดการศึกษา และยึดหลักการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2546 : 6 - 7) การทำงานร่วมกันในลักษณะเครือข่ายการศึกษามีความชัดเจนขึ้นเมื่อมีการระบุไว้ในกฎหมายการศึกษา และจากการศึกษาวิจัยในเรื่อง **การพัฒนาระบบการบริหารเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาปฐมวัย** พบว่า การจัดการเครือข่าย เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้การทำงานเครือข่ายการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น (สมศักดิ์ เอี่ยมดี. 2556 : 216 - 224) จึงสามารถสรุปได้ว่า การทำงานร่วมกันในลักษณะของเครือข่ายการศึกษา จำเป็นต้องมีการบริหารจัดการเครือข่ายไปพร้อมๆ กัน การทำงานร่วมกันในรูปแบบของเครือข่ายจึงจะสัมฤทธิ์ผลได้

มีตัวอย่างการบริหารเครือข่ายการศึกษาที่ประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง คือ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) กำหนดให้งานเครือข่ายเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่งของ สำนักงาน กศน. เนื่องจาก กศน. มีบุคลากรรวม จำนวนกว่า 20,000 คน แต่ต้องรับผิดชอบหรือต้องให้บริการประชาชน ร่วม 40 ล้านคนทั่วประเทศได้ จำเป็นต้องร่วมมือกับเครือข่ายในการจัดและส่งเสริมการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ คำว่า เครือข่าย ในทัศนะของ กศน. หมายถึง บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและองค์กรอื่นๆ รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่มิได้สังกัด สำนักงาน กศน. ที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กองบรรณาธิการ. 2549 : 118)

ความคิดและหลักการบริหารเครือข่ายการศึกษา

การรวมกลุ่มของบุคลากรหรือหน่วยงานทางการศึกษาเพื่อดำเนินงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการเครือข่าย เพื่อให้การดำเนินบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ มีหลักการแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญในการบริหารเครือข่ายการศึกษา ดังนี้

1. แนวคิดการผนึกกำลัง (synergy) หมายถึง กระบวนการบริหารการทำงานในลักษณะการร่วมกันทำงานที่มากกว่าหนึ่งบวกหนึ่งเท่ากับสอง แต่ต้องเป็นหนึ่งบวกหนึ่งมากกว่าสอง การรวมพลังกันทำงานเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่มีคุณค่าหรือมีความเข้มแข็งมากกว่าที่ต่างคนต่างทำ หรือแต่ละองค์กรทำงานโดยโดดเดี่ยว

2. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (exchange theory) หมายถึง กระบวนการบริหารการทำงานโดยมีการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ร่วมกันในลักษณะ win-win ดังนั้น เหตุผลหลักที่จะทำให้เครือข่ายเกิดขึ้นโดยสมัครใจก็คือ แต่ละฝ่ายมองเห็นถึงประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการได้เข้าร่วมเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ความเต็มใจที่จะประสานการทำงานร่วมกันหรือเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

3. หลักการบริหารแบบมีส่วนร่วม (participative management) หมายถึง กระบวนการบริหารที่ให้คนในองค์กรหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์หรือ

การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการบริหารงานร่วมกัน (จารุพงศ์ พลเดช. 2546 : 14) และทฤษฎีการมีส่วนร่วมของพลเมืองหรือบันไดแห่งการมีส่วนร่วมของพลเมืองของอาร์นสไตน์ (Arnstein. 1969 อ้างอิงจาก ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. 2549 : 20-21) และเมื่อนำแนวคิดของไวท์ (White. 1994) มาพิจารณาการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 2 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (genuine participation) และการมีส่วนร่วมแบบเทียม (pseudo participation) จึงทำให้การมีส่วนร่วมที่แท้จริงตามทฤษฎีการมีส่วนร่วมของพลเมืองหรือบันไดแห่งการมีส่วนร่วมของพลเมืองของอาร์นสไตน์ประกอบด้วย

3.1 การร่วมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น (placation) หมายถึง ระดับความร่วมมือระหว่างกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษากับเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางการศึกษาร่วมกัน ในขั้นของการแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างผู้บริหารองค์กรในทางการศึกษากับผู้บริหารเครือข่าย โดยเปิดโอกาสให้เครือข่ายให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในมุมมองของเครือข่าย โดยการตัดสินใจขึ้นอยู่กับกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษา

3.2 การร่วมเป็นพันธมิตร (partnership) หมายถึง ระดับความร่วมมือระหว่างกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษากับเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางการศึกษาร่วมกัน โดยเปิดโอกาสให้เครือข่ายมีอำนาจในการเสนอข้อคิดเห็นหรือข้อโต้แย้งต่างๆ ตลอดจนกระตุ้นให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษาได้ตัดสินใจบนพื้นฐานของการพิจารณาข้อมูลที่หลากหลาย

3.3 การเข้าร่วมใช้สิทธิในการตัดสินใจ (delegated power) หมายถึง ระดับความร่วมมือระหว่างกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษากับเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางการศึกษาร่วมกัน ในขั้นของการร่วมใช้สิทธิในการตัดสินใจ โดยกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษาได้คัดเลือกเครือข่ายเข้าไปเป็นตัวแทนในการดำเนินงานกัน มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น นำเสนอข้อโต้แย้ง มีสิทธิโดยชอบธรรมในการร่วมตัดสินใจเชิงนโยบายต่างๆ

3.4 การควบคุมการตัดสินใจโดยเครือข่าย (network party control) หมายถึง ระดับความร่วมมือของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษาและเครือข่ายในการทำกิจกรรมทางการศึกษาร่วมกัน ในขั้นการควบคุมการตัดสินใจ โดยเครือข่ายมีอำนาจในการตัดสินใจดำเนินการจัดกิจกรรมทางการศึกษาด้วยตนเอง กลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษามีหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานการจัดกิจกรรมร่วมกับเครือข่ายเท่านั้น

การสร้างเครือข่ายการศึกษา

เพื่อให้เห็นการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในทางการศึกษากับเครือข่ายที่เป็นรูปธรรมชัดเจนมากยิ่งขึ้น ขอนำแนวคิดของการสร้างเครือข่ายหรือการบริหารเครือข่ายร่วมพัฒนาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 4-17) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการและแสวงหาผู้ร่วมพัฒนา เป็นการสร้างความตระหนักให้บุคลากรหลักและผู้เกี่ยวข้องหลักของสถานศึกษาในการแสวงหาเครือข่ายที่มีความเข้าใจ เหมาะสม สอดคล้อง นำไปสู่ความสัมพันธ์ในความร่วมมือที่ดี

2. สร้างข้อตกลงและร่วมวางแผน เมื่อผู้นำและผู้บริหารของเครือข่ายเห็นความสำคัญและประโยชน์ร่วมกัน และตกลงเป็นการเบื้องต้นที่จะร่วมมือเป็นเครือข่าย เพื่อให้เกิดแนวทางการดำเนินงาน จัดกิจกรรม สร้างข้อตกลงและร่วมวางแผน (partnership agreement & action planning) เพื่อให้เกิดแนวทางความร่วมมือที่ชัดเจน ก็จะมีการสร้างข้อตกลงและร่วมวางแผนต่อไป

3. ขั้นร่วมดำเนินงานและกำกับติดตาม เป็นขั้นตอนสำคัญในการนำแผนงาน / โครงการที่เตรียมการไว้มาปฏิบัติเพื่อสร้างความร่วมมือของเครือข่ายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

4. ขั้นทบทวนผลการดำเนินงาน เป็นขั้นนำผลการประเมินมาใช้ในการทบทวนปรับปรุงการทำงานร่วมกับเครือข่ายต่อไป

ตัวชี้วัดความเข้มแข็งของเครือข่ายการศึกษา

ในการดำเนินงานเครือข่ายการศึกษาได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน การบริหารเครือข่ายการศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งสามารถดำรงอยู่ได้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ให้เกิดผลดีต่อหน่วยงานที่ทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย มีตัวชี้วัดสำคัญที่แสดงถึงความเข้มแข็งของเครือข่ายการศึกษา คือ ต้องมีเป้าหมายร่วมกัน มีระบบบริหารจัดการที่ดี มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การมีส่วนร่วมในการทำงาน ความต่อเนื่องของกิจกรรม การสนับสนุนทรัพยากร การติดต่อสื่อสาร ผลประโยชน์ร่วมกันในลักษณะ win-win การไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง มีนวัตกรรมที่เกิดจากการทำงานเครือข่าย และมีการสรุปบทเรียนร่วมกันอย่างชัดเจน (จีรวิทย์ มั่นคงวัฒนะ. 2558 : ออนไลน์ ; สมบูรณ์ บูรศิริรักษ์. 2553 : บทคัดย่อ)

ประโยชน์ของการบริหารเครือข่ายการศึกษา

ปัจจุบันองค์กรจำนวนมากทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะบุคลากรและหน่วยงานทางการศึกษาตั้งแต่ระดับนโยบายคือกระทรวงศึกษาธิการและองค์กรหลักทั้ง 5 องค์กร จนถึงหน่วยปฏิบัติในพื้นที่ มีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตลอดจนสถานศึกษาที่กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ทั่วประเทศ ได้ตระหนักถึงบทบาทสำคัญของการมีเครือข่ายในลักษณะของ “เครือข่ายทางสังคม” ว่าเป็นเครื่องมือที่มีคุณค่าในการพัฒนาและสามารถช่วยผลักดันการทำงานขององค์กรให้ประสบผลสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น ตามแนวคิดของเสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ และคณะ (2545 : 3) ได้กล่าวไว้ว่า

การพัฒนาในปัจจุบันมักจะดำเนินการในรูปแบบเครือข่าย และเป็นไปไม่ได้ที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องมีความร่วมมือระหว่างองค์กรหรือสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน และเป็นที่ชัดเจนว่า การดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายจะเกิดประโยชน์ต่อสมาชิกและองค์กรเครือข่ายอย่างมาก ซึ่งมีประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับบุคลากรและหน่วยงานทางการศึกษา อย่างน้อย 6 ประการ ดังนี้ (สมบูรณ์ บูรศิริรักษ์. 2553 : 89)

1. เป็นเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสารและความรู้ใหม่ๆ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกและองค์กรเครือข่ายเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเครือข่ายตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. เป็นแหล่งระดมทรัพยากร นำไปสู่การแลกเปลี่ยนทรัพยากรและการจัดการทรัพยากรร่วมกัน ไม่ว่าเป็นบุคลากร เงินทุน สถานที่ หรือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เพื่อเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เข้าทำนองผู้ที่มีความพร้อมมากกว่าให้ความช่วยเหลือ ผู้ที่มีความพร้อมน้อยกว่า

3. เป็นการระดมสรรพกำลังเพื่อร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ที่เกิดขึ้นร่วมกัน เป็นการร่วมแรงร่วมใจในการทำงาน ซึ่งจะนำไปสู่ความสามัคคีของสมาชิกและเครือข่าย

4. เป็นการป้องกันการทำงานซ้ำซ้อน ลดความสิ้นเปลืองของทรัพยากรด้วยการทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ รู้บทบาทหน้าที่ของตนเองเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการทำงานร่วมกัน

5. เป็นเวทีกลางสำหรับการประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่มีความประสงค์จะทำงานร่วมกันในรูปแบบเครือข่าย

6. เป็นการรวมพลังในการทำงานที่ยากๆ ที่คนหรือหน่วยงานเดียวไม่สามารถทำได้สำเร็จ ต้องอาศัยความร่วมแรงร่วมใจของกลุ่มหรือทีมหรือหลายๆ หน่วยงาน มาร่วมกันทำงานในลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือ

โลกของเครือข่ายกับผู้บริหารสถานศึกษาในอนาคต

โลกในยุคปัจจุบัน เทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากยุคอนาลอกสู่ยุคของดิจิทัล เทคโนโลยี

สารสนเทศ ทำให้เกิดการปรับตัวในการทำงานมากขึ้น โลกมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มีการแข่งขันกันมากขึ้น ประชาชนหรือผู้รับบริการต้องการบริการที่มีคุณภาพมากขึ้น การดำเนินงานโดยลำพังไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร ไม่สามารถทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้ การประสานความร่วมมือ การทำงานร่วมกัน การร่วมรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน การปลูกฝังแนวทางการทำงานแบบเครือข่ายให้เป็นวัฒนธรรม ผลงานที่ดีมาจากความร่วมมือและการยึดจุดมุ่งหมายร่วมกัน ผู้บริหารในอนาคตจึงต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่คุณภาพการศึกษา ผู้บริหารในอนาคตจะต้องมีศักยภาพ (ดำรง วงศ์ดี. 2558 : ออนไลน์) ดังนี้

1. ต้องเปลี่ยนโครงสร้างองค์กรที่ก่อให้เกิดความร่วมมือและมีความยืดหยุ่นคล่องตัวมากขึ้น มีโครงสร้างแบบแนวนอนมากกว่าแบบแนวตั้ง

2. ต้องมีภาวะผู้นำที่ดี โดยต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ควบคุมงานหรือผู้คุมกฎไปสู่บทบาทใหม่ในฐานะผู้สนับสนุนหรือผู้เอื้ออำนวยด้านสารสนเทศมากขึ้น

3. ต้องสร้างเครือข่ายพันธมิตรกับสถานศึกษาอื่นตลอดจนกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อประโยชน์ของความร่วมมือ การใช้ทรัพยากรร่วมกัน รวมทั้งเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสถานศึกษามากขึ้น

4. ต้องให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้เสีย เช่น ผู้ปกครองและชุมชน ที่ต้องการเข้ามามีบทบาทต่อการดำเนินงานและการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

5. ต้องแสดงบทบาทการเป็นผู้นำที่สำคัญของสังคมแห่งความรู้ โดยต้องใช้เทคโนโลยีก้าวหน้าชั้นสูงเป็นเครื่องมือไปสู่ความสำเร็จของหน่วยงาน

6. ต้องสร้างและมีวัฒนธรรมการทำงานที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการทำงานมากกว่าการเน้นเรื่องการแข่งขัน เพราะความร่วมมือร่วมใจจะทำให้เกิดมีพลังเพิ่มขึ้นมากกว่าปกติ ที่เรียกว่า synergy ทำให้งานสำเร็จได้ง่าย รวดเร็ว และได้ปริมาณงานที่มากกว่าเดิม ณ โลกแห่งอนาคตสำหรับศตวรรษที่ 21 ทักษะสำคัญประการหนึ่ง คือ การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานการศึกษาและหน่วยงานภายนอกอื่นๆ เพื่อร่วมกันทำงานในลักษณะของเครือข่ายการศึกษามากขึ้น ทำให้เกิดพลังในการทำงานในเรื่องยากๆ สลับซับซ้อนให้เป็นเรื่องง่าย และสามารถบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ต่อไป

สมบูรณ์ บูรศิริรักษ์

บรรณานุกรม

กวิน ชุติมา. (2535, กันยายน-ตุลาคม). “การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือและการประสานงาน,” **นิตยสารการประชาสงเคราะห์.** 35(5) : 63 - 70.

กองบรรณาธิการ. (2549, พฤษภาคม). “สัมภาษณ์พิเศษ ดร.สมบัติ สุวรรณพิทักษ์ ผู้อำนวยการสำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน,” **นิตยสาร Job Request**. ฉบับวันที่ 1-7 : 118-119.

จารุพงศ์ พลเดช. (2546, เมษายน). “การบริหารแบบมีส่วนร่วมและการให้อำนาจปฏิบัติ,” **วารสารพัฒนาชุมชน.** 42 (42) : 13 - 18.

จีรวิทย์ มั่นคงวัฒนะ. (2558). “การพัฒนาระบบภาคีเครือข่ายสถานศึกษา,” สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2558, จาก http://www.gotoknow.org/posts/344755

ดำรง วงศ์ดี. (2558). “ภาวะผู้นำสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในอนาคต,” สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2558 จาก http://www.kroobannok.com/blog/38869

ปาริชาติ สถาปิตานนท์; และคณะ. (2549). **การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน : จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น). (2547). **เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

สมบูรณ์ บูรศิริรักษ์. (2553). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเข้มแข็งของภาคีเครือข่ายของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.** ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. อัดสำเนา.

สมศักดิ์ เอี่ยมดี. (2556). “การพัฒนาระบบการบริหารเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา,” **วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร.** 15 (ฉบับพิเศษ) : 216 - 224.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). **คู่มือการสร้างเครือข่ายร่วมพัฒนาและการส่งเสริมศักยภาพผู้เรียน.** กรุงเทพฯ : ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. (2545). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545.** กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์; และคณะ. (2545). **รูปแบบเครือข่ายการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู.

Starkey, Paul. (1997). **Networking for Development, International Forum for Rural Transport and Development.** London .

White, S. (1994). “Participative Communication as A Part of Building the Participatory Society,” In S.A. White, K.S. Nair, & J. Ascrof (Eds.), **Participatory Communication : Working for Change and Development.** (pp. 15-23). New Delhi : Sage.

สาขาวิชาการแนะแนว

การข่มเหงรังแก

ความหมาย

การข่มเหงรังแก **(Bullying)** หมายถึง พฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ โดยความตั้งใจกระทำให้ผู้อื่นได้รับความทุกข์ ความเจ็บปวดจากผู้ข่มเหงรังแกที่รู้สึกว่าตนเองมีอำนาจหรือพลังเหนือกว่าผู้ถูกข่มเหงรังแก อีกทั้งการกระทำดังกล่าวจะเกิดขึ้นซ้ำๆ อย่างต่อเนื่อง และมีระยะเวลายาวนาน ดังภาพประกอบ 1

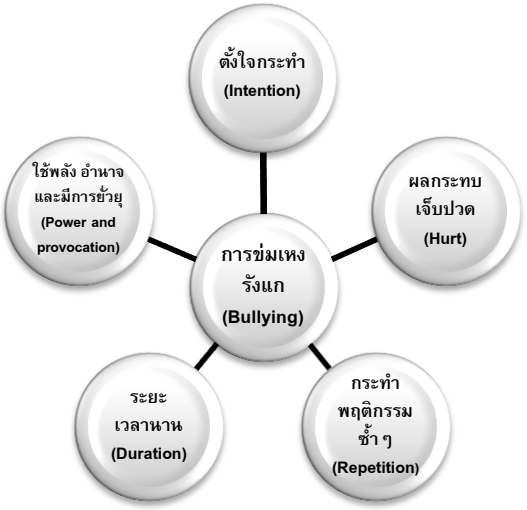

ภาพประกอบ 1 พฤติกรรมการข่มเหงรังแก

ความเป็นมาของพฤติกรรมการข่มเหงรังแก

การข่มเหงรังแกไม่ใช่ปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน แต่เป็นสิ่งที่คนในสังคมส่วนใหญ่เริ่มตระหนักถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมดังกล่าว ที่ผ่านมาในอดีต การข่มเหงรังแกไม่ได้ถูกมองเป็นภัยร้ายแรงอะไร โดยทั่วไปกลับถูกมองว่าเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา หรือเป็นเรื่องปกติ หรือเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ อาจเป็นการยั่วยุเหน็บแนมการหลีกหนีทางสังคม การปฏิเสธ การนินทา การกลั่นแกล้งระหว่างการเล่นของเด็กหรือเยาวชน กล่าวคือเป็นเรื่องปกติของเด็กที่จะต้องเผชิญกับพฤติกรรมในลักษณะดังกล่าว ดังที่ โรเบิร์ต (Robert. 2008 : 10) ได้กล่าวถึงการข่มเหงรังแกว่า เป็นการกระทำหรือการพูดที่เกิดขึ้นในกลุ่มเยาวชน สอดคล้องกับผลการวิจัยของการข่มเหงรังแกที่แสดงให้เห็นว่า การข่มเหงรังแกส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนที่อยู่ในช่วงเกรด 6 ถึงเกรด 10 หรือระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ 6 ถึงมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 4 และสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งนักเรียนหญิงและนักเรียนชาย (Langan. 2011 : 12)

คำว่าการข่มเหงรังแกภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Bully” ได้รับการบัญญัติเป็นภาษาอังกฤษครั้งแรกในนวนิยายที่มีชื่อว่า “Oliver Twist” โดยผู้เขียนชื่อ ชาร์ลส์ ดิกเกนส์ (Charles Dickens) ในปี ค.ศ.1838 และต่อมาจนกระทั่งในปี ค.ศ.1973 ศาสตราจารย์ ดร.แดน โอลวีอัส (Professor Dr.Dan Olweus) ศาสตราจารย์ทางด้านจิตวิทยา มหาวิทยาลัยเบอร์เก้น (University of Bergen) ประเทศนอร์เวย์ ชาวสแกนดิเนเวีย เป็นคนแรกที่ศึกษาเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับการข่มเหงรังแก โดยมีการสร้างแบบวัดเกี่ยวกับพฤติกรรมข่มเหงรังแกของเด็กในโรงเรียน และต่อมาผลงานของเขาได้ถูกเผยแพร่และตีพิมพ์ในประเทศสหรัฐอเมริกาภายใต้ชื่อว่า Aggression in the schools: Bullies and Whipping boys ในปี ค.ศ.1978 (Ferguson. 2014 : online) อีกทั้งเป็นบุคคลแรกที่มีการนำวิธีการช่วยเหลืออย่างเป็นระบบสำหรับการป้องกันและต่อต้านปัญหาการข่มเหงรังแก ดังภาพประกอบ 2

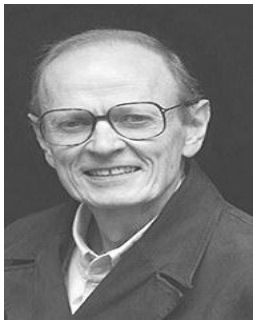

ภาพประกอบ 2 Professor Dr.Dan Olweus
อ้างอิงจาก www.violencepreventionworks.org

มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของคำว่าการข่มเหงรังแก ไว้ต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

ริกบี (Rigby. 2001:11) ให้ความหมายว่า การแสดงออกของพฤติกรรมที่มีความต้องการทำร้ายบุคคลอื่นให้อยู่ภายใต้ความกดดัน และมีแนวโน้มของการกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

มาสเตอร์ (Master. 2002 : 2) ให้ความหมายว่าเป็นการแสดงหรือการกระทำที่ได้คิดไตร่ตรอง อันส่งผลต่อผู้อื่นให้ได้รับความเจ็บปวด และมีการเกิดพฤติกรรมดังกล่าวซ้ำๆ โดยบุคคลที่ข่มเหงจะใช้พลังที่เหนือกว่า

แซนเดอร์ และไพซ (Sanders and Phye. 2004 : 3) ให้ความหมายว่า การแสดงพฤติกรรมทางลบก้าวร้าว การพูดทำร้ายความรู้สึก การทำร้ายร่างกาย การแสดงถึงอันธพาล การบังคับให้ทำในสิ่งที่ไม่เต็มใจ การข่มขู่ และการคุกคามผู้อื่น

โรเบิร์ต จูเนียร์ (Robert Jr. 2006 : 13) ให้ความหมายว่า พฤติกรรมข่มเหงรังแก มีความใกล้เคียงกับพฤติกรรมการยั่วยุ การเยาะเย้ย การเสียดสี การกลั่นแกล้ง การคุกคาม แต่การแสดงพฤติกรรมต้องกระทำซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน

ริเวอร์ ดันแคน และบีเซก (Rivers, Duncan, and Besag. 2007 : 5) ให้ความหมายว่าพฤติกรรมต่าง ๆ รวมถึงการข่มขู่ การคุกคาม การทำให้เกิดความหวาดกลัว การใช้คำพูดเย้ยหยัน เสียดสี ถากถาง ทั้งนี้อาจเกิดจากแรงกระตุ้นโดยความเกลียด หรือความอคติ ความไม่สนใจ ความกลัว

สเวียเรอร์ เอสเพิลเลจ และนาโพลิทาโน่ (Swearer, Espelage and Napolitano. 2009:2) ให้ความหมายว่า เป็นพฤติกรรมประเภทหนึ่งของพฤติกรรมก้าวร้าว เกิดจากการตั้งใจกระทำพฤติกรรมนั้น ๆ ซ้ำ ๆ

ฮินดูจา และพัทชิน (Hinduja and Patchin. 2012: 31) ให้ความหมายว่า เป็นพฤติกรรมก้าวร้าวที่เกิดขึ้นอย่างตั้งใจ และซ้ำๆ โดยกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจเหนือบุคคลอื่นคุกคามในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการคุกคามทางจิตใจ ทางร่างกาย และทางความสัมพันธ์

สตัคกี้ (Stuckey. 2013 : 10) ให้ความหมายว่าการกระทำใด ๆ ที่เกิดจากความตั้งใจและทำให้ผู้อื่นเจ็บปวด ส่งผลให้ตนเองรู้สึกถึงการมีพลังอำนาจเหนือคนอื่น

ฮันเตอร์ (Hunter. 2013 : 6) ได้ให้ความหมายว่า กิจกรรมใด ๆ ที่ใช้การบังคับ หรือการคุกคามในการก่อกวน กลั่นแกล้งบุคคลอื่น ๆ และทำให้บุคคลนั้นรู้สึกแย่

สำหรับประเด็นปัญหาการข่มเหงรังแกของกลุ่มเด็กและเยาวชนในประเทศไทย ค่อนข้างเป็นเรื่องใหม่ หรืออาจกล่าวได้ว่ากำลังเป็นประเด็นปัญหาที่ได้รับความสนใจกันอย่างแพร่หลายในสังคม แต่หากพิจารณาให้ดีแล้ว ลักษณะพฤติกรรมดังกล่าวได้เริ่มมีการศึกษากันมาตั้งแต่ในอดีตเป็นระยะเวลาอันยาวนาน แต่ไม่ได้อยู่ในบริบทของคำว่าการข่มเหงรังแก โดยคำที่เริ่มศึกษาในประเทศไทย คือ พฤติกรรมก้าวร้าว (Aggressive Behavior) หรือความรุนแรง (Violence) ต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชน ซึ่งจุดเริ่มต้นของการศึกษาความรุนแรงเริ่มจากความรุนแรงในครอบครัว ความรุนแรงในชุมชน ความรุนแรงในสังคม และนำมาสู่ความรุนแรงในสถานศึกษา (Nanthanat and Wimontip. 2011 : 235) ความรุนแรงสามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ การทารุณกรรม (Abuse) การคุกคาม (Harassment) และการข่มเหงรังแก (Bullying)(Fairholm and Ferguson. 2006 : Online)

ซึ่งการข่มเหงรังแกเป็นประเภทหนึ่งของการใช้ความรุนแรงที่ได้รับความสนใจและเป็นประเด็นปัญหาที่ศึกษาในปัจจุบัน

ปัจจุบันระดับความรุนแรงของพฤติกรรมการข่มเหงรังแกได้เพิ่มทวีคูณมากขึ้นกว่าในอดีต ดังผลการวิจัยพบว่า ประเทศไทยติดอันดับการข่มเหงรังแกเป็นอันดับ 2 รองจากประเทศญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 40 ของการถูกข่มเหงรังแกในโรงเรียน (คมชัดลึก. 2550 : ออนไลน์) และจากข้อมูลของกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ (2558 : ออนไลน์) ให้ข้อมูลว่าแต่ละปีมีนักเรียนมากกว่า 3.2 ล้านคน ตกเป็นเหยื่อของการถูกข่มเหงรังแก เด็กและวัยรุ่นประมาณ 160,000 คน ต้องขาดเรียนเพราะกลัวการถูกข่มเหงรังแกจากกลุ่มเพื่อนในโรงเรียน นอกจากระดับความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นแล้ว วิธีการที่ใช้ในการข่มเหงรังแกของนักเรียนวัยรุ่นที่เปลี่ยนไปจากในอดีตที่เคยใช้วิธีการล้อเลียนชื่อ (Name - calling) การล้อชื่อพ่อชื่อแม่ การเรียกชื่อสมมติหรือปมด้อยของเพื่อน การไม่ให้เข้าร่วมกลุ่มเพื่อเล่นหรือทำกิจกรรม และการตบหัวหรือการชกต่อยเบาๆ พฤติกรรมดังกล่าวเหล่านี้เป็นวิธีดั้งเดิมที่ใช้ในการข่มเหงรังแก แต่สำหรับในปัจจุบัน สื่อ (Media) และเทคโนโลยี (Technology) มีบทบาทสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชนมากขึ้น โดยเฉพาะจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพฤติกรรมการข่มเหงรังแกของเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน ดังผลการวิจัยของลอนบลัม (Regoli, Hewitt and Delisi. 2010 : 404 ; อ้างอิงจาก Lornblum. 2008) ได้กล่าวว่า การใช้สื่อในโลกออนไลน์มีอิทธิพลอย่างมากกับพฤติกรรมการข่มเหงรังแกของเด็กและเยาวชนในสังคมปัจจุบัน อัตราส่วนของการคุกคาม การข่มเหงรังแกของเด็กและวัยรุ่นที่มีอายุระหว่าง 10 ถึง 17 ปี มีอัตราการเพิ่มมากขึ้นถึงร้อยละ 50 จากการเก็บข้อมูลในระหว่าง ค.ศ.2000 ถึง ค.ศ. 2005 และสำหรับในประเทศไทย พบว่า กลุ่มเยาวชนมากกว่าร้อยละ 50 มีพฤติกรรมข่มเหงรังแกผ่านโลกไซเบอร์ และคุกคามผู้อื่นผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (มัณฑนา แจ่มศรี. 2553 : ออนไลน์) สอดคล้องกับที่ศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม (ม.ป.ป : ออนไลน์) วิจัยพบว่า การข่มเหงรังแกทางโลกอินเตอร์เน็ตมีจำนวนมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเราเรียกพฤติกรรมเหล่านี้ว่าเป็นการข่มเหงรังแกบนโลกออนไลน์ (Cyber Bullying) ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นปัญหาใหม่ในสังคมสำหรับเด็กและวัยรุ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะในบริบทของสถานศึกษา

ประเภทของการข่มเหงรังแก

พฤติกรรมการข่มเหงรังแก สามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ ดังต่อไปนี้ (Langan. 2011 : 12 - 13)

ประเภทที่ 1 การข่มเหงรังแกด้านร่างกาย (Physical Bullying) เป็นลักษณะของการทำร้ายร่างกาย การชก การต่อย การผลัก การตบ การตี เป็นต้น

ประเภทที่ 2 การข่มเหงรังแกด้านสังคมหรือด้านอารมณ์ (Social or Emotional Bullying) เป็นลักษณะของการใช้กลุ่มเพื่อนหรือสังคมกดดัน (Peer Pressure) และทำให้บุคคลแยกออกจากกลุ่มอันเป็นผลทำให้เกิดความรู้สึกเจ็บปวด หรือเสียใจจากการกระทำดังกล่าว ตัวอย่าง การโน้มน้าวให้กลุ่มไม่สนใจบุคคลที่ถูกรังแก การหลีกเลี่ยงไม่ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือการหลบไม่ให้บุคคลเข้ามาสัมพันธ์กับกลุ่ม อันเป็นผลทำให้บุคคลที่ถูกรังแกรู้สึกไร้ตัวตน ไม่มีเพื่อน ไม่มีคนคุย และไม่มีวิถีทางที่จะหลบหนีสถานการณ์ดังกล่าว

ประเภทที่ 3 การข่มเหงรังแกด้านคำพูด (Verbal Bullying) เป็นลักษณะการพูดใด ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความรู้สึกหรือทำให้เจ็บปวด จะเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่มีการยั่วยุ เย้าแหย่ เยาะเย้ย ข่มขู่ การพูดจาดูถูก เสียดสีกันในกลุ่มเพื่อน ทั้งนี้อาจหมายรวมถึงการวิจารณ์ด้วยคำพูดในลักษณะการประโคมข่าว ข่าวลือ คำนินทา และการพูดจาโกหกบิดเบือนข้อมูลที่ไม่เป็นจริง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความเจ็บปวด และจะมุ่งต่อสิ่งที่นอกเหนือการควบคุมของบุคคลที่ถูก

ข่มเหงรังแก เช่น รูปร่างหน้าตา เชื้อชาติ ครอบครัว สถานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงการพูดจาที่รุนแรง โหดร้าย ทำให้เจ็บปวด อับอาย และรู้สึกเขินประหม่า

ประเภทที่ 4 การข่มเหงรังแกบนโลกออนไลน์ (Cyber Bullying) เป็นประเภทหนึ่งของการข่มเหงรังแกที่เกิดขึ้นใหม่และเป็นประเด็นปัญหาสำคัญในสังคม โดยใช้สื่ออีเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ได้แก่ การใช้โทรศัพท์ อีเมล์ ข้อความสำเร็จรูป ข้อความที่เขียนขึ้นเอง และภาพ ทั้งนี้เป็นการใช้อุปกรณ์การสื่อสารในการเข้าถึงประกอบด้วยโทรศัพท์(Mobile phone) คอมพิวเตอร์ (Computer) เว็บไซต์ (Website) บล็อก (Blogs) ห้องสนทนา (Chat room) เฟซบุ๊ค (Face book) เครือข่ายทางสังคมออนไลน์อื่น ๆ การถ่ายคลิปที่มีการชกต่อย ตบตีกัน การถูกทารุณกรรม หรือการคุกคาม

นอกจาก 4 ประเภทดังกล่าวของการข่มเหงรังแก มิลเลอร์ เบิร์นส์ และจอห์นสัน (Miller, Burns and Johnson. 2013 : 6-8) ได้จำแนกประเภทของการข่มเหงรังแก เพิ่มอีกเป็น 2 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 การข่มเหงรังแกเกี่ยวกับวัตถุ (Material Bullying) เป็นลักษณะของการข่มเหงรังแกโดยนำเอาสิ่งของไป หรือการใช้การข่มขู่ด้วยความตั้งใจเพื่อให้ได้ซึ่งสิ่งของหรือเงิน ได้แก่ การเอาของคนอื่นไปซ่อน การทำลายสิ่งของผู้อื่น การรีดไถเงิน เป็นต้น

ประเภทที่ 2 การข่มเหงรังแกด้วยแรงจูงใจที่เกิดจากความเกลียดชัง (Hate-motivated Bullying) การข่มเหงรังแก ประเภทนี้เกิดกับเป้าหมายที่มีความแตกต่างในเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ภูมิลำเนา ความสามารถ ชาติกำเนิด เพศ โดยปกติการข่มเหงรังแกประเภทนี้จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ

ผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์การข่มเหงรังแก

เมเยอร์ (Meyers. 2014) และ สตัคกี้ (Stuckey. 2013 : 27 - 34) ได้อธิบายบทบาทของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องในการข่มเหงรังแกหรือผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

ประเภทที่ 1 ผู้ข่มเหงรังแก (Bully) หมายถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่คุกคามและข่มเหงรังแกด้วยรูปแบบวิธีการต่าง ๆ ผู้ข่มเหงรังแกจะเลือกเหยื่อหรือบุคคลที่ถูกข่มเหงในลักษณะดังนี้ บุคคลที่สถานะเศรษฐกิจทางบ้านไม่ดี บุคคลที่เรียนไม่เก่ง ร่างกายอ่อนแอ หรือบุคคลที่มีความแตกต่างจากกลุ่มเพื่อน เป็นบุคคลที่อยู่ในคนกลุ่มน้อย (Minority group) เป็นต้น

ประเภทที่ 2 ผู้ถูกข่มเหงรังแก หรือเหยื่อ (Victim) บุคคลที่เป็นเหยื่อหรือผู้ถูกรังแกนั้น อาจเป็นใครก็ได้ในโรงเรียนที่โดนกระทำจากกลุ่มคนหรือบุคคลที่เป็นผู้ข่มเหงโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ทำให้เกิดผลกระทบกับที่ไม่ดีกับบุคคลมากมาย เช่น ระดับการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมต่ำลง มีความวิตกกังวล เกิดความซึมเศร้า รู้สึกเห็นคุณค่าในตัวเองต่ำ เครียด ร้องไห้ในขณะนอนหลับ ทำร้ายตนเอง รู้สึกว่าตนเองแปลกแยกไปจากคนอื่น (Feeling of alienation) ผลการเรียนไม่ดี รู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว อยากลาออกกลางคัน ไม่อยากไปโรงเรียน จนถึงขั้นมีแนวโน้มฆ่าตัวตาย (Dogruer and Yaratan. 2014 : 83)

ประเภทที่ 3 ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ (Bystander) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ในเหตุการณ์หรือสถานการณ์การข่มเหงรังแก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะย่อย ๆ คือ บุคคลที่ไม่มีทีท่าหรือแสดงปฏิกิริยาอะไรต่อเหตุการณ์ (Passive supporter) กล่าวคือ เป็นบุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์การข่มเหงรังแก แต่ไม่สนใจหรือไม่กล้าที่จะตัดสินใจแสดงพฤติกรรมอะไรออกไป และบุคคลที่มีทีท่าหรือแสดงปฏิกิริยาต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์การข่มเหงรังแก

(Active Supporter) กล่าวคือ เป็นบุคคลที่ตอบสนองต่อเหตุการณ์ข่มเหงรังแก อาจปกป้องหรือช่วยเหลือเหยื่อ หรืออาจเข้าพวกกับกลุ่มที่รังแก ตัวอย่าง เด็กชาย ก ถูกกลุ่มเด็กชาย ง กลั่นแกล้งในสนามฟุตบอล และครูเดินผ่านไปในเหตุการณ์นั้นพอดี ซึ่งครูไม่ได้แสดงปฏิกิริยาอย่างไรต่อสถานการณ์ที่เด็กชาย ก ถูกกลั่นแกล้ง ครูผู้อยู่ในเหตุการณ์ดังกล่าว ถือว่าเป็นบุคคลประเภท Passive supporter แต่ถ้าหากครูเข้าไปช่วยเหลือเด็กชาย ก และตักเตือนว่ากล่าวกลุ่มเด็กชาย ง ครูคนนั้นจะถือว่าเป็นบุคคลประเภท Active supporter

ปัจจัยสาเหตุสำคัญของการเกิดการข่มเหงรังแก

สาเหตุของการเกิดพฤติกรรมการข่มเหงรังแกอาจยังไม่ได้มีการอธิบายอย่างชัดเจนว่าทำไมบุคคลจึงกลายเป็นคนที่ชอบข่มเหงรังแกผู้อื่น แต่นักวิจัยได้พยายามระบุปัจจัยเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมดังกล่าว สามารถอธิบายได้ดังนี้ (Langan. 2011 : 10-12, ศิริไชย หงส์สงวนศรี และนงพงา ลิ้มสุวรรณ. มปป : ออนไลน์)

ปัจจัยด้านชีวภาพ ในอดีตมีความเข้าใจกันว่าพฤติกรรมก้าวร้าวเกิดจากสาเหตุด้านจิตใจและสังคมเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางการแพทย์ได้มีการศึกษาและมีความเข้าใจสาเหตุของพฤติกรรมก้าวร้าวทางด้านชีวภาพมากขึ้น เช่น พันธุกรรม ฮอร์โมน สมองและพัฒนาการทางสมอง เป็นต้น

ปัจจัยด้านจิตวิทยา เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการข่มเหงรังแกของเด็กและเยาวชน เช่น บุคลิกภาพ (Personality) การแสดงออกทางอารมณ์ (Temperament) ปมด้อย (Inferiority complex) ความภาคภูมิใจในตนเองต่ำ (Low self-esteem) เป็นต้น นอกจากนี้ โจส และคณะ (Joes and Other. 2011 : 301) ได้อธิบายปัจจัยเชิงจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพฤติกรรมการข่มเหงรังแก คือ ความไม่สมดุลของพลังหรืออำนาจ (Imbalance of power) ของทั้งผู้รังแก และผู้ถูกรังแก กล่าวคือ ปัจจัยเชิงจิตวิทยาของทั้งสองฝ่ายจะมีความตรงกันข้ามกันหรือไม่สมดุลกัน ตัวอย่างเช่น เหยื่อจะมีขนาดร่างกายเล็ก และผู้รังแกจะมีขนาดร่างกายใหญ่ หรือบุคคลที่รังแกจะมีความรู้สึกมีปมด้อยบางเรื่องในชีวิตจึงรู้สึกอยากข่มเหงบุคคลที่เด่นกว่า หรือหาทางระบายความรู้สึกที่เป็นปมด้อยออกมา เป็นต้น

ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม เป็นปัจจัยที่มีความหลากหลายและกว้างมาก ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการข่มเหงรังแกของเด็กและเยาวชน ตัวอย่างเช่น ครอบครัวที่มีความรุนแรง การเลี้ยงดูที่ใช้ความรุนแรง การอยู่ในกลุ่มเพื่อนที่มีความก้าวร้าวหรือชอบความรุนแรง สื่อต่าง ๆ ที่เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมความรุนแรงหรือการข่มเหงรังแก การเล่นวิดีโอเกมที่มีเนื้อหารุนแรง ดังข้อมูลของโครงการ Child Watch สถาบันรามจิตติ พบว่า เด็กและเยาวชนร้อยละ 10 หรือประมาณ 700,000 คน ก่อความรุนแรงและมีพฤติกรรมข่มเหงรังแก มีสาเหตุจากเกม ละคร และภาพยนตร์ที่มีเนื้อหารุนแรง (มูลนิธิสุขภาพแห่งชาติ. 2549 : ออนไลน์) เป็นต้น

ปัจจัยด้านสังคม อาจรวมถึงสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งจะมีความผกผันกับระดับพฤติกรรมรุนแรง ความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การอยู่ในสังคมที่มีความหลากหลายไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรม และค่านิยมต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการข่มเหงรังแก

ดังนั้นปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสาเหตุที่กระตุ้น ส่งผลและมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการข่มเหงรังแก หรืออาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการข่มเหงรังแกนั้น อาจไม่ได้เกิดจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงสาเหตุเดียว แต่อาจเกิดจากปัจจัยหลาย ๆ ประการที่มีความซับซ้อน และมีผลกระทบอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขอื่น ๆ อีก เช่น จังหวะ เวลา อายุ ทักษะทางสังคม การปรับตัว ความสัมพันธ์ของการอบรมเลี้ยงดูใน

ครอบครัว รวมถึงระดับของความรุนแรงในการข่มเหงรังแกของเด็กและเยาวชน

แนวทางการป้องกันและแก้ไขการข่มเหงรังแกในสถานศึกษา

แนวทางที่ 1 การให้คำปรึกษา (Counseling) การให้คำปรึกษาเป็นวิธีการหนึ่งในการช่วยเหลือบุคคลที่ได้รับความทุกข์หรือความไม่สบายใจในเรื่องต่าง ๆ อาจใช้การให้คำปรึกษาแบบรายบุคคล (Individual Counseling) หรือการให้คำปรึกษาเป็นกลุ่ม (กลุ่มผู้ข่มเหงรังแก หรือกลุ่มที่ถูกข่มเหงรังแก หรือกลุ่มผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์การข่มเหงรังแก) ตลอดจนการให้คำปรึกษาครอบครัว (Family counseling) หากจำเป็นที่จะต้องมีพ่อแม่ หรือผู้ปกครองเข้ามาเกี่ยวข้องกับการข่มเหงรังแก

แนวทางที่ 2 การจัดตั้งทีมช่วยเหลือ (Team helper) รูปแบบการป้องกันและแก้ไขนี้เป็นที่นิยมมากในต่างประเทศสำหรับระบบการป้องกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในสถานศึกษา เพราะการได้รับความร่วมมือจากบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสู่การช่วยเหลือและป้องกันจะทำให้เกิดประสิทธิภาพอย่างมาก กลุ่มบุคคลที่ควรเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาการข่มเหงรังแก ได้แก่ ครูแนะแนว นักให้คำปรึกษา จิตแพทย์ นักกฎหมาย ผู้บริหารสถานศึกษา ครูปกครอง พ่อแม่ และชุมชน เป็นต้น ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จัดตั้งขึ้นเพื่อคอยช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาการข่มเหงรังแกในสถานศึกษา

แนวทางที่ 3 การจัดระบบการให้บริการ (Service system) การจัดระบบและให้บริการ อาจหมายรวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากระดับผู้บริหารในสถานศึกษาทั้งในระดับนโยบาย (School Policies) ได้แก่ มีการดำเนินการจัดตั้งนโยบายขึ้นในสถานศึกษาถึงการข่มเหงรังแกในโรงเรียน การจัดหลักสูตรที่มีการสอดแทรกการป้องกันการข่มเหงรังแกในชั้นเรียน การรณรงค์จัดทำป้ายบริการสนเทศ (Information Service) ในสถานศึกษา การปลอดการข่มเหงรังแกในโรงเรียน (Bully-Free School) หรือการจัดกิจกรรมส่งเสริมการไม่ข่มเหงรังแกในสถานศึกษา ทั้งนี้ควรมีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวัฒนธรรมของโรงเรียน เป็นต้น (Meyers. 2014 และGlover, Cartwright and Gleeson. 1998 : 52 - 72)

แนวทางที่ 4 การวิจัย (Research) การวิจัยเป็นวิธีการหนึ่งสำหรับการเข้าใจปัญหาและสาเหตุปัญหาอันเป็นแนวทางที่นำไปสู่การนำข้อมูลต่าง ๆ จากการวิจัยไปประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินการช่วยเหลือการข่มเหงรังแก ทั้งนี้อาจใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ (Quantitative and Qualitative Research) ดังตัวอย่างงานวิจัยของคราฟท์ และหวัง (Kraft and Wang. 2009 : 529) ได้ศึกษาประสิทธิผลของกลยุทธ์การป้องกันการข่มเหงรังแกบนโลกออนไลน์ มุมมองของนักเรียน พบว่า 5 อันดับของกลยุทธ์การป้องกันการข่มเหงรังแกบนโลกออนไลน์ คือ อันดับ 1) ห้ามผู้กระทำการข่มเหงรังแกผู้อื่นเข้าถึงเครือข่ายทางสังคม (Social Networking) อันดับ 2) ผู้ปกครองของผู้ข่มเหงรังแกห้ามไม่ให้ใช้โทรศัพท์และคอมพิวเตอร์ในเรื่องส่วนตัว อันดับ 3) กำหนดกฎระเบียบและบทลงโทษอย่างชัดเจนในสถานศึกษา อันดับ 4) ผู้ข่มเหงรังแกจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของชุมชนเป็นเวลา 20 ชั่วโมง และอันดับสุดท้ายห้ามผู้ข่มเหงรังแกใช้คอมพิวเตอร์ทั้งที่บ้านและที่โรงเรียน ผลดังกล่าวเป็นเพียงข้อมูลส่วนหนึ่งที่ได้จากการวิจัยและสามารถนำไปเป็นแนวทางการใช้ป้องกันและแก้ไขปัญหาการข่มเหงรังแกในสถานศึกษาได้

บทสรุป

จากประเด็นต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นเกี่ยวกับการข่มเหงรังแก จะเห็นได้ว่าเป็นประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาหนึ่ง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นพฤติกรรมธรรมชาติที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มเด็กหรือเยาวชน โดยมีลักษณะของการเกิดพฤติกรรมที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นความตั้งใจ การได้รับผลกระทบ การกระทำ

ซ้ำๆ ระยะเวลายาวนาน ซึ่งรูปแบบของการข่มเหงรังแกสามารถจำแนกได้เป็นการข่มเหงรังแกด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านคำพูด และการข่มเหงรังแกบนโลกออนไลน์ ซึ่งสำหรับการข่มเหงรังแกบนโลกออนไลน์นับว่าเป็นเรื่องที่ทางสถาบันการศึกษาควรเพิ่มมาตรการหรือแนวทางการป้องกันอย่างเร่งด่วน เพราะการข่มเหงรังแกประเภทนี้มีความแตกต่างจากประเภทอื่น ๆ กล่าวคือ ไม่จำเป็นต้องมีการเผชิญหน้ากัน และสามารถกระทำได้ทุกที่ทุกเวลา ดังนั้นนับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งของการป้องกันในสถานศึกษา สำหรับการช่วยเหลือหรือแก้ปัญหาต้องอาศัยการช่วยเหลือในหลายด้าน หลายมิติให้ครอบคลุม ไม่ว่าจะเป็นด้านจัดระบบการให้บริการ (Service system) การมีระบบการให้คำปรึกษาประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการข่มเหงรังแก

การให้บริการสำหรับครู ผู้ปกครอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับแนวทางการช่วยเหลือและป้องกันตลอดจนให้บริการกับเด็กนักเรียนในโรงเรียนให้มีแนวทางและความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการข่มเหงรังแก รวมถึงมีการวิจัยประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการข่มเหงรังแก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของกลุ่มผู้บริหารที่ควรมีการเร่งดำเนินการในเชิงนโยบายเชิงรุกและสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการลดพฤติกรรมข่มเหงรังแกในโรงเรียน ประกอบกับกลุ่มครูแนะแนว ครูประจำชั้น ครูประจำวิชาควรมีการเอาใจใส่และเข้าถึงนักเรียนทุกคนอย่างใกล้ชิด เพื่อเป็นการติดตามและประเมินนักเรียนถึงการเปลี่ยนแปลงหรือสัญญาณการเกิดการข่มเหงรังแกกับนักเรียนในการดูแล

สกล วรเจริญศรี

บรรณานุกรม

กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ. (ม.ป.ป.). **ตัวเลขน่ารู้เกี่ยวกับการกลั่นแกล้งรังแกของเด็ก.** ค้นจาก http://3c4teen.org/post/1501 สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2558

คมชัดลึก. (2550). **เด็กไทยชอบรังแกติดอันดับ 2 ของโลก.** ค้นจาก www.dmh.go.th/sty lib/depression/view.asp?id=413. ค้นเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2558.

มัณฑนา แจ่มศรี. (2553). **ผลวิจัยชี้โจ๋ไทยมีพฤติกรรมข่มเหงรังแกกันผ่านโลกไซเบอร์พุ่งสูง.** ค้นจาก www.isranews.org/thaireform-news-mass-comm/iten/12301-2010-02-10-15-28-30.html สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2558.

มูลนิธิสุขภาพแห่งชาติ. (2549). **หยุดปัญหาใช้ความรุนแรงในสถานศึกษา.** ค้นจาก www.kriengsak.com/node/271 สืบค้นเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2558.

ศิริไชย หงส์สงวนศรี และนงพะงา ลิ้มสุวรรณ. (มปป**). Aggression and Violence in Adolescents**. ค้นจาก www.rcpsycht.org/cap/detail_articledr.php?news_id=52 สืบค้นเมื่อ 22 กันยายน 2558.

ศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **ถูกรังแกออนไลน์ ภัยไซเบอร์ของเด็กที่ครอบครัวต้องจับตา.** สืบค้นจาก www.m-culture.go.th/surveillance/index.php/ เมื่อวันที่ 21 กันยายน 2558.

Dogruer Nazan and Yaratan Huseyin. (2014). "Developing A Bullying Scales for Use with University Students," **Social Behavior and Personality.** 42 (Suppl). 81-92 p.

Fairholm and Ferguson. (2006). **Differences and Similarities Between Abuse, Bullying and**

Harassment. Retrieved www.redcross.ca/RespectED Date 22 September.

Ferguson, F., Christopher. (2014). **History of Bullying.** ค้นคว้าจากhttp://www.netplaces.com/dealing-with-bullies/what-is-bullying/history-of- bullying.htm

Glover Derek, Cartwright Netta and Gleeson Denis. (1998). **Towards Bully-Free Schools : Interventions in Action.** Philadelphia: Open University Press.

Hinduja Samer and Datchin W., Justin. (2012). **School Climate 20: Preventing Cyberbullying and Sertingone classroom.** California: Corwin A Sage Company.

Hunter Nick. (2013). **Cyber Bullying**. Chicago: Heinemam Library.

Kraft Ellen M., and Wang Jinchang. (2009). "Effectiveness of Cyber Bullying Prevention Strategies: A Study on Students' Perspectives," **International Journal of Cyber Criminology**. Vol 3 Issue July – December.

Langan Pual. (2011). **Bullying in Schools : What you need to know**. New Jersey: Townsend Press Inc.

Master Backline. (2002). **Bullying.** R.I.C. Publication.

Meyers, Joel. (2014). **Research Colloquium: Implications of Qualitative and Quantitative Methods for Research on Bullying**. DeGarmo Hall Illinois state university. April 17, 2014.

Miller sj., Burns D., Leslie and Johnson S. Tara. (2013). **Generation Bullied 2.0.** New York: Peter Lang.

Moore O' Mona and Minton J., Stephen. (2004). **Dealing with Bullying in School.** Thousand Oaks: Pual Chapman Publishing.

Nanthanat Songsiri and Wimontip Musklaphan. (2011). "Cyber-bullying among Secondary and Vocational Students in Bangkok," **Journal of Population and Social Studies.**Vol 19 : 2. 235-242 p.

Rigby Ken. (2001). **Stop the Bullying : Handbook for Teachers**. Ontario: Sten house Publishers.

Rivers Ian, Duncan Neil and Besag E., Valerie. (2007). **Bullying : A Handbook for Educators and Parents.** Praeger Publishers.

Robert, JR. B. Walter. (2008). **Working with Parent of Bully and Victims.** Thousand Oak: Corwin Press.

Sander E., Chery and Phye D., Gary. (2004). **Bullying Implications for the Classroom.** Boston: Elsevier Academic Press.

Stuckey Rachel. (2013). **Cyber Bullying.** New York: Crabtree Publishing Company.

Swearer M., Susan, Espelage L., Dorothy and Napolitano A., Scott. (2009). **Bullying Prevention and Intervention: Realistic Strategies for Schools.** New York: Guilford Press

Sulivan Keith, Cleamy Mark and Sulivan Ginny. (2004). **Bullying in Secondary School California:** Corwin Press.

สาขาการศึกษาผู้ใหญ่

การศึกษาทางเลือก

ความหมาย

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) หมายถึงการศึกษาที่เน้นการพัฒนาความเป็นมนุษย์ของผู้เรียนไปพร้อมกับพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชนและสังคม เป็นทางเลือกหนึ่งในการจัดการศึกษาสำหรับบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน สถาบันทางสังคม ภายใต้ปรัชญาการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดความสุข เข้าใจธรรมชาติ และตอบสนองความต้องการของผู้เรียนด้วยการบูรณาการกระบวนการเรียนรู้กับเนื้อหาสาระของสิ่งที่เรียนรู้เข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม มีลักษณะนำไปสู่การปฏิบัติและสัมพันธ์กับชีวิตจริง

ความเป็นมา

ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ปรัชญาการศึกษาทางเลือกที่สำคัญสามแนวทางได้เกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คือ ปรัชญาการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ (Waldorf) ของรูดอล์ฟ สไตเนอร์ (Rudolf Steiner 1861-1925) ปรัชญาการศึกษาแบบมอนเตสซอรี่ (Montessori) ของมาเรีย มอนเตสซอรี่ (Maria Montessori 1870-1952) และปรัชญาการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์ (Summerhill) ของอเล็กแซนเดอร์ นีลล์ (Alexanders S. Neill 1883-1973) ปรัชญาการศึกษาแบบวอลดอร์ฟมองว่าการศึกษาเป็นการสร้างตัวตนของเด็กแต่ละคน เพื่อเข้าใจชีวิตและความสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างสมดุล จึงต้องให้การศึกษาแก่เด็กแบบองค์รวมทั้งสมอง จิตใจ และการกระทำด้วยมือ พัฒนาเด็กไปตามช่วงอายุ สร้างความสมดุลระหว่างวิชาการ ศิลปะและการฝึกฝนด้านการปฏิบัติ เคารพในลักษณะปัจเจกของเด็กแต่ละคน เพื่อให้บรรลุศักยภาพสูงสุดของตนเองได้ โรงเรียนวอลดอร์ฟแห่งแรกเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1919 สำหรับลูกคนงานในโรงงานแห่งหนึ่งในประเทศเยอรมนีส่วนปรัชญาการศึกษาแบบมอนเตสซอรี่มองว่าการศึกษาควรเป็นการปลูกฝังให้เด็กเจริญเติบโตไปตามความต้องการตามธรรมชาติของเด็ก จึงมุ่งเน้นจัดสภาพแวดล้อมและอุปกรณ์ให้เด็กได้มีอิสระในการเรียนรู้และทำงานด้วยตนเอง กิจกรรมที่เด็กทำจะต้องมีความหมายหรือมีการเรียนรู้แฝงอยู่ โรงเรียนที่ยึดแนวคิดแบบมอนเตสซอรี่แห่งแรกตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1907 ในประเทศอิตาลี สำหรับปรัชญาการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์เชื่อว่าเด็กเป็นสิ่งมีชีวิตที่ดี เด็กทุกคนเกิดมาพร้อมกับความฉลาด การศึกษาจึงต้องให้เสรีภาพกับเด็กในการเลือกเรียนรู้และพัฒนาตนเองตามที่เด็กต้องการ ซึ่งจะทำให้เขาสามารถพัฒนาตนเองได้มากที่สุด การเรียนเป็นการเลือกไม่ใช่การบังคับหรือทำให้กลัว โรงเรียนจึงต้องจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อและคุ้มครองการมีเสรีภาพของเด็ก โรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ แห่งแรกก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1921 ในสหราชอาณาจักร

ในช่วงคริสต์ทศวรรษ 70 ได้เกิดกระแสการเคลื่อนไหวการต่อต้านการศึกษากระแสหลัก โดยจอห์น โฮลท์ (John Holt. 1923-1985) ซึ่งเป็นผู้เสนอแนวคิด un-schooling และเป็นผู้บุกเบิกและสนับสนุนการศึกษาแบบบ้านเรียน **(Homeschooling)** ในประเทศสหรัฐอเมริกา งานเขียนชิ้นสำคัญของโฮลท์ที่มีส่วนสนับสนุนการเคลื่อนไหว เช่น How Children Learn 1967, Instead of Education : Ways to Help People Do Things Better 1976, Teach Your Own 1981 นอกจากงานของโฮลท์แล้วยังมีงานเขียนที่ทำให้กระแสของการต่อต้านการศึกษากระแสหลักขยายตัวเพิ่มขึ้น เช่น งานของอิวาน อิลลิช (IvanIllich. 1926-2002) เรื่อง Deschooling Society. 1970 งานของเปาโล แฟรร์ (Paueo Freire. 1921-1997) เรื่อง Education as the Practice of Freedom. 1967 และ Pedagogy of the Oppressed. 1968. งานของอดัม เคิล (Adam Curle 1916 -2006) เรื่อง Education for Liberation 1973

การศึกษาทางเลือกในประเทศไทยเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2522 เมื่อโรงเรียนหมู่บ้านเด็กก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นบ้านและโรงเรียนสำหรับเด็กที่ถูกทารุณกรรม เด็กกำพร้า เด็กที่ถูกทอดทิ้ง เด็กที่ครอบครัวแตกแยกและเด็กที่มาจากครอบครัวยากจน โดยนำปรัชญาการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์มาปรับใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรมก่อนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติจะมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2542 มีโรงเรียนทางเลือกหลายแห่งก่อตั้งขึ้นด้วยปรัชญาและแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ได้แก่ โรงเรียนสมบูรณ์วิทย์ โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว โรงเรียนมีนประสาทวิทยา โรงเรียนวรรณสว่างจิต โรงเรียนอนุบาลจันทร์เจ้า โรงเรียนทอสี โรงเรียนวณิษา โรงเรียนอมาตยกุล โรงเรียนสัตยาไส โรงเรียนวัดหนองล่ม โรงเรียนอนุบาลยุวมิตร โรงเรียนปัญโญทัย โรงเรียนรุ่งอรุณ หลังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมีผลบังคับใช้ มีโรงเรียนทางเลือกก่อตั้งเพิ่มขึ้นอีกหลายโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนม่อนแสงดาวธรรมชาติวิทยา โรงเรียนปิติศึกษา โรงเรียนอนุบาลพลอยภูมิ โรงเรียนจิตตเมตต์ (ปฐมวัย) โรงเรียนแสนสนุกไตรทักษะ โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก โรงเรียนดรุณสิกขาลัย โรงเรียนลำปลายมาศพัฒนา โรงเรียนเพลินพัฒนา โรงเรียนนานาชาติเมธา โรงเรียนบ้านกองม่องทะ โรงเรียนอนุบาลช้างเผือก โรงเรียนบ้านอุ่นรัก โรงเรียนสยามสามไตร โรงเรียนมัธยมมีชัยพัฒนา โรงเรียนโจ๊ะมาโลลือหล่า ปัจจุบันโรงเรียนทางเลือก 12 โรงเรียน เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนเพลินพัฒนา โรงเรียนวรรณสว่างจิต โรงเรียนดรุณสิกขาลัย โรงเรียนทอสี โรงเรียนสยามสามไตร โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก โรงเรียนจิตตเมตต์ (ปฐมวัย) โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนสัมมาสิกขาสันติอโศก โรงเรียนสัตยาไส และโรงเรียนเมธา ได้รวมตัวเป็นเครือข่ายโรงเรียนไทยไทเพื่อร่วมกันพัฒนาการศึกษาไทยให้ออกจากข้อจำกัดเพื่อเปิดเผยและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ (เครือข่ายโรงเรียนไทยไท. 2558)

นอกจากการจัดการศึกษาทางเลือกในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ยังมีการจัดการศึกษาทางเลือกในระดับอุดมศึกษาด้วย เช่น สถาบันอาศรมศิลป์, สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชนหรือมหาวิทยาลัยชีวิต, วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน, ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, วิทยาลัยสาวิกาสิกขาลัย

การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวหรือกลุ่มครอบครัวหรือบ้านเรียน (Homeschool) เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2528 ก่อนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมีผลบังคับใช้เช่นเดียวกับการเกิดขึ้นของโรงเรียนทางเลือก และจำนวนครอบครัวที่จัดการศึกษาเพิ่มขึ้นหลังพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมีผลบังคับใช้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2547 ได้มี ประกาศกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวแก่ผู้เรียน ข้อมูลจากการสำรวจของโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ ที่ดำเนินโครงการระหว่างวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ถึง 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 พบว่าการศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว กลุ่มครอบครัวหรือเครือข่ายครอบครัวมีเกือบ 100 ครอบครัว กลุ่มครอบครัวหรือเครือข่ายครอบครัวที่จัดการศึกษาได้รวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เช่น สมาคมบ้านเรียนไทย (Thai Homeschool) และปัจจุบันครอบครัวที่จัดการศึกษาเครือข่ายบ้านเรียนและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาได้ก่อรูปเป็น “ภาคีบ้านเรียน” เพื่อร่วมกันสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยครอบครัว

การสร้างและสืบทอดองค์ความรู้โดยครูภูมิปัญญาพบได้ทั่วไปในทุกภูมิภาคของประเทศไทยในช่วง 3 - 4 ทศวรรษที่ผ่านมาเช่นเดียวกับการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่กว้างขวางและหลากหลายที่สุด ปัจจุบันครูภูมิปัญญามักจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ขึ้นที่ชุมชนของตนเอง เช่น ศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงตนเองบ้านวังขาม อ.ศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์, ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้านเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ลุ่มน้ำลี้ อ.ลี้ จ.ลำพูน, ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรผสมผสานบ้านโนนรัง-บูรพา อ.ชุมพวง จ.นครราชสีมา, ศูนย์เรียนรู้การเกษตรเพื่อการพึ่งตนเองและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น “สวนลุงโชค” อ.วังน้ำเขียว

จ.นครราชสีมา, มหาชีวาลัยอีสาน อ.สตึก จ.บุรีรัมย์, สถาบันพัฒนาทรัพยากรและเกษตรกรรมยั่งยืน แม่ทา อ.แม่ทา จ.เชียงใหม่, ศูนย์ศึกษาและพัฒนาชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช, ศูนย์เกษตรกรรม เพื่อสิ่งแวดล้อมชุมชนคีรีวง อ. ลานสกา จ.นครศรีธรรมราช นอกจากนั้นยังเกิดเครือข่ายครูภูมิปัญญาในองค์ความรู้ชุดเดียวกัน ในพื้นที่ใกล้เคียงกันหรือในภูมิภาคเดียวกัน เช่น เครือข่ายปราชญ์ ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เครือข่ายพ่อครูแม่ครูภูมิปัญญาล้านนา 13 กลุ่มซึ่งจัดตั้งเป็น “โฮงฮอมผญา”

ในปี พ.ศ. 2553 เครือข่ายโรงเรียนไทยไท เครือข่ายการศึกษาทางเลือกในภูมิภาค โรงเรียนทางเลือก สถาบันอุดมศึกษาทางเลือก สถาบันที่จัดอบรมหลักสูตรเพื่อการพัฒนา เครือข่ายบ้านเรียน เครือข่าย เยาวชนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา กลุ่มเยาวชน เครือข่ายเกษตรกรภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ องค์กรพัฒนาเอกชนที่สนใจงานด้านการศึกษา ได้ร่วมกันจัดตั้งองค์กรประสานงานการศึกษาทางเลือกขึ้น มีสถานะเป็นสภาการศึกษาทางเลือก เพื่อมุ่งปฏิรูปการเรียนรู้เชิงรุก โดยเชื่อมโยงประสบการณ์การจัดการศึกษาทางเลือกสู่สถานศึกษาและหลักสูตรการศึกษาทุกรูปแบบ

การจัดการศึกษาทางเลือกในสังคมไทย

เนื่องจากการศึกษาทางเลือกมีรูปแบบที่หลากหลายทั้งด้านเนื้อหาและการจัดการเรียนรู้ โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ จึงจำแนกการศึกษาทางเลือกออกเป็น 7 ฐานการเรียนรู้ ดังนี้

1. การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว กลุ่มและเครือข่ายครอบครัว เป็นการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่พ่อแม่ ผู้ปกครองจัดขึ้นสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกในครอบครัว มีทั้งแบบที่นำเด็กออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาเอง หรือมีข้อตกลงร่วมกับครอบครัวอื่นๆ หรือจัดร่วมกับโรงเรียนบางแห่งโดยจัดเป็นชั้นเรียนร่วมเฉพาะบางวิชา เป็นการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสาระความรู้และกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ มาตราที่ 23 และมาตราที่ 24 โดยออกแบบการศึกษาให้สอดคล้องกับปรัชญา ความเชื่อหรือจุดมุ่งหมายของครอบครัว, ความสามารถ ความสนใจ ความถนัดหรือธรรมชาติของผู้เรียนและบริบทของครอบครัว บางครอบครัวคำนึงถึงความสามารถทางวิชาการของผู้เรียนแต่ไม่ยึดตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ แต่บางครอบครัวก็ยึดทุกมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด แผนการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัวจึงมีความหลากหลายทั้งด้านเนื้อหาและการจัดการเรียนรู้ ส่วนการประเมินผลใช้วิธีที่หลากหลายตามสภาพจริงอย่างต่อเนื่อง อาทิ การสังเกตของพ่อแม่ แบบบันทึกพัฒนาการ บันทึกการเรียนรู้ของลูก ชิ้นงาน แฟ้มสะสมผลงาน ทดสอบสาระความรู้บางเรื่อง สอบถามจากบุคคลใกล้ชิด เด็กปฐมวัยใช้แบบประเมินพัฒนาการของบ้านเรียนโดยปรับให้เหมาะสมกับการจัดการศึกษาของแต่ละครอบครัว และครอบครัวร่วมประเมินกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา การเลื่อนระดับการศึกษาสอดคล้องกับแนวทางตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

2. การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบรัฐ เป็นการจัดการศึกษาของโรงเรียนในระบบที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยปรัชญาและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมศักยภาพตามความแตกต่างของผู้เรียนเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัตินอกตำราเรียน ส่วนใหญ่ไม่จัดการศึกษาโดยยึดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แต่ปรับหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ให้เข้ากับปรัชญาในการจัดการศึกษาของโรงเรียน โรงเรียนทางเลือกมีแนวทางในการจัดการศึกษาดังนี้ ด้านปรัชญาและจุดมุ่งหมาย โรงเรียนทางเลือกให้คุณค่าต่อความเป็นมนุษย์และความหลากหลาย เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีอิสระทางปัญญา มีความสุขและความสร้างสรรค์ สามารถประสบความสำเร็จได้ตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

ด้านหลักสูตร โรงเรียนทางเลือกออกแบบ / ปรับหลักสูตรให้มีความสมดุล ผสมผสาน ครอบคลุมองค์รวมทั้งหมดของชีวิต ทั้งวิชาการและวิถีชีวิต ความรู้และคุณธรรม ภูมิปัญญาตะวันตกและตะวันออก ความเป็นสากลและความเป็นไทย บางโรงเรียนพัฒนาหลักสูตรตามแนวปรัชญาการศึกษาใหม่ เช่น วอลดอร์ฟ นีโอ-ฮิวแมนนิสต์ (Neo-Humanist) แนวคิดการสร้างความรู้ใหม่ (Constructivism) พุทธธรรมประยุกต์ เร็จจิโอ เอมิเลีย (Reggio Emilia) ศรีสัตยาไสบาบา ด้านการจัดการเรียนรู้ เน้นวิธีการเรียนรู้มากกว่าความรู้ ให้ผู้เรียนสามารถเลือกใช้และก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของความรู้ ผู้เรียนสร้างทางเลือกและวิธีการเรียนรู้ของตนเองได้ เน้นการเรียนรู้จากความเป็นจริง นำไปใช้ในชีวิตจริงได้ มีความสุขในการเรียนจนเกิดความรักที่จะเรียนรู้ทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ เกิดความสามารถที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต ด้านการวัดและประเมินผล เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง ให้เห็นพัฒนาการตามสภาพจริง ผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียนอย่างตระหนักในความแตกต่างของทักษะ ปัญญา ความถนัด ความสามารถ ความสนใจตามธรรมชาติของผู้เรียน โดยใช้วิธีการและเครื่องมือที่หลากหลาย ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล/กลุ่ม สร้างโอกาสให้ทุกคนสามารถประสบความสำเร็จทางการศึกษาได้ตามศักยภาพของแต่ละคน

3. การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา ได้แก่ การจัดการเรียนรู้โดยมีพ่อครูแม่ครู ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้โดยอาจเป็นทั้งผู้จัด และผู้ถ่ายทอดความรู้ หรือเป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ ความรู้ที่ครูภูมิปัญญาถ่ายทอดมีเนื้อหาที่หลากหลาย มีทั้งที่จัดทำเป็นหลักสูตร เช่น หลักสูตรวิทยากรกระบวนการผู้นำการเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งพาตนเองและการพึ่งพากันเอง หลักสูตรการจัดทำแผนแม่บทชุมชน หลักสูตรการพัฒนาอาชีพหลักและสร้างอาชีพเสริม หลักสูตรการจัดศูนย์เรียนรู้ชุมชน หลักสูตรการพัฒนาองค์กรหลักสูตรวิถีชีวิตชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรการทำการเกษตรและการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง หลักสูตรการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแบบมืออาชีพ หลักสูตรเส้นทางเศรษฐี เป็นต้น ความรู้ที่ถ่ายทอดเฉพาะเรื่อง เช่น ศิลปะการต่อสู้ของล้านนาโบราณ ฟ้อนเจิง ฟ้อนดาบ ตีกลองสะบัดชัย เครื่องเคลือบดินเผา เครื่องเขิน ลงรัก เขียนชาด ขูดลาย ของเล่นล้านนา ศิลปกรรม สล่าล้านนาตามฮิตโตยฮอย โคมล้านนา ซอพื้นเมือง ลำตัด หนังตะลุง ทอผ้า ทำกริช การแกะสลัก การทำเกษตรอินทรีย์ การแพทย์พื้นบ้าน การใช้สมุนไพรรักษาโรค การอ่านเขียนอักษรโบราณ การเลี้ยงวัว แพะแกะครบวงจรโดยไม่กินหญ้า การเลี้ยงเป็ดและไก่คอล่อน การทำไข่เค็มสมุนไพร การทำเตาแก๊สชีวภาพจากมูลสัตว์ การเลี้ยงปลาบ่อสามด้าน การทำอาหารปลา การทำปลาเค็มอบดิน การทำจุลินทรีย์หน่อกล้วย การเลี้ยงจุลินทรีย์ การทำปุ๋ยหมัก การเพาะเห็ดอบโอ่ง การทำฮอร์โมนเห็ด การทำน้ำมันไบโอดีเซล การทำน้ำส้มควันไม้ การทำน้ำยาล้างจาน เป็นต้น การจัดการเรียนรู้ของครูภูมิปัญญาเป็นการถ่ายประสบการณ์ บอกเล่าและการสาธิตหรือเป็นการจัดการเรียนรู้แบบ “ทำให้ดู อยู่ให้เห็นเป็นตัวอย่าง”

4. การศึกษาทางเลือกสายศาสนธรรม เป็นการจัดการเรียนรู้โดยนักบวชในศาสนา หรือผู้ปฏิบัติธรรมให้แก่นักบวชหรือฆราวาสในสำนัก-นิกายนั้น ๆ หรือประชาชนที่สนใจทั่วไป โดยยึดหลักทางพุทธธรรมและการพัฒนาคุณลักษณะภายในเพื่อไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เนื้อหาสาระการเรียนรู้มีความแตกต่างไปตามจุดเน้นของแต่ละสำนัก-นิกาย มีทั้งที่เคร่งครัดทางศีลและฝึกตนผ่านกิจการงานในวิถีชีวิต ได้แก่ สันติอโศก เน้นปรัชญาพุทธและกระบวนการทางปัญญา ได้แก่ สวนโมกขพลาราม ประสมประสานทั้งทางปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธแก่นักบวชหญิง ได้แก่ สาวิกาสิกขาลัย

5. การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ เป็นการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มการศึกษาที่จัดตั้งเป็นสถาบัน มีโครงสร้างการบริหาร คณะกรรมการ ระบบการจัดการ มีการพัฒนาองค์ความรู้และยกระดับเป็นหลักสูตร กลุ่มเป้าหมายในการจัดการเรียนรู้มีทั้งบุคคล

กลุ่มและชุมชน ส่วนใหญ่ดำเนินการหรือได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน และบางสถาบันดำเนินการโดย นักวิชาการอิสระหรือครูภูมิปัญญา เนื้อหาและการจัดการเรียนรู้มีความหลากหลาย บางสถาบันพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนรู้เอง บางสถาบันเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปการฝึกอบรม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การแลกเปลี่ยนดูงาน การถ่ายทอดทักษะและประสบการณ์ เช่น สถาบันผ้าทอมือหริภุญชัย เป็นสถาบันที่รวบรวมพ่อครูแม่ครูที่มีความรู้เกี่ยวกับการทอผ้า เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าด้วยมือแก่เยาวชนและผู้สนใจ รวมทั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการออกแบบลวดลายผ้าทอโบราณและการพัฒนาการทอผ้าลวดลายใหม่ ส่วนสถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืนเป็นสถาบันที่จัดกระบวนการเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ในระบบเกษตรกรรมยั่งยืนและระบบตลาดที่เป็นธรรมโดยการฝึกอบรมที่ศูนย์เรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน และสนับสนุนให้ผู้ผ่านการฝึกอบรมรวมกลุ่มและปฏิบัติจริงในครอบครัวไร่นา และชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน เสมสิกขาลัยเป็นสถาบันที่จัดกระบวนการเรียนรู้อย่างมีจิตวิญญาณแบบองค์รวม เน้นเนื้อหาการกลับมาหาความสุขและความมั่นคงภายในแห่งชีวิตและสนับสนุนผู้เรียนให้ฝึกฝนตนเองในทุกด้านของชีวิต หลักสูตรการเรียนรู้ประกอบด้วย 6 หมวดวิชาคือ ชุดวิชาการเข้าใจและเปลี่ยนแปลงตัวเอง สร้างสรรค์สัมพันธภาพ เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจสังคม เข้าถึงความงาม และวิธีการแสวงหาความรู้

6. การศึกษาทางเลือกกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมที่มีความหลากหลายตามบริบทของชุมชน การจัดกิจกรรมมีความต่อเนื่องและมีการรวบรวมองค์ความรู้และยกระดับความรู้เพื่อถ่ายทอดให้คนรุ่นต่อมา ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านการงานอาชีพ เช่น กลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมด้านการเกษตร การเพิ่มผลผลิต การแปรรูป การเลี้ยงสัตว์ เหล้าพื้นบ้าน กิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสวัสดิการชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารข้าว กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ กิจกรรมการฟื้นฟูสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เช่น การรักษาด้วยสมุนไพร หมอเมือง กิจกรรมการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กิจกรรมกระบวนการเรียนรู้เพื่อเรียนรู้ เพื่อแก้ไขปัญหา ผ่านการปฏิบัติ การสาธิต การทดลอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ฝึกอบรม กลุ่มกิจกรรมการเรียนรู้เหล่านี้บางกลุ่มมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือข้ามกลุ่มข้ามชุมชน เช่น เครือข่ายเกษตรกรรมยั่งยืน เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายเยาวชนอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ เครือข่ายหมอเมือง-สมุนไพร เครือข่าย เหล้าพื้นบ้าน

7. การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนและแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่ผ่านสื่อมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อชุมชน อินเทอร์เน็ต ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้ เช่น นิตยสารสารคดี ซึ่งเป็นนิตยสารที่นำเสนอสาระที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งเรื่องธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ชีวิต ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ริเริ่มและดำเนินการโดยบุคคล ชุมชนหรือมูลนิธิ เช่น พิพิธภัณฑ์ชาวบ้านชุมชนวัดเกต จ. เชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านจ่าทวี จ. พิษณุโลก พิพิธภัณฑ์ยี่สาร จ. สมุทรสาคร

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกับการศึกษาทางเลือก

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 เป็นกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติที่บัญญัติขึ้นตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มีการแก้ไข 2 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2545 และครั้งที่สองเมื่อปี พ.ศ. 2553 แต่การแก้ไขทั้งสองครั้งเป็นการแก้ไขบทบัญญัติด้านการบริหารและการจัดการศึกษาในส่วนรัฐ ด้านมาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษาและบทเฉพาะกาลบางมาตรา ส่วนบทบัญญัติด้านหลักการ ระบบการศึกษาและแนวทางการจัดการศึกษาไม่ได้มีการแก้ไข บทบัญญัติส่วนที่สอดคล้องและส่งเสริมการจัดการศึกษาทางเลือกซึ่งมี

หลายมาตราไม่ได้มีการแก้ไข โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. บทบัญญัติที่สอดคล้องกับปรัชญาและเป้าหมายในการจัดการศึกษาทางเลือก ได้แก่ บทบัญญัติในมาตรา 6 และ 22 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

2. สิทธิในการจัดการศึกษาทางเลือกได้รับการรับรอง ทั้งนี้เพราะพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้สิทธิของประชาชนและทุกภาคส่วนในสังคมที่จะจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้รับการรับรอง ดังบทบัญญัติในมาตรา 8 (2) และ มาตรา 12 และกำหนดให้รัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของทุกภาคส่วนในสังคมตามบทบัญญัติในมาตรา 38

มาตรา 8 (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน ให้บุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 38 ในแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา ให้มีคณะกรรมการและสำนักงานการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา มีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา รวมทั้งพิจารณาการจัดตั้ง ยุบ รวมถึงเลิกสถานศึกษา ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนสถานศึกษาเอกชนในเขตพื้นที่การศึกษา ประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษาสอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาของบุคคล ครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย รวมทั้งการกำกับดูแลหน่วยงานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมในเขตพื้นที่การศึกษา

3. บทบัญญัติที่ส่งเสริมแนวทางในการจัดการเรียนรู้ของการศึกษาทางเลือกได้แก่ บทบัญญัติ ในมาตรา 23 และ 24

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญ ทั้ง ความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

(1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัวชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(4) ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(5) ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการดังต่อไปนี้

(1) จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

(2) ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

(3) จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น และทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

(4) จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

(5) ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และ อำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

(6) จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

นอกจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แล้วรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ยังมีบทบัญญัติที่กำหนดให้รัฐมีหน้าที่คุ้มครองและส่งเสริมการศึกษาทางเลือกไว้ในมาตรา 49 วรรค 3 ความว่า ...การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพหรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ...

สรุป

การจัดการศึกษาทางเลือกต้องมีความหลากหลาย เพราะการศึกษาต้องตั้งอยู่บนฐานชีวิตและวัฒนธรรม รวมทั้งต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความหลากหลายการจัดการศึกษาจึงต้องหลากหลายและยืดหยุ่นไปตามวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเด็นปัญหา ความถนัด ความพร้อม และหรือความสนใจของผู้เรียน ต้องสร้างวิถีการเรียนรู้ที่หลากหลาย การเรียนรู้ต้องบูรณาการในองค์รวมของชีวิต ต้องเรียนรู้จากความเป็นจริง นำไปใช้ได้ในชีวิตจริงและเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต การศึกษาทางเลือกจึงเป็นนวัตกรรมในการจัดการศึกษาที่ไม่เพียงตอบสนองผู้เรียนบางกลุ่มหรือบางชุมชนเท่านั้น หากแต่ยังสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่มุ่งออกแบบให้การศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนามนุษย์และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม

พรใจ ลี่ทองอิน

บรรณานุกรม

การประเมินผลการดำเนินงานของโครงการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านปี 2551. (2552). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ข้อเสนอเพื่อพิจารณาเรื่องการศึกษาทางเลือก: จุดยืนและบทบาทของการศึกษาทางเลือกในปี พ.ศ. 2553. (2558). สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2558, จาก http://www.plearnpattana.ac.th/cm/2553/menuleft/network/individual/individual_school.pdf.

เครือข่ายบ้านเรียน, สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2558, จาก http://www.homeschoolnetwork. org/

เครือข่ายโรงเรียนไทยไท, เจตนารมณ์เครือข่ายโรงเรียนไทยไท, สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2558, จาก https://thaitaischools.wordpress.com/.

ปกป้อง จันวิทย์ และสุนทร ตันมันทอง. (2555). **โรงเรียนทางเลือกกับทางเลือกของประชาชน.** เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการประจำปี 2554 “ยกเครื่องการศึกษาไทย : สู่การศึกษาที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน” (Revamping Thai Education System : Quality for All) หัวข้อที่ 4 จัดโดย มูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานปฏิรูป และมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

รัตนา โตสกุล และคณะ. (2548). **เดินทีละก้าว กินข้าวทีละคำ : ภูมิปัญญาในการจัดการความรู้ของชุมชน.** ขอนแก่น : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุขภาคอีสาน สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

รายงานการวิจัย ภาคีบ้านเรือน การจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และเครือข่าย. (2550). กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ความเป็นมา, สืบค้นเมื่อ 2 พฤษภาคม 2558, จาก http://ffc.or.th/ ffcmbd/about.php.

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://chm-thai.onep .go.th/chm/data_province/ranong/images/pdf/J02.pdf.

สถาบันชุมชนเกษตรกรรมยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 16 พฤษภาคม 2558, จาก http://northnetthailand .org/isac.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2557). **การจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย**. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องการพัฒนาการศึกษาทางเลือก ณ โรงแรมรอยัลริเวอร์ ห้องภาณุรังษี.

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ศูนย์เรียนรู้และแนวความคิดของปราชญ์ชาวบ้านหลักในภาค**

ตะวันออก เฉียงเหนือ. สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news academic /data_0346101111.pdf.

สุชาดา จักรพิสุทธิ์. (2547, มิถุนายน-สิงหาคม). "การศึกษาทางเลือกของชุมชน," **วารสารศึกษาศาสตร์ มข**. 27(4) : 18-23.

สุชาดา จักรพิสุทธิ์ และคณะ. (2548**). การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน**. เรียบเรียงจากโครงการวิจัย การศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และคณะผู้วิจัย. "การศึกษาไทยทางเลือกในอนาคต," **มูลนิธิ 50 ปี ธนาคารแห่งประเทศไทย.**

เสมสิกขาลัย, สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://semsikkha.org/tha/index.php/ เสมสิกขาลัย.

อมรวิชช์ นาครทรรพ. **รายงานการวิจัย "การจัดการศึกษาโดยครอบครัว" (Home School) ประสบการณ์ของนานาประเทศ.** สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

Freire, Paulo, สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://en.wikipedia .org/wiki//Paulo_Freire.

Holt, John, สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://en.wikipedia.org/wiki/John_Holt_ (educator).

Illich, Ivan, สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://en.wikipedia.org/wiki/Ivan_Illich.

Montessori, Maria , สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://en.wikipedia.org /wiki/Maria_Montessori.

Neill, A.S., สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://en.wikipedia.org/wiki/ A.S Neill.

Reggio_Emilia_approach, สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558. จาก http://en.wikipedia.org/wiki/ Reggio_Emilia_approach.

Ron, Miller. A Brief History of Alternative Education. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2558. จาก http://southerncrossreview.org/55/miller-education.html.

Steiner,Rudolf, สืบค้นเมื่อ 9 พฤษภาคม 2558, จาก http://en.wikipedia.org/wiki/ Rudolf_Steiner.

ชุมชนแห่งการเรียนรู้

ความหมาย

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) หมายถึง กลุ่มคนที่ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการคิด การวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ ทุกคนคิดและปฏิบัติร่วมกันแบบหุ้นส่วน มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน ดำเนินชีวิตไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้ การสั่งสมความรู้ และการสร้างความรู้ใหม่เพื่อนำไปพัฒนาตนเองและชุมชน

พัฒนาการของความคิด

แนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตได้มีการกล่าวถึงอย่างเป็นทางการประมาณปี พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา องค์การ UNESCO เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มคำว่าการศึกษาตลอดชีวิต ได้มอบหมายให้คณะกรรมการและนักการศึกษาศึกษาค้นคว้าและพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการศึกษาตลอดชีวิต ได้เขียนหนังสือ เช่น An Introduction to Lifelong Education โดย Paul Lengrand ในปี พ.ศ. 2513 และ Learning to be: The World of Education Today and Tomorrow โดย Edgar Faure และคณะ ในปี พ.ศ. 2515 (สุนทร สุนันท์ชัย 2543 : 7 อ้างอิงจาก Faure. 1972 : 182) ได้มีการจัดประชุมระดับโลกหลายครั้งเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต จนได้มีการเสนอให้การศึกษาตลอดชีวิตเป็นแนวคิดหลักสำหรับการกำหนดนโยบายทางการศึกษาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ประเทศไทยได้นำแนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิตมาใช้อย่างเป็นทางการครั้งแรกในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2520)

จนกระทั่งประมาณช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ก่อนจะขึ้นศตวรรษที่ 21 การศึกษาตลอดชีวิต และการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศต่างๆ อย่างกว้างขวางทั่วโลก ประกอบกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกมีความรวดเร็วและซับซ้อน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และการสื่อสารในยุคสังคมสารสนเทศ หรือโลกไร้พรมแดน ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนในประเทศต่างๆ ทำให้แต่ละประเทศพยายามหาวิธีการที่จะทำให้ประชาชนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนสามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว หลายประเทศในทุกภูมิภาคของโลกได้มีการทบทวนการดำเนินการปฏิรูปการจัดการศึกษาตามแนวทางการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลายประเทศได้มีนโยบายการศึกษาตลอดชีวิตที่ชัดเจน มีกฎหมายการศึกษาตลอดชีวิต มียุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิต ได้มีการกำหนดให้ ปี ค.ศ. 1996 เป็นปีแห่งการศึกษาตลอดชีวิต ประเทศไทยก็ได้นำการศึกษาตลอดชีวิตมาเป็นหลักในการปฏิรูปการศึกษาโดยกำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (สุมาลี สังข์ศรี 2546: 90-91) ให้การศึกษาของชาติเป็นการศึกษาตลอดชีวิต การจัดการศึกษาในระบบเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์ “สังคมแห่งการเรียนรู้” (learning society)

สังคมแห่งการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ด้วยทุกคนมีความเข้าใจและยอมรับว่าการเรียนรู้มีความจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ทุกวัยตั้งแต่เกิดจนตาย การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในโรงเรียนหรือในสถาบันการศึกษา แต่การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในวิถีชีวิตประจำวัน เช่น ในบ้าน ในที่ทำงาน ในไร่นา ในตลาด ในศาสนสถาน ในสถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน สถานที่ และแหล่งกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน สามารถเป็นแหล่งการเรียนรู้ได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด โบสถ์ มัสยิด สถาน

ประกอบการ การประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว หรือสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ห้องสมุด ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หอกระจายข่าว กิจกรรมในชุมชนจัดให้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดความรู้หรือแลกเปลี่ยนความรู้ แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ อาจเป็นพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องในท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือเอกชน พระ/ผู้สอนศาสนา กรรมการหมู่บ้าน เพื่อนบ้าน หรือบุคคลทั่วไป ทุกคนสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และถ่ายทอดความรู้ได้ ความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่าย ได้แก่ ทุกคนในชุมชน กรรมการชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผลที่เกิดขึ้น นำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ในชุมชน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 29 กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน จัดกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (community-based learning) เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานของการศึกษาในระบบโรงเรียนนี้ กิจกรรมมีลักษณะเกี่ยวกับการให้บริการของชุมชนในรูปแบบเป็นแหล่งการเรียนรู้ สังคมศึกษา สิ่งแวดล้อม การเรียนรู้ในสถานที่เป็นชุมชน การเรียนรู้ในสถานที่ทำงาน การเรียนรู้โดยการทำโครงการ และ การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นต้น

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ทำให้แนวคิดการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้สำคัญมากขึ้น โดยมาตรา 7 กำหนดให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ภาคีเครือข่ายเกิดแรงจูงใจและมีความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในชุมชนมุ่งนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาไปสู่ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (learning community) และได้พัฒนาต่อมาเป็น เมืองแห่งการเรียนรู้ (learning city) ในประเทศไทยได้มีการวิจัยและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างหลากหลาย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน

หลักการของชุมชนแห่งการเรียนรู้

โดยภาพรวม สามารถสรุปหลักการของชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้ดังนี้ (Wikipedia : ออนไลน์, สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2554. ออนไลน์, สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ: (กสทช.) 2558: ออนไลน์)

1. หลักการมีผู้นำที่ดี ชุมชนแห่งการเรียนรู้จะต้องมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ การประสานงานและการกระตุ้นให้สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

2. หลักการมีกรรมการชุมชนที่มีจริยธรรมและมีการบริหารจัดการชุมชนที่ดี ชุมชนแห่งการเรียนรู้ต้องมีกรรมการชุมชนที่เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่น มีคุณธรรม จริยธรรม บริหารงานโปร่งใส

3. หลักการมีส่วนร่วม ชุมชนแห่งการเรียนรู้เปิดโอกาส และสนับสนุนให้ทุกภาคส่วน ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมติดตาม มีความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชน มีสมาชิกชุมชนที่มีคุณภาพและมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เข้ามาร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบในทุกกระบวนการ

4. หลักของผู้มีส่วนได้เสีย มีการสร้างความรู้สึกในชุมชนถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน สร้างความตระหนักถึงการดูแล รักษา ทะนุถนอม การจัดหาเครื่องมือ อุปกรณ์ สื่อ เพื่อสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน เพื่อใช้งานศูนย์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเป็นส่วนของกลุ่มหรือชุมชน ร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ช่วยเหลือและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแลกเปลี่ยนเหตุการณ์ ความคิดเห็น ความรู้ อารมณ์ และความรู้สึกนึกคิด (shared events and emotional connections)

5. หลักการเรียนรู้ร่วมกัน มีการสนับสนุนส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และให้นำผลเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติซึ่งเป็นวิถีร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จะต้องมีการเรียนรู้เพื่อนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งต้องมีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

6. หลักความสนใจ เนื้อหาสาระเป็นเรื่องที่สนใจร่วมกัน หรือมีวัตถุประสงค์เดียวกัน (fulfillment of individual needs) มีศักยภาพความพร้อมในเรื่องพื้นฐานอาชีพ จะต้องมีความเข้มแข็งในการพึ่งพาตนเองและมีความสามารถในการแข่งขันด้านเศรษฐกิจ จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาสมรรถนะและทักษะความพร้อมในการประกอบอาชีพ โดยใช้ความรู้ในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงให้เกิดกรรมวิธี หรือสิ่งใหม่ หรือพัฒนาให้ดีกว่าเดิม

7. หลักการสร้างระบบการจัดเก็บและการนำมาใช้ขององค์ความรู้ที่ดี มีระบบการจัดเก็บความรู้ทั้งความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนและความรู้ภายนอกชุมชน รวมทั้งต้องรู้จักสร้างและนำความรู้ที่มีอยู่มาใช้ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ เข้าใจได้ง่าย

8. หลักการสร้างเครือข่ายและการติดตามผล มีการสนับสนุนเพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อสามารถประสานเกื้อกูลกันระหว่างศูนย์การเรียนรู้กับชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเครือข่ายระหว่างศูนย์การเรียนรู้อื่นๆ มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งในและนอกชุมชน ต้องมีความร่วมมือในด้านทุน กิจกรรม วิชาการ องค์ความรู้ การตลาด ฯลฯ มีการจัดการกลุ่มและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพให้เกิดการพัฒนาอย่างเชื่อมโยง ประสานเกี่ยวเนื่อง ประเมินและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมการพัฒนาในทุกบริบท

ลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้

ชุมชนในฐานะหน่วยทางสังคม แบ่งออกได้หลายลักษณะ ได้แก่ การแบ่งตามจำนวนประชากร เช่น หมู่บ้าน เมือง นคร การแบ่งตามพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ชุมชนอุตสาหกรรม ชุมชนการปกครอง การแบ่งตามหน่วยการปกครอง เช่น หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ การแบ่งตามความสัมพันธ์ของคนในสังคม เช่น ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง การแบ่งตามลักษณะกิจกรรมทางสังคม เป็นต้น ชุมชนจึงไม่ได้หมายความว่าอยู่กับที่แต่จะมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความเป็นชุมชนก็ไม่ได้มีหน่วยเดียว แต่เป็นสายใยของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นต่อจากความสัมพันธ์ต่างๆ และมีเครือข่ายของความสัมพันธ์ที่ซ้อนทับกันอยู่ การสร้างความเป็นชุมชนจึงเป็นการแสดงออกถึงความเป็นตัวตนและเป็นการโต้ตอบของคนในชุมชนหรือสังคม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ผู้คนได้ยกระดับความรู้ความสามารถ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้เริ่มต้นพัฒนามาจากชุมชนในความหมายที่เป็นหน่วยทางสังคมและได้รับการพัฒนาให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ชุมชนเพื่อพัฒนาเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และต่อมาเกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่หลากหลายประเภท สามารถจำแนกประเภทชุมชนแห่งการเรียนรู้ออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ (Community-based Learning)

ชุมชนแห่งการเรียนรู้นี้เป็นชุมชนตามแนวคิดชุมชนที่เป็นหน่วยทางสังคม เป็นหน่วยการปกครอง

ประกอบด้วย อาณาบริเวณที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนรวมกัน และมีระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เช่น ครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย เศรษฐกิจ วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มีแหล่งการเรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ตัวอย่าง ชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตโคมินกันของประเทศญี่ปุ่น (Kominkan CLCs : Kominkan Community Learning Centers) ที่มีชื่อเสียงทั่วโลกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องที่เป็นส่วนของชีวิตและสังคมของคนญี่ปุ่นทั่วประเทศ ชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้ของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2554. ออนไลน์) ประกอบด้วย กลุ่มคนที่ตระหนักถึงความสำคัญ ความจำเป็นของการเรียนรู้ มีทักษะและกระบวนการในการคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา และนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการสร้างมูลค่าเพิ่ม หรือนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ในการพัฒนาชุมชน สู่ความสมดุล พอเพียง ส่งผลต่อความสุข ความอบอุ่นของครอบครัว ความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

2. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC: Professional Learning Community) (GotoKnow อ้างถึง วรลักษณ์ ชูกำเนิด: ออนไลน์)

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ คือการรวมตัว รวมใจ รวมพลัง ร่วมมือกันของครู ผู้บริหาร และนักการศึกษา แสวงหาด้วยการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงผลการเรียนของผู้เรียนหรืองานวิชาการของโรงเรียน วิทยาลัย หรือ มหาวิทยาลัย เป้าหมายอยู่ที่คุณภาพการจัดการเรียนรู้ การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง พัฒนาการจัดการเรียนรู้ของตนเอง เพื่อผู้เรียนเป็นสำคัญ การรวมตัวกัน การเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลง เหล่านี้ เป็นไปได้ยากที่จะทำเพียงลำพัง แต่หวังผลให้ขับเคลื่อนทั้งระบบโรงเรียน จำเป็นต้องสร้างความเป็นชุมชน เพื่อการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ซึ่งความเป็นสถาบันหรือโรงเรียนย่อมมีความเป็นชุมชนที่สัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้น ชุมชนที่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวิชาชีพจำเป็นต้องอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีฉันทะ และศรัทธาในการทำงาน บรรยากาศการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนกัลยาณมิตรทางวิชาการ ที่มีลักษณะความเป็นชุมชนแห่งความเอื้ออาทร อยู่บนพื้นฐานอำนาจทางวิชาชีพ และ อำนาจเชิงคุณธรรม

องค์ประกอบของชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นแนวคิดเชิงวิธีการหรือกระบวนการ ที่มีการดำเนินการปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ซึ่งชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพจะสะท้อนเป็นคุณลักษณะหรือเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนตามธรรมชาติความเป็นจริงของชุมชนนั้นๆ ซึ่งมีบริบทที่แตกต่างกันไป แต่เป็นกระบวนการที่เอื้อให้เกิดการรวมใจ รวมตัว รวมแรง และรวมปัญญาร่วมกันของครู ผู้บริหาร นักการศึกษาในชุมชนเพื่อทำงานแบบมุ่งรวมพลังเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ของครูสู่คุณภาพผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญ

3. ชุมชนนักปฏิบัติ (CoP: Community of Practice)

ชุมชนนักปฏิบัติ หรือ ชุมชนแนวปฏิบัติ เป็นกลุ่มคนที่มารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการมีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อช่วยให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีขึ้น ส่วนใหญ่การรวมตัวกันในลักษณะนี้มักจะมาจากคนที่อยู่ในกลุ่มงานเดียวกัน หรือมีความสนใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งร่วมกัน ซึ่งความไว้วางใจและความเชื่อมั่นในการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ระหว่างกันเป็นสิ่งสำคัญ

CoP เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ในการจัดการความรู้ มีการจัดการสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้ความรู้ของคนในชุมชน สมาชิกมาเข้าชุมชนด้วยความสมัครใจ สมาชิกเป็นผู้กำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่จะทำ และส่วนใหญ่มีการจัดการกันเอง (self-managed) สมาชิกสามารถเข้าหรือออกจากชุมชนเมื่อไรก็ได้ และสลายตัวเองเมื่อสมาชิกเห็นสมควร

การขับเคลื่อน “CoP” นั้นจึงเกิดจากสมาชิกเป็นส่วนใหญ่ จึงสามารถใช้ “CoP” ซึ่งเป็นเครือข่ายทางสังคมทั้งภายในและภายนอกที่มีพลังและอิทธิพลต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบ่งปันความรู้ของกลุ่ม เป็นส่วนที่ช่วยให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น นอกจากประโยชน์ในการช่วยเสริมให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ได้เร็วขึ้นแล้ว “CoP” ยังให้ประโยชน์แก่การศึกษาในด้านการพัฒนาศักยภาพและให้ประโยชน์แก่กลุ่มคนในด้านการปรับปรุงประสบการณ์ในการทำงานและการพัฒนาวิชาชีพทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทำให้สามารถนำความรู้ไปประยุกต์แก้ไขปัญหา พัฒนาผลงานได้เป็นองค์ความรู้ใหม่ ๆ

ชุมชนนักปฏิบัติ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักที่สำคัญ คือ 1. ประเด็นความรู้ที่มีความปรารถนาจะพัฒนาร่วมกัน 2. การรวมตัวกันอย่างไว้วางใจกันเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3. แนวปฏิบัติหรือองค์ความรู้ที่เกิดจากการสร้างร่วมกันแล้วนำไปปฏิบัติ (ศุภวัลย์ พลายน้อย 2547 : 34-35 อ้างถึงใน พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ 2545)

4. ชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือน (VLC: Virtual Learning Community)

ชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือน หรือ ชุมชนในรูปแบบใหม่ (virtual community perspective) หรือ ชุมชนการเรียนรู้ออนไลน์ (online learning community) คือกลุ่มคนที่เข้ามาร่วมปฏิสัมพันธ์โดยมีเป้าหมายและพันธกิจร่วมกัน ผ่านกิจกรรมการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน และแลกเปลี่ยนความรู้ของตนเอง และพัฒนาองค์ความรู้มาใช้ในการแก้ปัญหาที่ได้รับเพื่อสร้างระบบการเรียนรู้สังคมผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

ชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือนเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่ไซเบอร์ (cyber space) ไม่ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ การพบปะ (face to face) เกิดขึ้นจากการมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ในการสร้างการผูกโยงทางสังคมหรือความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน (sense of belonging) ระหว่างผู้ใช้งาน ผ่านทางเทคโนโลยี สามารถเข้าถึงผู้อื่นจากทุกๆ ที่ สามารถสร้างกลุ่มของตนเองทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยไม่เกี่ยวกับเวลาการสื่อสาร สามารถสนับสนุนได้โดยเทคโนโลยีที่สามารถตอบสนองได้ทันที (real time) มีแนวคิดที่หลากหลาย เช่น ชุมชนเสมือนตามความสนใจ ชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือนที่สมาชิกมีความสัมพันธ์ต่อกัน และชุมชนนักปฏิบัติในองค์กร (บุญชู บุญลิขิตศิริ, 2553: 6)

ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนอื่นตรงที่ว่า ไม่มีอคติเกี่ยวกับ เพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกิริยาของสมาชิก ชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันเข้าด้วยกัน ช่วยให้เห็นสภาพที่เกิดขึ้นในสังคมยุคสารสนเทศ ทำให้เกิดรูปแบบของชุมชนที่มีความหลากหลายโดยอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงเครือข่ายของผู้คนเข้าด้วยกัน เป็นศูนย์กลางการสื่อสารที่ทำให้ผู้คนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ประสบการณ์ร่วมกัน ในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับสากล

ตัวอย่างชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือน เช่น เครือข่ายทางสังคมต่างๆ ที่ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและการใช้แอปพลิเคชั่น เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น

5. ชุมชนแห่งการเรียนรู้เฉพาะสาขา (Learning Community in Specific Fields)

ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตามความต้องการเฉพาะสาขา หรือ เฉพาะเรื่อง เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การลดความเสี่ยงด้านภัยพิบัติ การสร้างรายได้ ผู้ประกอบการ การพัฒนาชุมชน การสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การรู้หนังสือ การส่งเสริมพลังอำนาจ การกำหนดนโยบาย การจัดการและการพัฒนาความสามารถ เป็นต้น

แนวคิดการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

แนวคิดในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้มีความแตกต่างกันไปตามสภาพและบริบทของแต่ละ

ชุมชน อย่างไรก็ตามจากการศึกษาในภาพรวมจากชุมชนหลายแห่งใน สหราชอาณาจักร ที่เรียกตัวเองว่าชุมชนแห่งการเรียนรู้ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ 2550) งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของไทย (ครรชิต พุทธิโกษา 2554: 1-4, บุญชู บุญลิขิตศิริ 2553: บทคัดย่อ, มิ่งขวัญ คงเจริญ 2553: บทคัดย่อ, เยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล 2554: บทคัดย่อ, สุชาดา น้ำใจดี 2552: บทคัดย่อ) สามารถสรุปแนวคิดหลักๆ ในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. คน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วย

1.1 ผู้นำชุมชน ทั้งที่เป็นผู้นำตามธรรมชาติและผู้นำอย่างเป็นทางการ

1.2 ปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก (key individual) ปัจเจกบุคคลมีความสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ (1) เป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในแนวคิดเรื่องชุมชนแห่งการเรียนรู้และเริ่มต้นชักจูงให้บุคคลอื่นๆ นำเอาแนวคิดดังกล่าวไปพิจารณาดำเนินการต่อไป (2) เป็นบุคคลที่สร้างความเชื่อถือในขั้นต้นให้เกิดขึ้นได้ภายในชุมชน โดยให้การสนับสนุนและอุปถัมภ์ ทั้งนี้ มีแนวคิดเรื่องชุมชนแห่งการเรียนรู้ช่วยพัฒนาโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตและยกระดับทักษะของประชาชนที่พยายามดึงดูดการลงทุนจากภายในชุมชน

1.3 สถาบันต่างๆ ที่เป็นตัวหลัก (key institution) ภาวะผู้นำและการสนับสนุนจากสถาบัน ได้แก่ สถาบันการศึกษา องค์กรชุมชน มหาวิทยาลัยและหน่วยงานในท้องถิ่น เป็นต้น มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการก่อให้เกิดริเริ่มในขั้นต้นเพื่อการพัฒนาชุมชนหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ สถาบันที่เป็นหลักในการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่องนั้น ต้องรับภาระและจัดหาทรัพยากรสำหรับการทำงานเพื่อพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

1.4 กลุ่มที่เป็นแกนกลาง (core group) กลุ่มนี้ประกอบไปด้วยผู้แทนขององค์กร สถาบันหลักๆ อาทิ มาจากด้านการศึกษา ด้านการค้าและองค์กรชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งรวมตัวกันเพื่อเริ่มต้นสร้างชุมชนหรือชุมชนแห่งการเรียนรู้ก่อน จากนั้นหากการดำเนินการมีความสม่ำเสมอและคงที่มากขึ้น ต่อมาจึงพัฒนาจัดตั้งเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงานเพื่อทำหน้าที่โดยตรงและมีจำนวนสมาชิกกลุ่มเพิ่มขึ้นๆ เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนด้วยความสมัครใจ อุทิศเวลาและทรัพยากรอื่นๆ

1.5 กลุ่มสนใจ (interest group) กลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลเพียงไม่กี่คนอาจสร้างแนวคิดใดๆ ขึ้นมาได้ แต่แนวคิดนั้น ๆ จะได้รับการนำไปปฏิบัติก็ต่อเมื่อชุมชนในวงกว้างได้รับการโน้มน้าวให้เห็นว่า แนวคิดดังกล่าวสมเหตุสมผลและมีความสำคัญ ภารกิจในการสร้างและดึงดูดความสนับสนุนจากชุมชนในวงกว้างชี้ให้เห็นความสำคัญของการสัมมนาและการประชุมซึ่งมีส่วนช่วยในการกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานได้นอกจากการประชุมและสัมมนาแล้ว กลยุทธ์การปรึกษาหารือ (consultation strategy) และแบบสอบถามย้อนกลับ (feedback questionnaire) สามารถช่วยในการทดสอบระดับการสนับสนุนแนวคิดเรื่องชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้อีกด้วย

1.6 เจ้าของสถานประกอบการ (key employer) การมีส่วนร่วมของนายจ้างจะช่วยพัฒนาและสานต่อการเรียนรู้ในสถานประกอบการ และส่งผลให้ชุมชนธุรกิจภายในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลต่อแผนงานที่จะเพิ่มความพยายามในการปฏิรูประดับท้องถิ่น เช่น ความสำคัญของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ที่มีผลกระทบต่อนายจ้าง เน้นความสำคัญของวิธีการต่างๆ ในการเรียนรู้ที่นายจ้างสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

2. ความร่วมมือแบบหุ้นส่วน (partnership) สมาชิกทุกคนมีความเท่าเทียมกัน มีสถานภาพที่เป็นหุ้นส่วนในการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมเรียนรู้ ไม่มีใครมีสถานภาพแตกต่างกัน

3. การมีส่วนร่วม (participation) สร้างแรงจูงใจการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ทุกกระบวนการ เช่น ร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์

4. การจัดการความรู้ ประเด็นเนื้อหา และวัตถุประสงค์ เช่น การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาสู่การปฏิบัติในชุมชน ระบบคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งพาตนเอง ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง การพัฒนาอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบทุนของชุมชนที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรม ความเสมอภาค ความยุติธรรมในการจัดการชุมชน และการสร้างหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตร่วมกัน

5. ความสามารถในการดำเนินงาน (performance) เพื่อพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ การรวมกลุ่มความสนใจ การสร้างความรู้ความเข้าใจ การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ของชุมชน เทคโนโลยี

ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

ขั้นตอนในการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้ศึกษาจากชุมชนหลายแห่งในสหราชอาณาจักร ที่เรียกตัวเองว่า ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ 2550) งานวิจัยเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ของไทย (ครรชิต พุทธิโกษา 2554:1-4, บุญชู บุญลิขิตศิริ 2553: บทคัดย่อ, มิ่งขวัญ คงเจริญ 2553: บทคัดย่อ, เยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล 2554: บทคัดย่อ, สุชาดา น้ำใจดี 2552: บทคัดย่อ) สรุปขั้นตอนการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ ได้ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ในพื้นที่ที่จะพัฒนา โดยการศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน สภาพการดำเนินงานในพื้นที่ จัดลำดับความต้องการและปัญหาของชุมชน การทำประชาคมเพื่อหาสาเหตุของปัญหา อุปสรรคต่อการดำเนินการจัดกิจกรรมหรือโครงการภายในพื้นที่

2. กำหนดกลุ่มองค์กรหรือกรรมการที่รับผิดชอบ คือ การกำหนดตัวแทนจากปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก (key individual) สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นตัวหลัก (key institution) กลุ่มที่เป็นแกนกลาง (core group) กลุ่มสนใจ (interest group) และนายจ้างที่เป็นตัวหลัก (key employer) ในพื้นที่เพื่อร่วมรับผิดชอบกิจกรรมหรือโครงการ

3. แสวงหาความร่วมมือ คือ จากที่ได้มีผู้รับผิดชอบแล้ว ต้องสร้างความเข้าใจและแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ซึ่งได้กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก

4. บริหารงานจัดกิจกรรม หรือดำเนินงานพัฒนาชุมชน คือ การดำเนินการกำหนดกิจกรรมและดำเนินงานตามที่กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก เช่น การสร้างความรู้ของชุมชน การนำความรู้ไปพัฒนากระบวนการผลิต การนำความรู้ทั้งจากปัจเจกชน ความรู้ภายนอกเข้าไปผสมผสานกับกระบวนการภายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การจัดเวทีชาวบ้านให้ความรู้ ความเข้าใจ การบันทึก สกัด จัดเก็บความรู้ ดูความถูกต้อง สรุปแนวคิด การนำไปใช้

5. ประเมินผลงาน คือ การหาผลของการทำกิจกรรมหรือโครงการ เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานต่อไป ตลอดจนมีการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกหรือกลุ่มชุมชนอื่นๆ

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

ในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ย่อมมีปัญหา และอุปสรรคในการพัฒนาตามสภาพและบริบทของแต่ละชุมชน จากงานวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่สำคัญ มีดังนี้ (สุชาดา น้ำใจดี 2552: 85-87)

1. ลักษณะผู้นำ ลักษณะผู้นำในชุมชนไม่เผด็จการและไม่ใช้อำนาจในการสั่งการ เป็นผู้นำที่ฟังเสียงของคนส่วนใหญ่ และสามารถกำหนดทิศทางความเชื่อและค่านิยมร่วมกัน ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันอย่างเป็นธรรมชาติ ที่สำคัญผู้นำจะต้องเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน รวมทั้งการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีกับคนในชุมชน

2. โครงสร้างชุมชน เน้นโครงสร้างชุมชนแบบเครือข่าย (network) ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในชุมชนและข้ามชุมชน โครงสร้างแบบนี้จะส่งเสริมให้คนในชุมชนไปสู่การมีเสรีภาพ ความสุขและศักยภาพ จนเกิดการเชื่อมโยงด้วยการเรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันด้วยความสมัครใจ อันก่อให้เกิดพลังและปัญญาร่วมกัน สามารถนำชุมชนไปสู่ความสำเร็จได้

3. วัฒนธรรม พฤติกรรม การสื่อสาร การส่งเสริมสนับสนุนให้มีวัฒนธรรมการเรียนรู้ในชุมชน การมุ่งเน้นให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมใฝ่เรียนใฝ่รู้ สนใจในการเพิ่มเติมความรู้ ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ ให้ตนเองตลอดเวลา รวมถึงการใช้ความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้การเรียนรู้จากบทเรียนที่ผ่านมา ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม จิตใจและสุขภาพของคนในชุมชน ใช้การสื่อสารแบบแนวราบ โดยให้คนในชุมชนมีโอกาสรับรู้ข่าวสาร ข้อมูลตามความสนใจของตนเอง

4. การยอมรับของสังคม การสร้างบรรยากาศภายในชุมชนให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และส่งเสริมการเรียนรู้ มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ผู้นำคอยอำนวยความสะดวกให้คนในชุมชนได้เรียนรู้จากประสบการณ์และเหตุการณ์จริง มีการติดตามการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ยอมรับและแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกัน เกิดการยอมรับต่อผลงานในการสร้างความรู้ใหม่และนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน

5. ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความชำนาญเป็นลักษณะเฉพาะที่มีอยู่ และฝังลึกในแต่ละคนอย่างไม่เท่ากัน เห็นได้จาก การประกอบอาชีพ การทำกิจกรรมในด้านต่างๆ ทุกเรื่องได้เป็นอย่างดี รู้จริง รู้ละเอียดทุกขั้นตอน รวมทั้งเทคนิคต่างๆ เช่น การทำเกษตร การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การซ่อมรถยนต์ การทำนา ปลูกข้าว การทำอาหาร สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้

6. การมีส่วนร่วมการเปิดโอกาสให้คนเข้ามามีส่วนร่วมคิด จัดลำดับความสำคัญ วิเคราะห์ หาสาเหตุการแก้ไข การวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผล เป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

7. ความสมานฉันท์ ความสามัคคี ความเอื้ออาทร ความปรารถนาดีต่อกันอันส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้การทำงานและการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างแท้จริง ทำให้มีมุมมองและความคิดอยู่บนความเมตตาและกรุณาต่อกัน เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

8. การสนับสนุนจากรัฐบาลหรือหน่วยงานต่างๆ การสนับสนุนคนในชุมชน ในรูปแบบต่างๆ เช่นการให้ความรู้เพิ่มเติม การจัดอบรม หรือการพาไปศึกษาดูงานเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนเป็นที่ยอมรับกับชุมชนอื่นๆ รวมทั้งการให้งบประมาณในการทำงานหรือปรับปรุงด้านต่าง ๆ ให้กับชุมชน

9. ธุรกิจ รายได้ การเกิดธุรกิจในชุมชนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การรวมตัวกันของคนในชุมชน เพื่อมุ่งพัฒนาธุรกิจ อันนำมาซึ่งรายได้ให้กับคนในชุมชน มุ่งส่งเสริมให้คนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีการบริหารจัดการที่ดี ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์ และคนในชุมชนได้ประโยชน์ร่วมกัน

บทบาทของชุมชนแห่งการเรียนรู้ต่อการพัฒนาประเทศ

ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของชาติในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาประเทศย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถในการพัฒนาการเรียนรู้ของบุคคล ชุมชน

สังคม และประเทศ โดยมีเป้าหมายไปสู่การสร้างสังคมและประเทศแห่งการเรียนรู้ สังคมและประเทศแห่งความรู้ การเรียนรู้ด้วยกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้คนเรียนรู้ได้เร็วและเรียนรู้อย่างมีคุณภาพมากขึ้น จนสามารถพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะ ในการคิด วิเคราะห์ และนำความรู้ไปใช้ในการสร้างนวัตกรรมและองค์ความรู้ใหม่ สามารถนำไปใช้ในกลุ่มสมาชิกที่ปฏิบัติร่วมกัน เรียนรู้ด้วยกัน ส่งผลกระทบ (impact) ต่อความสำเร็จในการเรียนรู้และบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง ชุมชน และสังคมได้เต็มตามศักยภาพต่างๆ ให้กับชุมชน

สนอง โลหิตวิเศษ

บรรณานุกรม

ครรชิต พุทธิโกษา. (2554). **คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้.** สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

บุญชู บุญลิขิตศิริ. (2553). **การพัฒนากระบวนการสร้างความรู้ในชุมชนการเรียนรู้เชิงเสมือนสำหรับนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ. (2002). **ชุมชนแนวปฏิบัติ: การจัดการความรู้สายพันธุ์ใหม่** แปลจาก Cultivating Communities of Practice เขียนโดย Etienne Wenger, Richard Mc. Dermontt และ William M. Snyder. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

มิ่งขวัญ คงเจริญ. (2553). **การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของชุมชนแห่งการเรียนรู้.** วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เยาวลักษณ์ พิพัฒน์จำเริญกุล. (2554). **การพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.** วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (เทคโนโลยีการศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ศุภวัลย์ พลายน้อย. (2547**). จากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ สู่...การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้.** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เอ. ลีฟวิ่ง จำกัด.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช). (2553). “คู่มือการสร้างต้นแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ NRCT Office of the National Research Council of Thailand ,” สืบค้นเมื่อ 6 มกราคม 2558 จาก http://www1.nrct.go.th/downloads/sci_adviser/manual_develop_community.pdf.

สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) (2555). “ ริเริ่ม ปฏิบัติ ต่อยอด การจัดการเรียนรู้อย่างยั่งยืนโดยชุมชน ถอดบทเรียนจากศูนย์

การเรียนรู้คู่ชุมชนกับ กทช," สืบค้นเมื่อ 14 มกราคม 2558 จาก http://usonet.nbtc.go.th/th/wp-content/uploads/2012/03/10_5_1_13_.pdf.

สุชาดา น้ำใจดี. (2552**). กระบวนการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น เอกสารอัดสำเนา.

สุนทร สุนันท์ชัย. (2543). "วิวัฒนาการการศึกษานอกระบบของไทย," ใน **การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ.** หน้า 158-231. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

สุมาลี สังข์ศรี. (2546). "สังคมการเรียนรู้," ใน **สารานุกรมศึกษาศาสตร์ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ในวโรกาสพระชนมายุ 4 รอบ วันที่ 2 เมษายน พุทธศักราช 2546.** กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ พ.ศ. พัฒนา จำกัด.

Faure, Edgar et al. (1972). Learning to Be : The World of Education Today and Tomorrow. Paris: UNESCO.

GotoKnow ถึงเวลาเปลี่ยนผ่านจาก "โรงเรียน" สู่ "ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ" เพื่อปฏิรูปการจัดการเรียนรู้ที่การทำงานร่วมกันของครูคือพลังสำคัญ. โดยวรลักษณ์ ชูกำเนิด สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2558. จาก https://www.gotoknow.org/posts/539976.

Wikipedia The Free Encyclopedia. Learning Community. Retrieved on 5 February 2015. from http://en.wikipedia.org/wiki/Learning_community.

สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ

สวนบำบัด

ความหมาย

สวนบำบัด (Horticultural Therapy) เป็นการบำบัดทางเลือกรูปแบบหนึ่ง ที่ใช้กิจกรรมเกี่ยวกับต้นไม้ สวน การทำสวน และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ มาบูรณาการในการรักษาและการบำบัดทางสุขภาพและจิตใจ

ความเป็นมา

สวนบำบัดเริ่มนำมาใช้เพื่อการบำบัดในช่วงศตวรรษที่ 18 โดย ดร. เบนจามิน รัช (Dr. Benjamin Rush) จิตแพทย์ชาวอเมริกัน ได้นำแนวคิดเกี่ยวกับความสงบ ความร่มรื่นของธรรมชาติมาบูรณาการในการบำบัดทางอารมณ์ให้กับผู้ป่วยทางจิตเวช โดยให้ผู้ป่วยใช้เวลาอยู่ในสวน ทำให้ผู้ป่วยได้พักผ่อนและรู้สึกผ่อนคลาย ซึ่งถือเป็นการนำแนวคิดเรื่องการใช้ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ที่มีผลเชิงบวกในการพัฒนาสุขภาพทางกายและสุขภาพทางจิตใจ ทำให้ผู้ป่วยมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Brown; et al. 2004: 1) ในช่วงปลายปี ค.ศ. 1800 โรงพยาบาลในประเทศสเปน ได้จัดโปรแกรมปลูกต้นไม้และจัดดอกไม้ให้กับคนไข้ที่มารับการรักษาในโรงพยาบาลด้วยเช่นกัน ต่อมาในปี ค.ศ. 1940 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้มีการก่อตั้งสวนบำบัดในโรงพยาบาลทหารผ่านศึก ประเทศ
สหรัฐอเมริกา ซึ่งสวนบำบัดแห่งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทั้งทางด้านร่างกาย และสภาพจิตใจของคนไข้ อีกทั้งเป็นการพัฒนาทักษะอื่นๆ ซึ่งกลุ่มคนไข้ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มทหารที่กลับมาจากสนามรบและได้รับบาดเจ็บ จนกลายเป็นผู้ที่มีความพิการทางด้านร่างกาย และ/หรือ มีปัญหาทางด้านจิตใจ ดังนั้นช่วงปี ค.ศ.1940- ค.ศ.1950 ได้มีการนำสวนบำบัดมาใช้ในโรงพยาบาลอย่างแพร่หลาย และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการนำแนวทางปฏิบัติด้านสวนบำบัดมาใช้ควบคู่กับการรักษาทางการแพทย์อย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น (Larson. 2009)

ปัจจุบันวงการแพทย์ได้นำสวนบำบัดมาใช้เป็นการบำบัดทางเลือกที่ได้รับความนิยมในหลายประเทศ ทั้งในยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น สวนบำบัดได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา จนปัจจุบันนี้ พบว่ามีผู้ให้ความสนใจมากขึ้นในความสำคัญของการนำสวนบำบัด ไปบูรณาการใช้ในโปรแกรมการรักษาและการฟื้นฟูคนไข้หลายๆ กลุ่ม เช่น ผู้ป่วยทางจิตเวช ผู้ป่วยโรคหัวใจ ผู้ป่วยโรคมะเร็ง ผู้ป่วยโรคเอดส์ ผู้ป่วยโรคอัลไซเมอร์ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ รวมทั้งเด็กที่มีความต้องการพิเศษ นอกจากนี้สวนบำบัดยังได้มีการนำไปใช้ในหลายรูปแบบ มิได้จำกัดโดยเฉพาะในโรงพยาบาล แต่มีการนำไปใช้ในบริบทที่หลากหลาย เช่น บ้านพักผู้สูงอายุ โรงเรียน สถานปฏิบัติธรรม เป็นต้น

ประเภทของสวนบำบัด

สวนบำบัดมีการนำไปใช้อย่างหลากหลาย ทั้งในการฟื้นฟูทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ และ

สังคม รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการรักษาต่างๆ ทั้งนี้ทางสมาคมสวนบำบัดแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แบ่งประเภทของสวนบำบัดออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งแต่ละประเภทมีลักษณะและวัตถุประสงค์ (American Horticultural Therapy Association. 2012) ดังนี้

1. **สวนเพื่อการรักษา** (Healing Garden) เป็นลักษณะของสวนที่เน้นความสวยงามและความร่มรื่นของสวน ที่ประกอบด้วย ต้นไม้สีเขียวหลากหลายพันธุ์ ดอกไม้นานาชนิด ลำธาร น้ำตก หรือสระน้ำ โดยการจัดสวนเพื่อการรักษาส่วนใหญ่จะพบในสถานพยาบาล โรงพยาบาล หรือศูนย์ฟื้นฟูผู้ป่วยโรคต่างๆ ซึ่งการออกแบบสวนเพื่อการรักษานี้ มีการออกแบบโดยปรับวิธีการจัดสวนให้เหมาะสมกับทุกๆ คน และทุกคนสามารถเข้าถึง (Accessible to All) ดังนั้นสวนเพื่อการรักษาจึงเป็นสถานที่ผ่อนคลาย ฟื้นฟูด้านจิตใจของผู้ป่วย และยังเป็นสถานที่พักผ่อนสำหรับเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ผู้ดูแลผู้ป่วย ญาติของผู้ป่วย รวมถึงบุคคลทั่วไปอีกด้วย

2. **สวนเพื่อการบำบัด** (Therapeutic Garden) เป็นลักษณะของสวนที่เป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมการรักษา หรือแพทย์ทางเลือก ที่มีการออกแบบเฉพาะ มีการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน และมีการวางแผนกระบวนการใช้สวนบำบัดในการรักษา เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ที่เป็นกลุ่มเฉพาะ หรือกลุ่มเป้าหมาย เช่น การออกแบบสวนบำบัด ที่เน้นทางเดินกว้าง เรียบ หรือเป็นทางลาดไม่มีขั้นบันได และมีราวจับรอบๆ สวน ที่เหมาะกับการฝึกกายภาพบำบัดในการฟื้นฟูผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกาย นอกจากนี้การบูรณาการกิจกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ภายในบริเวณสวนบำบัดเพื่อฝึกกิจกรรมบำบัด ให้กับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ และผู้สูงอายุ เป็นต้น

3. **สวนพืชบำบัด** (Horticultural Therapy Garden) เป็นลักษณะของสวนที่เน้นกิจกรรมที่เกี่ยวกับต้นไม้ พืชสวน ทำสวน และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำสวน เป็นหลักการสำคัญในโปรแกรมการรักษาหรือการฟื้นฟูสมรรถภาพในด้านต่างๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย ได้พักผ่อน พัฒนาความรู้สึกต่อตนเองไปในทางที่ดี มีความเชื่อมั่นในการเข้าสังคมด้วยการทำกิจกรรมต่างๆ ที่สืบเนื่องจากการทำสวน ตัวอย่างกิจกรรมในสวนพืชบำบัด เช่น การปลูกผัก การปลูกดอกไม้และสมุนไพร การตกแต่งต้นไม้ การเพาะชำ การรดน้ำต้นไม้ เป็นต้น ซึ่งสวนพืชบำบัดสามารถใช้ในการบำบัดได้กับเด็กจนถึงผู้สูงอายุ ผู้ที่มีปัญหาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม รวมทั้งผู้ป่วยด้วย

4. **สวนเพื่อการฟื้นฟูจิตใจ** (Restorative Garden) เป็นลักษณะของสวนบำบัดที่ออกแบบและสร้างขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูจิตใจ โดยใช้ความเป็นธรรมชาติ หรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพักผ่อนทางใจ ลดความเครียด หรือเพื่อให้เกิดความสงบในจิตใจนั่นเอง ดังนั้นการออกแบบสวนเพื่อการฟื้นฟูจิตใจมุ่งเน้นสวนที่มีความร่มรื่น ความเงียบสงบ เพื่อทำให้บุคคลที่เข้ามาในสวน รู้สึกผ่อนคลาย สงบ เป็นผลดีต่อสุขภาพจิต มีกำลังใจที่จะต่อสู้ชีวิตต่อไป เช่น สวนในโรงพยาบาล สวนสาธารณะต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 1 ภาพสวนบำบัดเพื่อเด็กพิการและเด็กด้อยโอกาส ที่มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ (ที่มา มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ)

ประโยชน์ของสวนบำบัด

ประโยชน์ของสวนบำบัด จากการได้ใกล้ชิดและสัมผัสกับธรรมชาติภายในบริเวณสวน หรือการทำกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับต้นไม้ ทำให้มีผลดีต่อสภาพจิตใจ เกิดความสุข สงบ ได้พักผ่อน ผ่อนคลาย และได้รับอากาศที่บริสุทธิ์แล้ว จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยต่างๆ พบว่าสวนบำบัดมีประโยชน์อย่างมากในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย อารมณ์และจิตใจ สังคม และสติปัญญา (Kreitzer. 2015; Marcus. 2015; Detweiler.; et al. 2012; Söderback. 2004) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. **ด้านร่างกาย** สวนบำบัดจะช่วยเพิ่มความแข็งแรง และความคล่องตัวของกล้ามเนื้อ เพราะกิจกรรมในสวนบำบัด ทำให้ทุกส่วนของร่างกายเกิดการกระตุ้น และเพิ่มการเคลื่อนไหวให้กล้ามเนื้อ นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มพลังงานและความอดทน เพราะกิจกรรมต่างๆ เป็นกิจกรรมที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ลักษณะของกิจกรรมในสวนบำบัด ยังมีส่วนช่วยในการพัฒนากล้ามเนื้อเล็กและความสามารถในการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อมือกับตาอย่างสมดุล การบังคับกล้ามเนื้อทั้งสองส่วนนี้จะเป็นการพัฒนาความสามารถในการหยิบจับสิ่งของต่างๆ ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ดีขึ้น และกิจกรรมในสวนบำบัดสามารถช่วยเพิ่มการประสานงานและสมดุลของร่างกายให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม อีกด้วย

2. **ด้านอารมณ์และจิตใจ** สวนบำบัดจะช่วยลดความวิตกกังวล และความตึงเครียด จากการได้ใกล้ชิดและสัมผัสธรรมชาติในสวนบำบัดถือเป็นการผ่อนคลาย และเป็นการได้พักผ่อน รวมทั้งเมื่อได้ทำกิจกรรมต่างๆ และเป็นการดึงตนเองให้พ้นจากภาวะความเครียด นอกจากนี้การทำกิจกรรมในสวนบำบัด สามารถเพิ่มความเชื่อมั่นและการเห็นคุณค่าของตนเอง เช่น เด็กที่มีความต้องการพิเศษที่รู้สึกว่าตนเองทำอะไรได้ไม่ดี เพราะมีความพิการหรือบกพร่องต่างๆ เมื่อเด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมในสวน

บำบัดแล้ว เด็กทำได้ดี หรือประสบผลสำเร็จ สิ่งเหล่านี้จะเป็นกำลังใจให้กับเด็กพัฒนาความรู้สึกต่อตนเองไปในทางที่ดี และทำให้เห็นคุณค่าของตนเองมากขึ้น

ภาพที่ 2 กิจกรรมออกกำลังกายยามเช้าท่ามกลางธรรมชาติ ที่ค่ายห้วยน้ำใส สวนพลังชีวิต จังหวัดฉะเชิงเทรา (ที่มา มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ)

3. **ด้านสังคม** สวนบำบัดจะช่วยทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้ทักษะทางสังคมจากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ด้วยการทำกิจกรรมหรือการทำงานสวนร่วมกับผู้อื่น เช่น ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้การวางแผนการตัดสินใจเลือกร่วมกับผู้อื่น ทำให้ได้รับรู้ความรู้สึก ความสนใจ ความต้องการทั้งของตนเองและผู้อื่น ถือเป็นการสร้างความเชื่อมั่นในการเข้าสังคมด้วย นอกจากนี้สวนบำบัดเป็นการสร้างแรงจูงใจได้อย่างดี เพราะการที่แต่ละคนได้มีส่วนร่วม และลงมือทำด้วยตนเอง ก่อให้เกิดแรงจูงใจเพิ่มการเห็นคุณค่าของตนเอง และพัฒนาความรู้สึกต่อตนเองไปในทางที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการทำสิ่งต่างๆ ต่อไปและสวนบำบัดเป็นกิจกรรมกลุ่มที่ผู้เข้าร่วมจะได้มีโอกาสทำงานร่วมกับเพื่อน ทำให้ได้เรียนรู้การแก้ปัญหา รู้จักปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงตนเอง พัฒนาทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันด้วยดีในสังคม

4. **ด้านสติปัญญา** สวนบำบัดจะช่วยสร้างสมาธิ จากการได้อยู่กับธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ใบไม้ ดอกไม้ที่อยู่ในสวน เป็นการพัฒนาสมาธิและเป็นการฝึกสมาธิจดจ่ออยู่กับ สิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างแน่วแน่และตั้งใจ ซึ่งนำไปสู่การสร้างเสริมปัญญา นอกจากนี้การทำกิจกรรมต่างๆ ในสวนบำบัด ช่วยในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ จากการที่ต้องค้นหาวิธีการคิดใหม่ๆ เกี่ยวกับการทำสวนตลอดเวลา หรือการสร้างผลงานต่างๆ งานศิลปะงานประดิษฐ์จากกิจกรรมในสวนบำบัด ก็นำไปสู่การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์เช่นกัน

ภาพที่ 3 กิจกรรมศิลปะในสวนบำบัดเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (ที่มา มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ)

สวนบำบัดกับบุคคลที่มีความต้องการพิเศษ

การใช้สวนบำบัดเป็นการดึงเอาคุณค่าและประโยชน์จากธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์มาประยุกต์เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษในด้านต่างๆ การได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของการเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นการเพิ่มโอกาสในการพัฒนาบุคคลที่มีความ

ต้องการพิเศษให้ได้รับการฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้น การบำบัดทางเลือกในรูปแบบของ “สวนบำบัด” ที่บูรณาการเป็นรูปแบบของกิจกรรมที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ต้นไม้ งานเกษตร ให้เป็นส่วนหนึ่งในการบำบัดฟื้นฟูและพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษ เป็นสิ่งที่ช่วยกระตุ้นพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ-อารมณ์ สังคม สติปัญญา ตลอดจนการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้าให้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น นอกจากนี้ทำให้เด็กกลุ่มนี้ได้รู้สึกผ่อนคลาย สงบ และเยือกเย็น อันเป็นผลดีต่อสุขภาพจิตใจ มีกำลังใจที่จะต่อสู้ชีวิตต่อไป

ภาพที่ 4 เรียนรู้นอกห้องเรียนกับกิจกรรมเรื่องต้นไม้ในสวนบำบัด (ที่มา มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ)

สวนบำบัดสามารถนำไปปรับใช้ได้กับกลุ่มคนหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีปัญหาทางด้านร่างกาย จิตใจ หรือสังคม ซึ่งจากการศึกษาเอกสารต่างๆ พบว่าผู้ใช้หรือผู้ได้รับประโยชน์จากสวนบำบัดในการฟื้นฟูด้านต่างๆ (Marcus. 2015) ตัวอย่างกลุ่มเด็กที่มีความต้องการพิเศษที่ได้รับประโยชน์จากสวนบำบัด ได้แก่ เด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย เด็กสมองพิการ เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น เด็กที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ เด็กออทิสติก รวมถึงเด็กเจ็บป่วยเรื้อรัง ในต่างประเทศมีการนำสวนบำบัดมาใช้กับเด็กที่มีความต้องการพิเศษอย่างแพร่หลาย โดยใช้ควบคู่กับการรักษาทางการแพทย์และการฟื้นฟูสมรรถภาพ ต่างๆ ซึ่งถือเป็นสถานที่ที่ทำให้เด็กๆ ได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ในบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา ทำให้เด็กสนุกสนานกับการฝึก ลดความเบื่อหน่ายที่เกิดขึ้นขณะฝึกในสภาพแวดล้อมเดิมๆ ซึ่งส่งผลให้การฝึกต่างๆ ภายในบริเวณสวนบำบัด เป็นที่น่าพึงพอใจของนักวิชาชีพแขนงต่างๆ และทำให้กระบวนการฟื้นฟูมีประสิทธิภาพอย่างยิ่ง (Wilson. 2006: 40-41)

สำหรับในประเทศไทย มีหลายหน่วยงานได้นำแนวคิดสวนบำบัดมาบูรณาการใช้ในการรักษาและการฟื้นฟูร่วมกับการแพทย์ อาทิเช่น มูลนิธิเพื่อเด็กพิการ ได้นำสวนบำบัดมาใช้ในการกระตุ้นพัฒนาการ ส่งเสริมสุขภาพ บำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้เด็กที่มีความต้องการพิเศษ และได้มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับสวนบำบัดกับผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อผลักดันให้สังคมไทยเห็นประโยชน์และส่งเสริมการทำสวนบำบัดเพื่อพัฒนาเด็กที่มีความต้องการพิเศษและเด็กด้อยโอกาส รวมทั้งผู้ที่มีปัญหาด้านสุขภาพอื่นๆ ด้วย นอกจากนี้ มีสถาบันจิตเวชศาสตร์ สมเด็จเจ้าพระยา ได้นำแนวคิดสวนบำบัดไปใช้กับกลุ่มผู้ป่วยที่มีอาการทางจิต โดยดัดแปลงพื้นที่บริเวณสถาบันเป็นสวนผัก เพื่อทำการเกษตร โดยให้ผู้เข้ารับการบำบัดได้ ลงมือปฏิบัติจริง ตั้งแต่เลือกชนิดของผักที่จะนำมาปลูก เข้าสู่กระบวนการปลูกผัก ไปจนถึงการวางขายในตลาด กระบวนการเหล่านี้ช่วยให้ผู้ป่วยได้พัฒนาตนเอง ฝึกทักษะชีวิต รวมทั้งได้พูดคุยกับคนรอบข้าง มีปฏิสัมพันธ์กับสังคมปกติ เป็นการฝึกทักษะทางสังคม สร้างเสริมกำลังใจให้สามารถกลับไปดำเนินชีวิตสู่ภายนอกได้เช่นเดิม

ฑมลา บุญกาญจน์

บรรณานุกรม

คมส์ธนนท์ ศุขอัจจะสกุล. (2558, กุมภาพันธ์). “ปลูกผัก ปลุกชีวิต” **หมอชาวบ้าน**. 36(430): 10-18.

ประพจน์ เภตรากาศ. (2547). “การออกแบบสวนบำบัด,” **หมอชาวบ้าน**. สืบค้นเมื่อ 31 มกราคม 2558, จาก: http://www.doctor.or.th/article/detail/1805.

ศรียา นิยมธรรม. (2555). **ศาสตร์แห่งการบำบัดทางเลือก**. กรุงเทพฯ: ไอ.คิว. บุ๊คเซ็นเตอร์

American Horticultural Therapy Association. (2012). ***American*** **Horticultural Therapy Association Definitions and Positions.** Retrieved December 1, 2015, from http://ahta.org/sites/default/files/DefinitionsandPositions.pdf

Brown, Sydney P.; et al. (2004). **Horticultural Therapy**. Series of the Environmental Horticulture Department. Retrieved February 1, 2015, from http://edis.ifas.ufl.edu.

Detweiler, Mark B.; et al. (2012, June). “ What is the Evidence to Support the Use of Therapeutic Gardens for the Elderly?,” **Psychiatry Investigation**. 9(2): 100–110.Retrieved December 12, 2015, from http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3372556/pdf/pi-9-100.pdf

Kreitzer, Mary J. (2015). **What Are Healing Gardens?** Retrieved February 20, 2015, from http://www.takingcharge.csh.umn.edu/explore-healing-practices/healing-environment/what-are-healing-gardens

Larson, Jean M. (2009). **Landscapes with Healing in Mind**. Retrieved February 1, 2015, from http://blog.lib.umn.edu/efans/ygnews/2009/01/landscapes-with-healing-in-min.html

Marcus, Clare Cooper. (2015). **Landscape Design: Patient-specific Healing Gardens**. Retrieved March 15, 2015, from http://www.worldhealthdesign.com/patient-specific-healing-gardens.aspx

Söderback, I.; et al. (2004, October- December). “ Horticultural Therapy: the 'Healing Garden' and Gardening in Rehabilitation Measures at Danderyd Hospital Rehabilitation Clinic, Sweden,” **The Journal of Pediatric Rehabilitation Medicine**. 7(4):245-60.Retrieved December 28, 2015, from http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15513768

Wilson, Beverly Jean. (2006). **Sensory Gardens for Children with Autism Spectrum Disorders. Thesis in (Landscape Architecture).Arizona**: University of Arizona. from ProQuest Dissertations and Theses database.

สาขาวิชาดนตรีศึกษา

ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ

ความหมาย

ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ (Music Education for Psychologic Quality Enharmonic) หมายถึง การแนะแนวทางเพื่อให้รู้และเข้าใจถึงการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทางด้านดนตรี แล้วนำความสำเร็จทางด้านดนตรีไปเสริมสร้างคุณภาพทางจิตใจ โดยวิธีการต่าง ๆ ตามความเหมาะสม โดยมุ่งให้กระบวนการทางการศึกษาดนตรีสามารถพัฒนาให้จิตใจมีคุณภาพคือคิดดีและมีความสุข

ประวัติ

คำว่า “ดนตรีศึกษา” มีผู้ให้ความหมายไว้แล้วคือ ผศ.วิเชียร วรินทรเวช (2535 ; 315) ใน **สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ** โดยได้ให้ความหมายความสำคัญและหัวข้อทฤษฎี ที่ต้องศึกษารวมทั้งคุณสมบัติพื้นฐานของผู้ที่จะศึกษาวิชาดนตรี นอกจากนี้ในสาระด้านดนตรีศึกษา ก็ยังเกี่ยวข้องกับหลักสูตรดนตรีและวิธีสอนดนตรีแบบต่าง ๆ ที่เป็นสากล ได้แก่ วิธีสอนตามแนวคิดของโซลแทง โคดาย (Zoltan Kodaly) การสอนดนตรีตามแนวคิดของ เอมิลี่ ชาคส์ ดาลโครช (Emile Jaques - Dalcroze) การสอนดนตรีตามแนวคิดของคาร์ล ออร์ฟ (Carl Orff) นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของ ชินนิชิ ซูซูกิ (Shinnichi Suzuki) แนวคิดของคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง กับวิธีการสอนดนตรีไทย และยังมีแนวคิดอื่นๆ อีก ซึ่งปรากฏการณ์ทางด้านประวัติการศึกษาดนตรี ก็ทำให้ทราบที่มาของคำว่า “ดนตรีศึกษา” สำหรับคำว่า “ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพทางจิตใจ” ก็เป็นศัพท์ที่เพิ่มเติมขึ้นให้ได้อีก ความหมายหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับคำว่า “ดนตรีศึกษา” โดยนัยของดนตรีซึ่งเป็นศาสตร์ที่รับรู้ได้ทางการได้ยิน ในการรับสัมผัสทางโสตประสาท สามารถก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้ ซึ่งมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับจิตใจ ศาสตร์ด้านดนตรีนี้จึงมีผู้นำไปใช้บำบัดผู้ป่วยที่มีภาวะทางจิตใจให้มีสุขภาพจิตดีขึ้น และในที่สุดร่างกายที่เจ็บป่วยก็จะค่อย ๆ ดีขึ้นบ้างตามสภาวะของอาการ ดังนั้นดนตรีศึกษาจึงเป็นศาสตร์หนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพทางจิตใจให้เกิดความสุขได้ไม่มากก็น้อย

สาระสำคัญของเนื้อหา

เนื้อหาของ “ดนตรีศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ” มีประเด็นสำคัญตามแนวคิดของดนตรีศึกษาโดยทั่วไป และแนวคิดเฉพาะทางของนักปรัชญาทางด้านดนตรี

สำหรับแนวคิดโดยทั่วไป การศึกษาด้านดนตรีนั้นคือเป็นการศึกษาพื้นฐานศาสตร์หนึ่งที่เป็นการศึกษาทั่วไปทั่วทุกประเทศในโลกที่มีการจัดการศึกษาระดับพื้นฐานต้องมีการบรรจุวิชาการด้านดนตรีไว้ด้วยเสมอ จะเห็นได้ว่าศาสตร์ทางด้านดนตรีมีประโยชน์ต่อมนุษย์ ทั้งในการดำรงชีวิต และจิตใจ เพราะมนุษย์สามารถใช้วิชาการด้านดนตรีประกอบอาชีพได้ อาทิ เป็นครูสอนดนตรีทั้งในระบบการศึกษา และนอกระบบการศึกษา เป็นนักดนตรีอาชีพ นักแต่งเพลง ผู้อำนวยเพลง นักจัดการด้านดนตรีและการแสดง ฯลฯ สำหรับในด้านจิตใจ การศึกษาดนตรีมีส่วนทำให้ผู้ศึกษามีความซาบซึ้งในสุนทรียรสของดนตรี เพราะผลของเสียง สามารถสื่อโดยตรงเข้าโสตประสาท มีผลถึงจิตใจของผู้ฟังให้เกิดอารมณ์ต่าง ๆ ได้ตามลีลา

อารมณ์ของทำนองเพลง ทั้งยังก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจได้ด้วย

สำหรับในแนวคิดเฉพาะของปราชญ์ทางดนตรีที่มีหลักการและวิธีการสอนดนตรีที่ได้รับการยอมรับไปทั่วโลกนั้น ขอกล่าวถึง 3 ท่านได้แก่

เอมิลี่ ชาคส์ ดาลโครซ (Emile Jaques - Dalcroze) เป็นชาวสวิส เป็นผู้ก่อตั้งสถาบัน Dalcroze Eurthymics ขึ้น ซึ่งเป็นสถาบันการเรียนการสอนดนตรีที่มีหลักการและเอกลักษณ์ที่โดดเด่น คือถือว่ามิติที่สำคัญของมนุษย์มี 4 มิติที่จะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ในเวลาเดียวกัน ได้แก่ สมาธิ ไหวพริบ ความรู้สึกไว และการตอบสนองทางร่างกาย โดยแยกให้เห็นได้ดังนี้

สมาธิ

สถาบันนี้ จะนำพาเด็กไปสู่ความสามารถที่จะมีสมาธิแน่วแน่ เมื่อพวกเขาต้องได้ยินเสียงอย่างทันทีทันใด

ไหวพริบ

เด็กๆ ต้องทำความเข้าใจและวิเคราะห์สิ่งที่พวกเขาได้ยิน

ความรู้สึกไว

เด็กๆ ต้องรู้สึกซาบซึ้งในดนตรีและเข้าใจจังหวะที่ผ่านเข้าไปในร่างกายและจิตใจ

การตอบสนองทางร่างกาย

เด็กต้องแสดงออกทันทีโดยการเคลื่อนไหวร่างกายเมื่อได้เข้าใจและวิเคราะห์สิ่งที่เขาได้ยิน การแสดงออกที่เด่นชัดนี้มีหลากหลายรูปแบบของร่างกายและจิตใจ จะเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน เด็กต้องมีความเข้าใจจังหวะ ทำนอง เสียงประสาน โดยมีการฝึกประสาทสัมผัสในการฟังดนตรีในรูปแบบต่างๆ ที่มีความหลากหลาย การตอบสนองต่อดนตรี โดยจะแสดงออกทางการเคลื่อนไหวร่างกาย เป็นการพัฒนาผู้เรียนดนตรี จากผลรวมของประสาทสัมผัสทางกายและความสามารถทางปัญญา รวมทั้งทักษะและความเข้าใจทางดนตรี

วิธีการของดาลโครซ เป็นวิธีที่กระตุ้นให้เด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรม ให้ครูเป็นผู้เสนอแนะกิจกรรมต่าง ๆ ให้เด็กทดลองปฏิบัติ เพื่อให้เด็กค้นพบองค์ประกอบของดนตรีที่แตกต่างกันด้วยตัวของเด็กเอง โดยการให้เด็กได้สนุกกับกิจกรรม สุดท้ายเด็กจะต้องเข้าใจในกระบวนการทั้งหมด สามารถสรุปได้โดยการเขียนโน้ตและเพลงได้

นักปราชญ์ทางดนตรีอีกท่านคือโซลแทง โคดาย (Zoltan Kodaly) เป็นชาวฮังกาเรียน ความเชื่อของแนวคิดนี้ เชื่อว่า ดนตรีเป็นส่วนหนึ่งของเด็ก ที่มีความสำคัญ เด็กจึงควรได้รับการพัฒนาทางดนตรี ในลักษณะเดียวกันกับภาษา โดยการสอนดนตรีต้องเริ่มตั้งแต่เด็กยังเล็กไม่จำกัดเฉพาะกับเด็กที่มีแววทางดนตรี วิธีสอนที่ดีสามารถทำให้เด็กได้รับพื้นฐานและทักษะของการสื่อสารด้วยระบบดนตรี (musical communication) เหมือนกับการที่เด็กมีทักษะของการสื่อสารด้วยการพูด โดยเป้าหมายในหลักการของโคดายคือ การร้องเพลงจะพัฒนาการได้ยิน เพื่อฟังทำนอง องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับจังหวะนั่นคือ การร้องเพลงและจังหวะต้องเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปในกิจกรรมดนตรี สำหรับวิธีร้องเพลงเป็นพื้นฐานที่สำคัญยิ่ง โดยมีความเชื่อว่าการร้องเพลงจะพัฒนาร่างกายและจิตวิญญาณของเด็ก ในเวลาเดียวกัน โดยมีวิธีการเรียนรู้ดนตรีทั้งเกมและเพลง เพื่อนำไปสู่การเต้นแบบง่ายและฝึกร้องเพลงอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีระบบมือ ที่มีการเคลื่อนไหวที่ได้ตามระดับเสียง เรียกว่าสัญลักษณ์มือ

สำหรับ คาร์ล ออร์ฟ (Carl Orff) เป็นนักปรัชญาทางดนตรีศึกษาที่ได้รับการยอมรับอีกท่านหนึ่งเป็นชาวเยอรมัน ได้ก่อตั้งสถาบัน ออร์ฟชูลเวองค์ (Orff - schulwerk) และสถาบันนี้ภายหลังมีการก่อตั้งขึ้นในหลายประเทศโดยมีรากฐานของดนตรีเบื้องต้นคือ 1. ดนตรี (music) 2. การเคลื่อนไหว (movement) 3. คำพูด (speech) ต้องดำเนินไปด้วยกันแยกจากกันไม่ได้ ทั้ง 3 ข้อนี้ต้องหลอมรวมกันเป็นเอกภาพ โดยเป็นไปตามธรรมชาติ

วิธีการสอนของ คาร์ล ออร์ฟ นั้นส่งเสริมให้เด็กได้แสดงความคิดสร้างสรรค์ด้วยการแต่งทำนองเพลงหรือจังหวะขึ้นใหม่ ภาษาทางดนตรีเรียกว่า Improvisation

เพื่อพัฒนาความคิดของเด็กในการสร้างสรรค์ทั้งบทเพลง คำพูด การร้องเพลงและการเคลื่อนไหว ในการนี้มิใช่จุดประสงค์ให้เป็นนักดนตรีอาชีพ แต่เพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์ด้วยตัวของเด็กเอง

สำหรับนักปราชญ์ทางดนตรีอีกท่านหนึ่งที่ควรกล่าวถึง คือ ชินนิชิ ซูซูกิ (Shinnichi Suzuki) ชาวญี่ปุ่น นั้นมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการสร้างเสริมบุคลิก และอุปนิสัยอันดีงามของเด็ก เพื่อให้เด็กมีความเข้มแข็ง เป็นผู้นำและความสามารถสร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของซูซูกินั้น มิใช่เพื่อสร้างเด็กให้เล่นดนตรีเก่ง แต่เป็นการใช้วิชาดนตรีเพื่อนำไปสู่จุดหมายที่สูงกว่า คือ ทางด้านจิตใจ โดยมีหลักการสำคัญดังนี้คือ เริ่มเรียนตั้งแต่อายุยังน้อย ให้แม่รับบทบาทเป็นสื่อสัมพันธ์ สร้างแรงจูงใจให้กับเด็ก โดยให้เด็กมีวินัยในตนเองและแข่งขันกับตนเอง โดยมีวิธีการตั้งแต่เด็กอยู่ในวัยทารก โดยให้แม่มารับเทปเพลงคลาสสิก 20 เพลง และเปิดให้ลูกฟังเป็นประจำ จนกระทั่งเด็กมีอายุได้ 2 ขวบ หลังจากนั้นต้องพาเด็กมาเข้ากลุ่ม ร่วมทำกิจกรรมกับเด็กคนอื่น เช่น กิจกรรมเข้าจังหวะ และกายบริหาร โดยมีแม่และครูอยู่ร่วมด้วย กิจกรรมนี้จะทำประมาณ 6 เดือน โดยเด็กที่เรียนอยู่ก่อนจะแสดงผลงานทางด้านดนตรี เด็กที่เข้ามาใหม่ก็จะมาชมการแสดงและมีการฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ ทำให้เกิดการพัฒนา เป็นการแข่งกับตนเอง ขั้นตอนต่อไปแม่จะต้องมาฝึกไวโอลินกับครู แล้วนำไวโอลินกลับไปเล่นที่บ้านให้เด็กเกิดความสนใจอยากเล่นบ้าง เด็กก็จะมาเข้าชั้นเรียน โดยเรียนพร้อมกันไปกับแม่ และเรียนเองในที่สุด โดยในเวลา 1 เดือนแม่จะผละออกไป ทำให้เด็กคุ้นเคยกับดนตรีและความสามารถแสดงดนตรีได้ในขณะที่เด็กมีอายุได้ 5 - 6 ปีเท่านั้นเอง

สำหรับปราชญ์ทางดนตรีศึกษาของไทยนั้น คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ท่านเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องในฐานะศิลปินแห่งชาติทางด้านดนตรีไทย ท่านมีความเชี่ยวชาญทางด้านการสอนดนตรีมาตลอดชีวิตของท่าน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์ ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีไทยให้กับเยาวชน โดยเฉพาะเด็กไทย บทเพลงที่ใช้ร้องกันในโรงเรียนที่คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ได้แต่งไว้ เป็นบทเพลงที่คนทั่วประเทศรู้จักกันดีคือ เพลงช้าง และยังมีบทเพลงอีกมากมาย ในวงการดนตรีไทยให้การยอมรับในหลักการสอนของคุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ที่ท่านยึดการร้องเพลงเป็นหลัก ให้เด็กได้เปล่งเสียงให้ทำนองเพลงและให้มีความชัดเจนในการออกเสียง รวมทั้งการสร้างสรรค์ท่าทางประกอบบทเพลง ให้เด็กได้สร้างสรรค์ท่าทางด้วยตนเอง โดยยึดหลักความถูกต้องของจังหวะทำนองเพลง และให้เด็กเกิดจินตนาการเนื้อร้องในบทเพลง ทั้งนี้คุณหญิงชิ้น ศิลปบรรเลง ได้สร้างสรรค์บทเพลงที่ให้แนวคิดที่ดี ทั้งการประพฤติตนให้เป็นคนดี การมีจิตใจดี และมีจริยธรรม

สรุป

คำว่า “ดนตรีศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพจิตใจ” ในแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงนั้น จะเห็นว่าดนตรีศึกษาส่งเสริมคุณภาพจิตใจโดยตรง ควรจะส่งเสริม ให้มีการเรียนการสอนดนตรีตั้งแต่เด็ก ความรู้สึกที่มีต่อเสียงดนตรี องค์ประกอบของดนตรี และการแสดงออกทางร่างกาย ซึ่งเชื่อมโยงกับความคิดและอารมณ์เป็นผลมาจากจิตใจที่ได้รับรู้และพัฒนามาเป็นลำดับ วิธีการที่จัดประสบการณ์ทางดนตรีให้กับเด็ก มีรากฐานเบื้องต้นอยู่ที่การร้องเพลงและจังหวะซึ่งได้รับการพัฒนาในทักษะด้านการฟังบทร้องและทำนองเพลง อันจะมีผลต่อจิตใจ ทำให้เด็กเกิดความคิดสร้างสรรค์จนถึงขั้นสร้างบทเพลงเองได้ ทั้งนี้เป็นผลมาจากจิตใจทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างจินตนาการจากบทเพลงก็เป็นผลมาจากจิตใจ ดนตรีศึกษาจึงเป็นศาสตร์ด้านหนึ่งที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพจิตใจให้เด็ก และเยาวชน มี ความคิดสร้างสรรค์ ดนตรีศึกษามีความเป็นศาสตร์ ที่มีคุณค่าทางจิตใจ และสามารถนำศาสตร์นั้นมาพัฒนาในด้านมูลค่าได้อีกด้วย

กาญจนา อินทรสุนานนท์

บรรณานุกรม

กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2549). **สารานุกรม ดนตรีและเพลงไทย.** กรุงเทพฯ : บริษัทสำนักพิมพ์ พ.ศ.พัฒนา.

เฉลิมพล งามสุทธิ. (2549). **เอกสารคำสอนวิชาหลักสูตรและการสอน 2.** สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (อัดสำเนา).

ชิ้น ศิลปบรรเลง. (2521). **ดนตรีไทยศึกษา.** กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.

ณรุทธ์ สุทธจิตต์. (2532). **จิตวิทยาการสอนดนตรี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์.

_____ , (บก.) (2534). **สาระดนตรีศึกษา : แนวคิดสู่แนวปฏิบัติ.** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิเชียร วรินทรเวช. (2535). “ดนตรีศึกษา,” ใน **สารานุกรมศึกษาศาสตร์ ฉบับเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 5 รอบ**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สาขาวิชาปรัชญาการศึกษา

ตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย

ความหมาย

ตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย (Logic in Thai Literature) หมายถึงการให้เหตุผลอย่างสมเหตุสมผล การตรวจสอบการให้เหตุผลว่าสมเหตุสมผลที่ปรากฏในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

สาระตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย

ตรรกศาสตร์เป็นสาขาของปรัชญาที่ว่าด้วยการให้เหตุผลอย่างสมเหตุสมผล การตรวจสอบการให้เหตุผลว่าสมเหตุสมผล

การให้เหตุผล คือ การอ้างหลักฐานหรืออ้างข้อสนับสนุนหรือข้ออ้าง เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล

โครงสร้างทั่วไปของการให้เหตุผลมีลักษณะ เพราะว่า ..... ดังนั้น หรือ ด้วยเหตุว่า .....ดังนั้น หรือเพราะว่า ..... เพราะฉะนั้น หรือถ้า.....แล้ว หรือที่สรุปได้ว่า.....เพราะว่า

ข้อสรุปอาจเป็นผลมาจากข้ออ้างข้อเดียวหรือข้ออ้างหลายข้อก็ได้

โครงสร้างการให้เหตุผลในวรรณคดีไทยทั้งสี่สมัย คือ สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ มีโครงสร้างดังที่กล่าวมาแล้ว โครงสร้างการให้เหตุผลดังกล่าวมานี้มีมาจากความคิดว่า “ผลอันใด ฤ เหตุจะมีมา” “ให้ถามหาเหตุผลที่ต้นปลาย” “มีเหตุใดแลเหตุนั้น” “เห็นเหตุสมผล”

ขอเสนอตัวอย่างการให้เหตุผลในวรรณคดีไทยสมัยต่าง ๆ ดังนี้

วรรณคดีสมัยสุโขทัยมีการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าวอยู่มากมาย ดังจะยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง ดังนี้ใน***ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง***มีข้อสรุปว่า

“เมืองสุโขทัยนี้ดี” ก็เนื่องจาก “ (1) ในน้ำมีปลาในนามีข้าว (2) เจ้าเมืองบ่เอาจังกอบในไพร่ลู่ทาง (3)เพื่อนจูงวัวไปค้าขี่ม้าไปขาย ใครจักใคร่ค้าช้างค้า ใคร่จักใคร่ค้าม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า...”

สุภาษิตพระร่วงมีข้อความที่แสดงถึงการให้เหตุผลว่า “สบสิ่งสรรพโอวาท ผู้เป็นปราชญ์พึงสดับ ตรับตริตรองปฏิบัติ โดยอรรถอันถ่องถ้วน แถลงเลศเหตุเลือกล้วน เลิศอ้างทางธรรม แลนา ฯ”

ตัวอย่างจาก*ไตรภูมิพระร่วง* มีข้อสรุปว่า “ฝูงสัตว์รวมทั้งมนุษย์ด้วย ที่ไปเกิดในที่ร้ายอันเป็นทุกข์ลำบากก็เนื่องมาจากใจเขาร้ายแลกระทำบาป 12 ประการ อันได้แก่

1. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลกระทำบาปเองด้วยใจอันกล้าแลยินดี

2. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลยินดีกระทำบาปเมื่อมีผู้ชวน

3. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลกระทำเองด้วยใจอันกล้าแลยินดี

4. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลยินดีกระทำบาปเมื่อมีผู้ชวน

5. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลกระทำด้วยใจอันร้ายอันประกลาย บ่มียินดียินร้าย

6. ใจอันหนึ่งมิรู้ว่าบาป แลกระทำเมื่อมีผู้ชวน และกระทำด้วยใจอันร้ายอันประกลาย

7. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลกระทำเองด้วยใจอันประกลาย

8. ใจอันหนึ่งรู้ว่าบาป แลมีผู้ชวนแลกระทำด้วยใจอันประกลาย

9. ใจอันหนึ่งประกอบด้วยโกรธขึ้งเคียด กระทำบาปด้วยใจอันกล้าแข็งเองแลร้าย

10. ใจอันหนึ่งประกอบด้วยโกรธขึ้งเคียด กระทำบาปเมื่อเหตุมีผู้ชวน

11. ใจอันหนึ่งบ่มิเชื่อบาป บ่มิเชื่อบุญแล

12. ใจอันหนึ่งย่อมขึ้นไปฟุ้งดั่งกองเท่าอันคนเอาก้อนเส้าทอดลง ย่อมจมลงทุกเมื่อ แลกระทำบาปด้วยใจอันประกลาย ใจร้าย ทั้ง 12 ข้อ นี้ ผิแลมีแก่คนผู้ใด คนผู้นั้นย่อมไปเกิดในที่ร้าย”

ในนางนพมาศมีตัวอย่างการให้เหตุผล ดังนี้

พระศรีมโหสถลองปัญญานางนพมาศ

“ขณะนั้นพระศรีมโหสถผู้บิดาปรารถนาจะลองปัญญาข้าน้อยนี้ในที่ประชุมแห่งญาติและมิตรทั้งปวง จึงว่าดูกรนางนพมาศ อันสกุณชาติชื่อว่านกเบญจวรรณนั้นย่อมประดับด้วยขนมีสีห้าสีอยู่ยังป่าใหญ่ ครั้นมนุษย์ได้มาเลี้ยงไว้ในนิคมคาม หมู่มหาชนก็ชวนกันรักใคร่นกเบญจวรรณว่างามด้วยสีห้าสี ซึ่งเจ้าจะจากเคหาเหย้าเรือนไปอยู่ในพระราชนิเวศน์ ยังจะประพฤติตนให้นางท้าวชาวชะแม่พระสนมกำนัล สิ้นทั้งพระราชฐาน รักใคร่ตัวได้แลหรือ

ข้าน้อยก็สนองคำบิดาว่า นกเบญจวรรณจากป่ามาอยู่ด้วยมนุษย์ หมู่มนุษย์ทั้งหลายย่อมเป็นที่จำเริญใจจำเริญตา ในนกเบญจวรรณอันงามด้วยสีห้าสี อันตัวข้าน้อยนี้จากญาติพงศ์พันธุ์ไปอยู่ในพระนิเวศน์เรือนหลวง ก็จะประพฤติตนให้ต้องด้วยคำสุภาษิตท่านกล่าวไว้ทั้งห้าอย่าง คือ จะประพฤติวาจาให้อ่อนหวาน มิได้เกินเลยแก่ท่านผู้ใดผู้หนึ่ง ที่จะควรเรียกแม่ก็จะเรียกว่าแม่ ควรจะเรียกว่าพี่ว่าป้าว่าน้าว่าอา ก็จะเรียกว่าพี่ว่าป้าว่าน้าว่าอามิให้ท่านผู้ใดรำคาญเคืองโสตด้วยวาจากำเริบดังนี้อย่างหนึ่ง อนึ่งข้าน้อยจะประพฤติกายให้ละมุนละม่อม มิได้เย่อหยิ่งกรุยกรายผ้านุ่งห่มให้เสียดสีท่านผู้ใด และจะมิได้ดัดจริตเล่นตัวให้เคืองคายนัยนาท่านทั้งหลาย ด้วยกำเริบกายดังนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่งข้าน้อยจะประพฤตินำจิตมิได้มีความอิจฉาริษยาพยาบาทปองร้ายหมายมาดหมิ่นแคลนท่านผู้ใด ให้น้ำจิตเป็นเวรแก่กันเลยดังนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่งถ้าท่านผู้ใดมีน้ำใจเมตตากรุณาข้าน้อยนี้โดยฉันสุจริต ข้าน้อยก็จะผูกพันรักใคร่มิให้กินแหนงประพฤติตามคดีโบราณท่านย่อมว่าถ้าใครรักให้รักตอบดังนี้อย่างหนึ่ง ประการหนึ่งถ้าข้าน้อยเห็นท่านผู้ใดทำความดีความชอบในราชกิจก็ดีและทำถูกต้องด้วยขนบธรรมเนียมคดีโลกคดีธรรมก็ดี ข้าน้อยก็จะถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างกระทำสิ่งที่ดีตามท่านให้สมคำโบราณว่า ถ้าใครทำชอบให้ทำตาม จะประพฤติดังนี้อย่างหนึ่ง แลที่นกเบญจวรรณย่อมประดับด้วยขนมีสีห้าสี จึงเป็นที่รักแก่ฝูงคนทั้งหลายฉันใด อันตัวข้าน้อยนี้จะประพฤติแต่ความดีให้ต้องตามสุภาษิตทั้งห้าอย่างก็ย่อมจะเป็นที่รักแก่นางท้าวชาวพระสนมทั่วทั้งพระนิเวศน์ เช่นนกเบญจวรรณฉันนั้น ขอท่านอย่าได้มีความวิตกด้วยเหตุอันนี้เลย

ครั้นหมู่ญาติและมิตรของบิดา ได้สดับฟังคำข้าน้อยก็ยินดีปรีดา ชวนกันสรรเสริญว่า แม้นแม่ประพฤติตนได้ดังนี้แล้ว ก็จะมีแต่ความจำเริญดียิ่งนัก”

สำหรับ***มังรายศาสตร์***นั้น ก็ล้วนแต่มีการให้เหตุผลที่ดี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“อนึ่ง พระยาเจ้าผู้มีธรรมกรุณา ก็ควรพิจารณาถึงคุณความดีของผู้ขี้ขลาดนี้ หากทำดีไว้แต่ก่อนก็ควรกรุณาตามควร เพราะคนทุกคนก็ย่อมกลัวตายด้วยกันทั้งสิ้น ควรลงโทษบ้างเพื่อมิให้คนอื่นดูเยี่ยงอย่าง แต่ไม่ควรประหารชีวิต เพราะการเกิดเป็นคนนี้ยากนัก”

“ลักษณะพ่อแม่ปู่ย่าตายาย หากสั่งเสียให้แบ่งมรดกให้ลูก ให้ข้าหญิงชายประการใดก็ดี ก็ควรทำตามผู้ตายสั่งไว้ทุกประการ เพราะเหตุว่าทรัพย์สมบัตินั้นเป็นของผู้ตายทั้งสิ้น”

วรรณคดีไทยสมัยอยุธยามีการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว ดังจะชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างจากวรรณคดีไทยเหล่านั้น

มีตัวอย่างการให้เหตุผลจาก***มหาชาติคำหลวง***ดังนี้ “เหมือนแม่จักมายล ณ พ่อ ห้องไหรญร้างเปล่า ณ พ่อ ร้อนผะเผ่าเด่าดิ้น ณ พ่อ เหตุเทวศจากลูกสิ้น ศุญช้า ฉนนนันน แลนา”

ลิลิตยวนพ่ายมีโคลงที่แสดงการให้เหตุผล ดังนี้

1. “พระมามลายโศกหล้า เหลือสุข
2. มาตรยกไตรภพฤา ร่ำได้
3. พระมาบรรเทาทุกข์ ทุกสิ่งเสบอยแฮ
4. ทุกเทศทุกท้าวไท้ นอบเนือง ฯ”

ตามตัวอย่างนี้ถ้าดูแต่ในบาทที่ (1) ก็จะมีโครงสร้างการให้เหตุผลในลักษณะเพราะว่า.....ดังนั้น มีเหตุเดียวได้ข้อสรุปเดียว เพราะว่า “พระมามลายโศกหล้า” ดังนั้นจึง “เหลือสุข”

ถ้าดูโคลงทั้งหมดก็จะจัดเข้าโครงสร้างการให้เหตุผลว่า เพราะเหตุว่า (1) (2) และ (3) ดังนั้นจึงสรุปได้ (4)

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นโคลงจาก***ลิลิตพระลอ***ที่แสดงการให้เหตุผลดังเช่นที่กล่าวมาแล้ว

“รัญจวนสมรหมื่นกลั้น เพราะเพื่อภักดีหมั่น จึงกลั้นใจคง ฯ”

๑. “แม่สงวนมาแต่ตั้ง มีครรภ์ ลูกเอย
๒. บเบกษาสักอัน หนึ่งน้อย
๓. ถึงพระผ่านไอศวรรย์ เสวยราช แลพ่อ
๔. รักลูกรักได้ร้อย ส่วนล้ำรักตัว ฯ”

ตัวอย่างการให้เหตุผลใน***เพลงยาวพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร***

“วิชาดีมีทรัพย์เขานับถือ”

ตัวอย่างการให้เหตุผลใน ***ศิริวิบุลกิตติ์*** ของหลวงศรีปรีชา

“คิดเคียดจิตรงิดโหงะโงะงะงุ เพราะละลุละรักพระจักรรัตน์”

วรรณคดีไทยสมัยธนบุรีมีการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว ดังจะชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างจากวรรณคดีเหล่านั้น

ในบทละครเรื่อง***รามเกียรติ์***ของพระเจ้าตากสินมหาราชตอนท้าวมาลีวราชว่าความนั้น ท้าวมาลีวราชได้ใช้ข้อมูลบุคคลหลายฝ่ายจนสรุปได้ว่า ทศกัณฐ์เป็นผู้ลักพานางสีดาจริง ดังนี้

“เมื่อนั้น พระทรงทศธรรมรังสี
พิพากษาตัดสินคดี ไม่ควรอสุรีติดใจ
มิใช่แต่มาตุลี เทวัญจันทรีเท่าไหน ๆ
รู้เห็นเป็นสามภพไตร เจ้าติดใจผิดประเวณี
อันจะแคลงว่านางอยู่กลางป่า นัดดาไปได้มารศรี
นั้นชอบแต่ผัวไม่มี นารีตกอยู่เอกา
นี่ถามสีดาว่าเจ้าลัก ทศพักตร์ว่าได้มาแต่ป่า
ฝ่ายรามว่าเป็นภรรยา สืบเทวาสมพาที
กลับซัดให้การถึงเจ้า ว่าลักพาเมียเขาหนี
เห็นว่าเจ้าลักเทวี สีดาเป็นเมียรามา
จึ่งปรึกษาให้เจ้าส่ง คงแก่รามร่วมเสน่หา
คือผิดอย่างไรให้ว่ามา ทำตามปรึกษาบัดนี้”

ใน*ลิลิตเพชรมงกุฎ*มีตัวอย่างการให้เหตุผลดังต่อไปนี้

“แสนทุกข์แสนเทวษร้อน รุมทรวง
อกระอุแดดวง ดั่งไหม้
โศกซบพักตร์ละลวง ทุกข์ยิ่ง ไซร้นา
เพราะพระเนื้อหน่อไท้ พ่อร้างแรมจร ฯ”

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์มีโครงสร้างการให้เหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว และอยู่ที่รากฐานความคิดว่า “เห็นเหตุสมผล” ตามที่ปรากฏใน*สามัคคีเภทคำฉันท์* และตัวอย่างการให้เหตุผลในวรรณคดีนั้นมี ดังนี้

ใน*ไตรโลกวินิจฉยกถา* มีข้อความว่า

“ความลำบากยากพระองค์มาช้านานหนักหนา ถึงเพียงนี้ ก็เพราะเหตุที่พระองค์ทรงกรุณาจะให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก ประสงค์จะข้ามสัตว์ให้พ้นจากจัตุรโอฆกันดาร”

ใน*สามัคคีเภทคำฉันท์*มีการให้เหตุผลว่า

“เราคิดจะใคร่ยก พยุห์พลสกลไกรประชุม
ประชิดไชย รณะรัฏฐวัชชี
ฉะนี้และเสนา ปติฐานะมนตรี
คือใครจะใคร่มี พจะค้านประการไร
ฝ่ายพราหมณ์ก็กราบทูล อดิศูริย์ณทันใด
นยาธิบายไข วจนัตถทัดทาน

พระราชปรารม ภนิยมมิควรการณ์
ขององคภูบาล พิเคราะห์เหตุจงดี
อันซึ่งจะกรีฑา พละทัพและไปตี
กษัตริย์ ณ วัชชี ชนบท บ สมหมาย
มิแผกมิผิดพา กยะข้าพระองค์ทาย
ไปได้สะดวกดาย และจะแพ้เพราะไพรี
พวกลิจฉวีขัต ติยรัชชวัชชี
ละองค์ละองค์มี มิตระพันธะมั่นคง
และแสนจะสามารถ พละอาจกระทำสง
ครามยุทธยรรยง มิระย่อมิเยงใคร
เราน้อยจะย่อยยับ ดละอัปราไชย
ฉะนี้แหละแน่ใน มนะข้าพยากรณ์
และอีกประการเล่า ผิวะเขาสิคิดคลอนแคลน
พาลระราญรอน ทุจริตผจญเรา
เปนก่อนกระนั้นชอบ ทุษะตอบก็ทำเนา
มิมีคดีเอา ธุระเห็นบเปนธรรม
และโลกจะล่วงวา ทะติว่าพระองค์จำ
นงเจตนาดำ ริห์วิรุธประทุษฐ์เขา
กระนี้พระจุ่งปรา รภะภาระแบ่งเบาเพื่อ
กล่อมถนอมเกลา มิตระภาพสงบงาม”

ในพระราชนิพนธ์***ไกลบ้าน*** ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีตัวอย่างให้เหตุผล ดังนี้

“พ่อตั้งใจว่าจะเขียนหนังสือบอกข่าวให้รู้เป็นส่วนตัวต่างหากจากที่จะรู้ทางราชการ แต่จะเขียนด้วยกระดาษหนาแลดีกว่านี้ก็จะโตนักไปเขียนแผ่นใหญ่แลให้กระดาษบาง ๆ เช่นนี้ ว่าทางลมจับ (ประหยัด) ก็เสียค่าส่งน้อย” ใน***สามก๊ก***มีตัวอย่างการให้เหตุผล ดังนี้ “แล้วตั๋งโต๊ะจึงปรึกษากับนายทหารซึ่งเป็นพรรคพวกว่าแต่เราเห็นผู้กระทำศึกมานี้ก็เป็นอันมากไม่มีผู้ใดเข้มแข็งกล้าหาญเหมือนลิโป้เลยถ้าเราได้ลิโป้มาไว้เป็นทหารของเราการทั้งปวงก็จะคิดได้สะดวก ลิซกนายทหารคนหนึ่งจึงว่าข้าพเจ้ากับลิโป้อยู่บ้านเดียวกัน แล้วก็เป็นมิตรสหายวิสาสะกัน อันลิโป้นั้นกล้าแข็งก็จริง แต่เป็นคนใจหยาบช้าหารู้จักคุณคนไม่ โลภเห็นแต่จะได้สิ่งของอันดี ข้าพเจ้าจะขอไปเกลี้ยกล่อมลิโป้ให้มาอยู่กับท่านจงได้ ตั๋งโต๊ะจึงถามท่านจะไปเกลี้ยกล่อมลิโป้นั้นประการใดจะได้ ลิซกจึงตอบว่าขอให้ท่านจัดทรัพย์สิ่งของอันดีกับม้าซึ่งชื่อว่าเซ็กเธาว์อันมีกำลังเดินทางได้วันละหมื่นเส้นมาเถิดข้าพเจ้าจะเอาไปให้ลิโป้แล้วจะเกลี้ยกล่อมให้ลิโป้มาอยู่กับท่านจงได้”

ในเรื่อง**มัทนะพาธา**มีการให้เหตุผลว่า

มัทนา “กระหม่อมฉันก็เคยทราบ สุภาษิตบุราณว่า
บุรุษยามสิเนหา ก็พูดได้ละหลายลิ้น
ประจบนางและพลางกอด พนอพลอดและปลอดปลิ้น
และหลอกเยาวนาริน
ชัยเสน ผิลิ้นพี่จะมีหลาย
ก็ทุกลิ้นจะรุมกล่าว แสดงรัก ณ โฉมฉาย
และทุกลิ้นจะเปรยปราย ประกาศถ้อยปฏิญญา
พะจีว่าจะรักยืด บ จางจืดสิเนหา
สบถให้ละต่อหน้า พระจันทร์แจ่ม ณ เวหน
มัทนา พระกล่าวอ้างพระจันทร์นี้ ชรอยทีมิชอบกล
ชัยเสน เพราะเหตุใดละหน้ามน?
มัทนา เพราะเดือนนั้นมิมั่นคง
ณ ข้างขึ้นสิหงายแจ่ม กระจ่างสดและกลดทรง
กระจ่างสดและกลดทรง
ณ ข้างแรมบเห็นองค์ พระจันทร์เจ้า ณ ราตรี
ชัยเสน ฉะนั้นขอสบถต่อ สุดาราจำรัสศรี
วะแววับระยับที่ นภากาศพะแพรวพราย
มัทนา ก็เห็นว่ามิชอบกล ละอีกแล้วพระภาสาย
เพราะเมื่อใดพระจันทร์ฉาย ก็ขับดาวละลายไป
ชัยเสน ฉะนั้นเจ้าจะให้พี่ สบถโดยสุเทพใด?
มัทนา ก็หากทรงประทานให้ กระหม่อมฉันนะเลือกสรร
จะขอให้พระสาบาน ณ องค์เทวะเทวัน
พระองค์ใดก็ไม่มั่น ฤดีเท่าพระจอมเกศ
พระองค์ทูลกระหม่อมแก้ว ก็สมมตสุเทเวศร์
ฉะนั้นแม้พระทรงเดช ดำรัสคำปฏิญญา
กระหม่อมฉันก็จงรัก และภักดีและเป็นข้า
ไฉนเล่าจะสงกา?
ชัยเสน ฉะนั้นพี่ก็ยินดี

นี้คือตัวอย่างการให้เหตุผลในวรรณคดีทั้งสี่สมัย

ปัจจุบันมีการเรียนวิชาตรรกศาสตร์แบบตะวันตก ทั้งตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ และตรรกศาสตร์ด้วยภาษาที่แสดงความคิดออกมาอย่างสมเหตุสมผล มีผู้ผลิตตำราตรรกศาสตร์ไว้มากมายสามารถหาอ่านได้

การนำมาใช้

การให้เหตุผลที่สมเหตุสมผลเป็นสติปัญญาชั้นสูงของมนุษย์ เด็กไทยควรได้รับการฝึกการให้เหตุผลตามโครงสร้างการให้เหตุผลตามรูปแบบ “เพราะเหตุว่า... เพราะฉะนั้น....” ดังที่ปรากฏในวรรณคดีไทยและวรรณกรรมต่างๆ ฝึกให้เด็กไทยเขียน พูด อภิปรายอย่างมีเหตุผลตามโครงสร้างดังกล่าว เด็กไทยก็จะเป็นบุคคลที่มีเหตุผลและได้เห็นความไพเราะและการเขียนภาษาไทยที่ดีไปด้วย กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ควรสร้างแบบเรียน การให้เหตุผลในวรรณคดีไทยและในวรรณกรรมของไทย เพื่อให้นักเรียนได้ฝึกการใช้เหตุผล

สำเริง บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2551). **ประวัติศาสตร์แห่งชาติ“ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยธนบุรี**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

ปรัชญาการเมืองในวรรณคดีไทย (ตอนแรก)

ความหมาย

ปรัชญาการเมืองในวรรณคดีไทย (Politics in Thai Literature) หมายถึงความคิดเห็นที่เกี่ยวกับการปกครองและการบริหารบ้านเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

ปรัชญาทางการเมือง เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับการปกครองและการบริหารบ้านเมือง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง

วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัยได้ฉายแสงศาสตร์แห่งรัฐไว้อย่างชัดแจ้ง ตั้งแต่กำเนิดท้าวพระยาหรือพระมหากษัตริย์ผู้ปกครองบ้านเมือง การแบ่งกลุ่มชน เป้าหมายของการปกครอง ยุทธศาสตร์การปกครองและการดำเนินงานการปกครอง

กำเนิดพระราชานั้นเนื่องมาจากบุคคลในชุมชนไม่อยู่ในศีลธรรม จึงต้องหาคนดีมาเป็นใหญ่ไว้คอยว่ากล่าวตักเตือน และตัดสินความ ปกป้องคุ้มครองดังที่พรรณนาไว้ใน ***ไตรภูมิพระร่วง*** ว่า “บัดนี้ไส้เราเร่งกระทำความผิดธรรมยิ่งกว่าเก่าอีกแล อันว่าเข้าสาลีนี้ก็ดาลเป็นข้าวเปลือกไป แลว่าที่เกี่ยวเข้า เข้านั้นก็หายไป เห็นแต่ซังแลฟางเปล่าแลจะเป็นรวงข้าวคืนมาเหมือนเก่านั้น หาบ่มิได้แก่เราแล้วแลแต่นี้ไปเบื้องหน้าเราท่านทั้งหลายควรปันที่แบ่งแดนกันต่างอันจะปลูกแลฝังกินจึงจะชอบแล เขาจึงปันไร่ที่นาให้แก่กันแล เมื่อนั้นแลบางคนโลภแลใจร้ายไปชิงเอาที่ผู้อื่น เขาผู้อื่นก็จัดใจไล่ตีไล่ด่ากันไปมาเป็น 2 ครั้ง 3 ครั้ง ไปเล่า

ที่นั้นเขาจึงชุมนุมปรึกษาเจรจาด้วยกันว่าบัดนี้เรานี้เป็นโจกเจกโวเวนักเพราะว่าหาที่กล่าวบ่มิได้แลควรเราท่านทั้งหลายตั้งไว้ ท่านผู้หนึ่งให้เป็นใหญ่เป็นเจ้าเป็นจอมเราเถิด เราทั้งหลายผิดชอบสิ่งใดให้ท่านแต่งบังคับถ้อยคำอันผิด แลชอบแก่เราให้แต่งปันที่ปันแดนให้แก่เราแล แลเราจะให้ที่ไร่ที่นาแก่ท่านผู้นั้นมากกว่าเราทั้งหลาย ครั้นว่าเขาชุมนุมกันแล้วเจรจาด้วยกันฉะนี้ เขาจึงไปไหว้พระโพธิสัตว์เจ้าขอให้เป็นเจ้าเป็นจอมแก่ผู้ข้า เขาจึงอภิเษกพระโพธิสัตว์เจ้าให้เป็นพระญาด้วย 3 ชื่อ อันหนึ่งชื่อมหาสมมติราชอันหนึ่งชื่อขษัตติยะ อันหนึ่งชื่อราชาอันเรียกชื่อว่ามหาสมมุติราชนั้นไส้ เพราะว่าคนทั้งหลายย่อมตั้งให้ท่านเป็นใหญ่แล อันเรียกชื่อว่าขษัตติยะนั้นไส้ เพราะว่าคนทั้งหลายให้ปันไร่นาเข้าน้ำแก่คนทั้งหลายแล อันเรียกชื่อว่าราชานั้นเพราะท่านนั้นถูกเนื้อพึงใจคนทั้งหลายแล จึงเรียกว่าราชาเพื่อดั่งนั้นแล พระโพธิสัตว์เจ้าหากเป็นผู้ชายทั้งหลายแล คนทั้งหลายย่อมยอให้ท่านเป็นพระญาไส้ เพราะเขาเห็นท่านนั้นมีรูปโฉมงามกว่าคนทั้งหลายและรู้กว่าคนทั้งหลาย ใจซื่อ ใจตรง ใจบุญ ยิ่งกว่าคนทั้งหลายเขาเห็นดังนั้น เขาจึงตั้งให้เป็นพระญาเป็นเจ้าเป็นจอมเขา เพื่อดังนั้นแล พึงสอนเรียกชื่อขษัตติยะ นั้นก็สืบสันดานมาต่อเท่านั้นบัดนี้แล”

สำหรับอาณาจักรสมัยสุโขทัย นางนพมาศได้บรรยายว่าประชาชนประกอบด้วย 4 ตระกูลใหญ่ คือ

(1) ตระกูลทหาร
(2) ตระกูลพลเรือน
(3) ตระกูลคหบดี
(4) ตระกูลขัตติยะ

บางตระกูลใหญ่นี้ยังแบ่งเป็นตระกูลย่อยอีกแต่ละตระกูล ต่างก็มีความสัมพันธ์กัน ดังนี้

“อันไพร่ฟ้าประชาชาวนิคมคามทั่วแว่นแคว้นเมืองขึ้นออกก็ดี แลในราชธานีก็ดีย่อมนับกันเป็นตระกูลประพฤติตามโปราณาจารย์สืบ ๆ ต่อกันมา อันตระกูลฝ่ายทหารนั้นมี 4 ตระกูล คือ ทหารบกตระกูล 1 ทหารเรือตระกูล 1 ทหารช้างตระกูล 1 ทหารม้าตระกูล 1 ฝ่ายพ่อเรือนก็มี 4 ตระกูลเหมือนกัน คือ ตระกูลพราหมณ์ 1 ตระกูลเศรษฐี 1 ตระกูลพ่อค้า 1 ตระกูลชาวนา 1 แต่คหบดีตระกูล นั้นมีทั้งฝ่ายทหารฝ่ายพ่อเรือน บรรดาตระกูล ซึ่งกล่าวนี้ แม้จะแต่งการอาวาหะวิวาหะมงคล ก็ตกแต่งกันตามแต่ตระกูลจะได้กระทำมงคล การให้ต่างชาติตระกูลไปนั้นหามิได้ แต่ฝ่าย บุรุษซึ่งเป็นคนมีทรัพย์สมบัตินั้นย่อมหาอนุภริยาด้วยสินจ้างถ่ายไว้เป็นบริวารยศแม้มีบุตรธิดาก็นับเป็นตระกูลบิดาฝ่ายเดียว อันว่าฝ่ายสตรีภาพนั้นแม้เป็นคนบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ผู้ใด น้ำจิตโลเลลุอำนาจแก่กามคุณไป ร่วมสังวาสด้วยบุรุษสินจ้างสินถ่ายซึ่งใช้สอย การงานในบ้านเรือนก็ดี และเป็นหญิงงามเมืองก็ดี อันบุตรธิดาของหญิง 2 จำนวนนี้ มหาชนมีความรังเกียจนักเรียกว่าคนอนาจาร ย่อมจ้างถ่ายไปใช้เป็นคนเลี้ยงช้างม้าโคกระบือ ซักตากผ้าผ่อนเก่าเสียโดยมาก

หนึ่งโสด อันว่าขัตติยะตระกูลนั้น เป็นตระกูลสูงศักดิ์ประเสริฐกว่าตระกูลทั้งปวง ถ้าจะแต่งการอาวาหะวิวาหะมงคลกับตระกูลใดๆ ก็ได้ มหาชนไม่มีความรังเกียจ ย่อมนับถือขัตติยะ ตระกูลสิ้นด้วยกัน เหตุดังนั้น ขัตติยะชาติจึงเจือไปในตระกูลทั้งเก้าตระกูล แต่ทว่าบุตรธิดาก็นับเป็นตระกูลบิดาฝ่ายเดียวกัน”

ถึงแม้ว่าสังคมสุโขทัยจะมีการแบ่งชนชั้นของบุคคลในสังคมออกไปต่างชนิดต่างพวกตามที่กล่าวมาแล้วก็ตามที แต่จุดมุ่งหมายของการปกครองของ “พระญา” นั้น อยู่ที่ทำให้ประชาชนมีความสุขดังจะเห็นได้จากศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง ที่ว่า “เมืองสุโขทัยนี้ดี ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว พ่อเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง... ไพร่ฟ้า หน้าใส...” นางนพมาศก็บรรยายไว้ว่า “พระร่วงเจ้าทรงทำบ้านเมืองให้ล้ำเลิศสวัสดิมงคล” เพื่อ “ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินได้ความสุข” “อาณาประชาราษฎรปราศจากภัยอันตราย ราชศัตรูภายนอกภายในก็มิได้กำเริบให้เดือดร้อน”

ใน***ไตรภูมิพระร่วง***กล่าวถึงหน้าที่ของพระมหากษัตริย์ว่า “ผิแลว่าท้าวพระญาองค์ใดแลเสวยราชสมบัติแล้ว แลทำความชอบธรรมไส้ ไพร่ฟ้าข้าไททั้งหลายก็อยู่เย็นเป็นสุข” ใน***มังรายศาสตร์***กล่าวว่า “ผู้จักพิจารณาปกครองบ้านเมือง (แต่งบ้านปองเมือง) แทนท้าวพระญาให้วุฒิจำเริญแก่บ้านเมืองแห่งท้าวพระญาให้ไพร่ไทยอยู่สุขสำราญชุ่มบานพึงปฏิบัติตามคลองอาณาจักร (=กฎหมาย) เป็นโบราณราชศาสตร์แต่งบ้านปองเมืองสืบราชตระกูล (ปเวณี) มาแต่ท้าวพระญาทั้งหลายเหล่าที่เป็นมาแล้วแต่ก่อนได้เสวยเมืองชอบทศพิธราชธรรมมาแต่ก่อนตรงต่อเท้าบัดนี้แล”

เมื่อเป้าหมายแห่งการปกครองบ้านเมืองอยู่ที่การทำให้บ้านเมืองมีความเจริญอุดมสมบูรณ์และประชาชนมีความสุข ดังกล่าวมาแล้วนั้น ยุทธศาสตร์ของการปกครองที่สำคัญนั้นพระราชาต้องทรงทศพิธราชธรรมตามที่ปรากฏใน***มังรายศาสตร์***ที่กล่าวมาแล้วแต่ต้น และมีปรากฏอยู่ใน ***ไตรภูมิพระร่วง*** ว่า “ท้าวพระญาทั้งหลายจงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมทั้ง 10 ประการอย่าให้ขาด”

ทศพิธราชธรรม 10 ประการ ที่ผู้ปกครองแผ่นดินต้องปฏิบัตินั้นมี ดังนี้

1. การให้ทาน
2. ความประพฤติที่ดีงาม
3. ความเสียสละ
4. ความซื่อตรง
5. ความอ่อนโยน
6. ไม่หมกมุ่นในความสุขสำราญ
7. ความไม่โกรธ
8. ไม่ข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่น
9. มีความอดทนเข้มแข็งไม่ท้อถอย
10. ความไม่คลาดธรรม

ศีลธรรมทั้งปวงเหล่านี้พระมหากษัตริย์ในสมัยสุโขทัยทรงประพฤติดังเช่น “พ่อขุนรามคำแหงทรงปลูกเลี้ยงฝูงลูกบ้านลูกเมืองนั้นชอบด้วยธรรมทุกคน” นางนพมาศ ก็ได้บรรยายว่าด้วยพระราชจรรยาของสมเด็จพระร่วงเจ้าว่า

“หนึ่งโสด สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธา ทำนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนา รุ่งเรืองด้วยเอาน้ำพระทัยใส่ในการพระราชกุศลต่าง ๆ บริจาคพระราชทรัพย์ แจกจ่ายสักการบูชาพระรัตนตรัย เป็นอาวาสทาน เป็นธรรมทาน เป็นนิตยภัตทาน เป็นสังฆทาน บุคลิกทาน เป็นนิตยนิรันดร ทุกวันคืนเดือนปีมิได้ขาด ทรงสถาปนาพระมหาเถรเจ้าผู้รู้ธรรมโดยยิ่งขึ้นสู่ที่สมเด็จพระสังฆราชมหาคณิศรเป็นประธาน คามวาสี อรัญญวาสี อธิบดีสงฆ์ ทั้งเจ้ามหาคณะโดยลำดับ สถาปนานามบัญญัติเถรมุนีฝ่ายคันถธุระวิปัสสนาธุระ ถวายจตุปัจจัยเป็นไวยาวัจกรแลทรงขอโอกาสเผดียง แก่พระภิกษุสามเณรทั่วไปให้บอกกล่าวเล่าเรียนธุระทั้งสองอันเป็นอายุพระพุทธศาสนามิให้เสื่อมทราม แล้วก็ชี้ชวนราชบริษัทชายหญิงให้ยินดีในศีลทานการกุศลซึ่งเป็นผลประโยชน์ในชั่วนี้ชั่วหน้า อนึ่งพระองค์ทรงสักการะแก่พราหมณ์ผู้ประพฤติพรหมพรตพิธี ด้วยพระราชรางวัลแลการคารวะมิได้ลบหลู่ดูแคลนย่อมดำรัสไต่ถามซึ่งเหตุแลใช่เหตุ อันจะพึงมีกับบ้านเมืองโดยนิมิตต่าง ๆ แลมีพระกมลสันดานกอปรไปด้วยอนิจจลักษณะ ทรงสงเคราะห์แก่คนชราพยาธิอนาถาหาญาติมิได้ด้วยพระราชทรัพย์ให้มีอาหารบริโภคแลผ้านุ่งห่มทั่วทั้งพระราชอาณาเขตกับโปรดพระราชทานอภัยแก่ชีวิตสัตว์ ห้ามมิให้ผู้ใดฆ่าช้างม้าโคกระบืออันเป็นของคุณกับมนุษย์เป็นอันขาดทีเดียว เดชะผลอานิสงส์ซึ่งทรงสร้างสมกองการพระราชกุศลต่าง ๆ เป็นทฤษฐธรรมเวทนีย์บันดาลให้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระจำเริญสุขสวัสดิ์ เสวยสิริสมบัติบริบูรณ์ด้วยพระโชคลาภต่าง ๆ มีกุญชรเศวตแลสุวรรณหิรัญรัตน์ แล้วก็รุ่งเรืองพระเกียรติยศ มีพระเดชเดชานุภาพแผ่ผ้านไปในอเนกนานาประเทศทั้งปวง มีแต่พระนครเป็นมหามิตรไมตรีจะได้มีเมืองเป็นข้าศึกศัตรูนั้นหามิได้กรุงพระมหานครสุโขทัยราชธานีก็มีแต่ความเกษมสุขประดุจเทพยนครก็ปานกัน อันว่าพระบรมวงศาภิมุขมาตยา ข้าทูลธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ฝ่ายในแลสมณชีพราหมณ์ลูกค้าพานิชราษฎรประชาชายหญิงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งมวล ต่างก็มีกมลจิตสวามิภักดิ์ช้องสาธุการสรรเสริญพระเดชพระคุณอวยชัยถวายพระพร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงพระจำเริญสุขสิ้นกาลทุกเมื่อ”

นอกจากพระมหากษัตริย์ทรงปกครองโดยธรรมแล้ว พระองค์ยังทรงจัดให้ประชาชนได้รับการศึกษาโดยเน้นที่ธรรมจริยาเป็นอันดับแรก ตามด้วยการสอนให้มีความรู้ ความสามารถที่จะประกอบกิจการหน้าที่ ขอย้ำในที่นี้ว่า ***สุภาษิตพระร่วง*** เป็นจริยศาสตร์สำหรับสั่งสอนประชาชนให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี และใน ***ไตรภูมิพระร่วง*** ของพระยาลิไทยก็มุ่งสอนศีลธรรมเป็นสำคัญดังข้อความที่ว่า “สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชนั้น ธ รู้บุญ รู้ธรรม ธ สั่งสอนให้คนทั้งหลายให้รู้ในธรรม ดังพระพุทธเจ้าเกิดมา แลสั่งสอนให้โลกทั้งหลายให้รู้ในธรรมไส้ ”

ดังมีคำสอนให้ประชาชนปฏิบัติตามศีล ๕ ข้อ คือ

(1) ไม่ฆ่าสัตว์
(2) ไม่ลักทรัพย์
(3) ไม่ประพฤติผิดในกาม
(4) ไม่พูดเท็จ
(5) ไม่ดื่มสุรา

มังรายศาสตร์ ของพระเจ้ามังรายถือว่าเป็นกฎหมายปกครองบ้านเมืองใช้วินิจฉัยความผิดและมีบทลงโทษที่จะได้รับจากการกระทำผิดนั้น ทำให้ประชาชนไม่กล้ากระทำผิดทำให้สังคมมีความสุขดังตัวอย่างข้อกฎหมายต่อไปนี้

“มาตรา 1 ไพร่อุตสาหะสร้างป่าคานาร้างสวนร้างให้เป็นนาเป็นสวนหลังบ้านเป็นเมืองให้กินข้าวไป

ก่อน 3 ปี ต่อจากนั้นจึงเก็บค่านาค่าสวน เพื่อให้ไพร่ผู้อุตสาหะสร้างบ้านเมือง ฯลฯ เป็นพลเมือง (ฝุ่นบ้าน ฝุ่นเมือง) ได้รับความสุขสบาย หากมีผู้ใดถือดีว่ามียศศักดิ์มาเพิ่มค่านาให้แก่ขุนผู้กินนา เพื่อจักแย่งชิงเอานาไปจากผู้สร้างคนเดิมนั้นอย่ายอมให้กระทำได้มันเป็นคนเลว อย่าปล่อยให้มียศมีอำนาจ ถ้าเป็นผู้เกียจคร้าน ก็จะทำให้ไร่นาเสียหาย บ้านเมืองก็พลอยเสื่อมถอยไปด้วย"

"ผู้กระทำผิดร้ายแรงควรประหารชีวิตมี ดังต่อไปนี้

1. ฆ่าผู้ไม่มีความผิด
2. เกาะกุมลูกท่านหรือข้าท่านไปฆ่าเอาทรัพย์
3. ทำลายกุฏิวิหารพระพุทธรูป
4. ซุ่มคอยปล้นกลางทาง
5. ชิงทรัพย์ท่าน
6. รับผู้คนของท้าวพระญามาพักในบ้าน
7. ลักของพระสงฆ์
8. ลูกฆ่าพ่อ
9. ลูกฆ่าแม่
10. น้องฆ่าพี่
11. ฆ่าเจ้า
12. เมียฆ่าผัว"

"ขณะที่ได้ของผู้ใดไม่ตะโกนให้ทราบไม่มีใครรู้เห็นด้วยเลย เก็บไว้จนกระทั่งเจ้าของไปถามทวงจึงบอกให้แบ่งราคาของเป็น ๓ ส่วนให้ผู้เก็บได้ส่วนเดียวให้เจ้าของไปสองส่วน"

"ผิลักวัวควายท่านมาฆ่ากิน พี่น้อง เพื่อนบ้านไม่ทราบและมาร่วมกินด้วยให้ไหม ๑๑๐ เงิน"

นี่คือตัวอย่างของกฎหมาย หรือหลักปฏิบัติซึ่งตราไว้เพื่อป้องกันมิให้คนกระทำผิด หรือถ้ากระทำผิดก็จะได้วินิจฉัยความผิดและโทษที่ได้รับตามกฎหมาย

นอกจากการที่พระมหากษัตริย์ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรม และเป็นผู้ปฏิบัติตามศีลธรรมและทรงสอนสั่งให้ประชาชนประพฤติดีปฏิบัติชอบ พร้อมด้วยมีกฎหมายกำหนดโทษความผิดไว้แล้ว การปกครองบ้านเมืองของสุโขทัยยังให้เสรีภาพความเสมอภาค ความยุติธรรม ตลอดจนความรักแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ ดังที่ปรากฏใน ***ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง*** ว่า "ใคร่จักใคร่ค้าช้างค้า ใครจักใคร่ม้าค้า ใครจักใคร่ค้าเงือนค้าทองค้า" นี่คือหลักเสรีภาพและ "ในปากปตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้นั้น ไพร่ฟ้าห้าปกกลางบ้านเมืองมีถ้อยมีความเจ็บท้องข้องใจมักจักกล่าวถึงเจ้าขุนบ่ไร้ ไปสั่นกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองยินเรียก เมื่อถามสวนความแก่มันด้วยซื่อ" นี่คือหลักความเสมอภาค หลักความยุติธรรมและความห่วงใยรักใคร่ต่อประชาชน

การต่างประเทศนั้นก็ยึดหลักตามที่ปรากฏใน ***ตำรับนางนพมาศ***ว่า

"ประการหนึ่งพระนครประเทศเอกราช 2 - 3 พระนครก็มีบ้าง มากกว่า 10 ราชธานีก็มีบ้าง อาณาเขตใกล้แลไกลก็ดี สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินต่างประพฤติตามราชประเพณีย่อมนับถือว่าราชสัมพันธไมตรีและมิตรไมตรีซึ่งกันแลกันต่างแต่งทูตานุทูตจำทูลพระราชสาส์น ส่งเครื่องราชบรรณาการไปมาจำเริญทางพระราชไมตรีเยี่ยมเยือนกันตามกำหนดมิได้ขาดทั้งสองฝ่ายฟ้า โดยน้ำพระทัยไม่มีความรังเกียจว่าต่างชาติต่างภาษาความสวัสดิจำเริญ ก็บังเกิดแก่พระมหานครบรรดาซึ่งเป็นทางไมตรีกันนั้น อันว่าสมณชีพราหมณ์ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ก็อยู่เย็นเป็นสุขลูกค้าพาณิชย์ก็ไปมาซื้อขายถึงกันโดยสะดวก หาความวิบัติอันตรายสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ บ้านเมืองก็บริบูรณ์ด้วยสภาพสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ มีเงินแลทองเป็นต้น"

สำเริง บุญเรืองรัตน์

(มีต่อตอน 2)

อภิปรัชญาในวรรณคดีไทย

ความหมาย

อภิปรัชญาในวรรณคดีไทย (Metaphysics in Thai Literature) หมายถึงความจริงของสิ่งที่มีอยู่ ความจริงเกี่ยวกับสากลโลก หรือจักรวาล กำเนิดของสิ่งต่างๆ องค์ประกอบของสิ่งต่างๆ ที่ปรากฏ ในวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

อภิปรัชญาเป็นศาสตร์ที่ค้นหาความจริงของสิ่งที่มีอยู่ ธรรมชาติของสิ่งที่มีอยู่ สมบัติของสิ่งที่มีอยู่ ความจริงเกี่ยวกับสากลโลกหรือจักรวาล กำเนิดของสิ่งต่าง ๆ องค์ประกอบสิ่งต่าง ๆ

วรรณคดีไทยทั้งสี่สมัยคือ สุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ให้ความรู้ด้านอภิปรัชญาไว้ดังต่อไปนี้

ในหนังสือ**ไตรภูมิพระร่วง**ได้บรรยายอภิปรัชญาไว้ดังนี้

1. องค์ประกอบของสรรพสิ่ง

ไตรภูมิพระร่วงแบ่งสรรพสิ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. **สัตว์** ประกอบด้วย
   - ก. สัตว์เดรัจฉาน เช่น ราชสีห์ ช้าง ม้า ปลา ครุฑ นาค
   - ข. เปรต
   - ค. อสุรกาย
   - ง. คน
   - จ. เทวดา
   - ฉ. พรหม

2. สิ่งที่ไม่เป็นสัตว์ เช่น พืช แม่น้ำ ภูเขา อากาศ โลก ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดาวพระเคราะห์ เป็นต้น

การแบ่งสรรพสิ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังกล่าวก็ถือเอาองค์ประกอบที่ต่างกันที่ประกอบเป็นสิ่งเหล่านั้น

ในบรรดาพวกสัตว์ ประกอบด้วยสิ่งทั้งหมด 29 สิ่งมาประสมกัน ก่อให้เกิดเป็นสัตว์ประเภทต่างๆ สิ่ง 29 สิ่งนั้น ประกอบด้วย

1. กระดูกและหนัง
2. น้ำที่ไหลไปมาอยู่ภายในร่างกายของสัตว์
3. ไฟ อันเป็นความร้อนทำให้เกิดเป็นเลือดอยู่ในสัตว์
4. ลม เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดเป็นเนื้อเป็นตน
5. ตา ใช้ดูสิ่งต่างๆ
6. หู ใช้ฟังสิ่งต่างๆ
7. จมูก ใช้ดมกลิ่นทั้งหลาย
8. ลิ้น ใช้ชิมรสต่างๆ
9. กาย อันเป็นส่วนที่ใช้สัมผัสให้รู้จักเจ็บรู้จักปวด
10. รูป คือรูปที่เห็นด้วยตา
11. สัททรูป คือ รูปที่ได้ยิน
12. คันธรูป คือ รูปที่เป็นกลิ่น
13. รสรูป คือ รูปที่เป็นรส
14. โผฏฐัพพรูป คือ รูปที่เป็นสิ่งที่ถูกต้อง
15. อิตถีรูป คือ รูปที่เป็นหญิง
16. ปุริสรูป คือ รูปที่เป็นชาย
17. หทยรูป คือ รูปอันเป็นต้นแก่รูปทั้งหลายอันอยู่ภายใน

18. ชีวิตินทรียรูป คือ ชีวิตอันอยู่ในรูปทั้งหลาย
19. อาหารรูป คือ อาหารที่ใช้กิน
20. ปริจเฉทรูป คือ รูปที่ต่อที่ติดกัน
21. กายวิญญัตติรูป คือ รูปอันรู้แก่ตน
22. วจีวิญญัตติรูป คือ รูปอันรู้แต่ปาก
23. รูปัสสลหุตารูป คือ รูปอันรู้พลัน
24. รูปัสสมุทุตารูป คือ รูปอันอ่อน
25. รูปัสสกัมมัญญตารูป คือ รูปอันควรรูป
26. รูปัสสอุปจยรูป คือ รูปอันให้เป็นอีก
27. รูปัสสสันตติ คือ รูปอันสืบอันแทน
28. รูปัสสชรตารูป คือ รูปอันแก่อันเถ้า
29. รูปัสสอนิจา คือ รูปอันบ่รู้ยืนบ่ทน อันจะใกล้ล้ม

สำหรับสิ่งที่ไม่ใช่สัตว์ เช่น น้ำ อากาศ ต้นไม้ โลก ดวงอาทิตย์ จักรวาล ประกอบด้วย 8 สิ่งผสมกัน ดังนี้

1. ปฐวี คือ ธาตุดิน
2. อาปะ คือ ธาตุน้ำ
3. เตชะ คือ ธาตุไฟ
4. วายะ คือ ธาตุลม
5. วัณณะ คือ สีผิว
6. คันธะ คือ กลิ่น
7. รสะ คือ รส รู้ได้ด้วยลิ้นโดยเฉพาะ
8. โอชา คือ มีรสดี อร่อย

2. ความคิดเกี่ยวกับจักรวาล

ในไตรภูมิพระร่วงมีความเห็นว่า จักรวาลเป็นจักรวาลปิด มีกำแพงจักรวาลที่บ่งบอกเขตแดนของจักรวาล จักรวาลมีความกว้างขวางใหญ่โตมาก ประกอบด้วย 3 ภูมิ หรือ 3 เขตแดนเรียงชิดติดกันดังที่พรรณนาว่า “ฝูงจักรวาลทั้งหลายนี้ 3 อันอยู่ใกล้กัน ดังเกวียน 3 อัน แลวางไว้ข้างกันดังบาตร 3 ลูก อันขว้ำไว้ใกล้กันนั้น”

ภูมิทั้ง 3 ที่ประกอบกันเป็นจักรวาลนั้น มีดังนี้

1. กามภูมิ อันเป็นแดนของสัตว์ทั้งหลายที่ยังมีชีวิตอยู่ด้วยกามตัณหา มีความโลภ ความโกรธ และความหลง
2. รูปภูมิ อันเป็นแดนของพรหมผู้ไม่มีเรื่องกาม แต่ก็ยังมีตัวตนเป็นรูปปรากฏอยู่
3. อรูปภูมิ อันเป็นแดนของพรหมที่ “หาตัวตนบ่มิได้ ยังมีแต่จิตใจ”

ในแต่ละภูมินั้นยังแบ่งเป็นแดนย่อย ๆ ตามลำดับความสูงต่ำต่างกันอีกรวม 31 ภูมิ ดังแผนภูมิที่แสดงไว้ดังนี้

แผนภูมิโครงสร้างไตรภูมิ

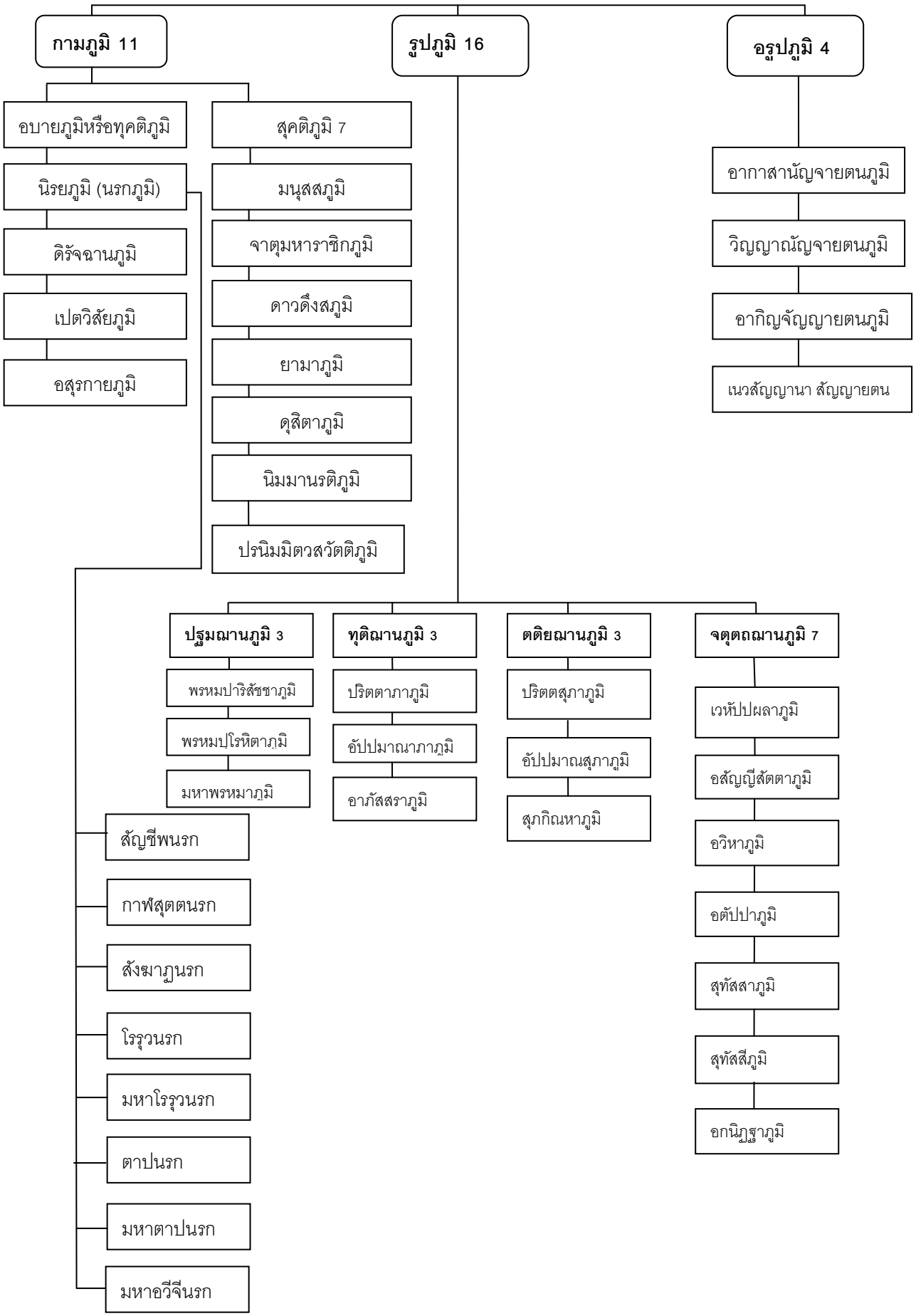

สัตว์ทั้งหลายจะเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้งสามนั้น การที่สัตว์ตนใดจะไปเกิดอยู่ในภูมิใดก็เนื่องมาจาก **กรรม** คือ การกระทำของสัตว์นั้นว่าทำบุญหรือทำกุศล ทำบาปหรือทำอกุศลด้วยตนเอง ดังที่พรรณนาสภาพของภูมิต่าง ๆ พร้อมด้วยผลกรรมที่กระทำเป็นเหตุให้ไปเกิดในภูมินั้น ๆ

3. สมบัติของสรรพสิ่ง

ในไตรภูมิพระร่วง ได้พรรณนาคุณสมบัติ 3 ประการของสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ว่าสัตว์ มนุษย์ เทวดา มหาสมุทร ทะเล ภูเขา ล้วนแต่ “ก็ยังเถิงที่อันรู้ฉิบหาย บ่ห่อนตั้งตรงอยู่หมั่นคงตรงเที่ยงได้เลย” ล้วนแต่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นทุกข์ มีความขัดแย้ง และไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นแต่สิ่งอันประกอบกันเข้า สมมุติเรียกชื่อกันเท่านั้น

4. กำเนิดของสัตว์

ไตรภูมิพระร่วง กล่าวว่า สัตว์ทั้งหลายล้วนเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภูมิทั้ง 31 ภูมินั้น แล้วแต่กรรม คือการกระทำของสัตว์แต่ละชนิด ว่าทำบุญทำบาปมากน้อยเพียงใด

สัตว์ต่าง ๆ เหล่านี้ มีที่เกิดได้ 4 ชนิด ดังนี้

1. อัณฑชโยนิ คือสัตว์ที่เกิดจากไข่ เช่น งู ไก่ นก
2. ชลามพุชโยนิ คือ สัตว์ที่เกิดในมดลูก มีรกห่อหุ้ม เช่น คน ช้าง ม้า
3. สังเสทชโยนิ คือ สัตว์ที่เกิดในใบไม้ ละอองดอกบัว หญ้าเน่า เนื้อเน่า เช่น หนอน แมลงบุ้ง ยุง ปลา
4. อุปปาติกโยนิ คือ สัตว์ที่เกิดเป็นตัวเป็นตนใหญ่โตเลยทีเดียว เช่น พวกเทวดา พวกพรหม ไม่ใช่อย่างสามพวกแรกที่เกิดเป็นตัวอ่อน ตัวเล็ก ๆ แล้วค่อย ๆ ใหญ่โตขึ้น

5. การเกิดมนุษย์

ไตรภูมิพระร่วง พรรณนาการเกิดของมนุษย์ไว้อย่างพิสดารดังนี้

ฝูงสัตว์อันเกิดในมนุสสภูมินี้ ย่อมเกิดในโยนิ 4 อันนั้นทุกอัน โยนิ 3 อันคราภาลจึงเกิดไส้ ย่อมเกิดในชลามพุชโยนิว่าทุกอันไส้ ที่ท้องคนทั้งหลาย อันมีผู้มาเกิดเอาปฏิสนธิมีดั่งนี้ หญิงทั้งหลายอันยังหนุ่ม แลจะควรมีลูกนั้นที่ใต้ท้องน้อยภายในแห่งคนแร่งมาเกิดนั้น มีก้อนเลือดก้อนหนึ่งซึ่งหนักอันนั้นผิบุตรนั้นแร่งมาบุตรนั้นแร่งใหญ่แลแดงอย่างลูกผักปลัง ผิเมื่อใดผู้หญิงนั้นเถิงระดูโดยเดือนแล้วแลเลือดไหลออกจากท้องที่นั้นแล้ว แต่นั้นไปเมื่อหน้า 7 วันชื่อเขตผู้มีสิ่งอันมาเกิดปฏิสนธิไส้ แต่นั้นไปเลือดบ่มิได้ไหลออกจากท้องที่เคยปรกติดั่งก่อนเลย แต่ฝูงหญิงทั้งหลายอันไป่มีเถ้ามีแก่นั้นไส้ ควรมีลูกทุกคนแลผู้หญิงอันหาลูกบ่มิได้นั้นไส้ เพราะว่าบาปกรรมของคนผู้มาเกิดนั้นแลให้บังเกิดเป็นลมในท้องผู้หญิงนั้น แลลมนั้นหากพัดต้องคัพภะนั้นก็แท้งตาย ลางคาบมีตืดมีเอื่อนในท้องนั้น แลตืดแลเอื่อนนั้นหากไปกินคัพภะนั้นก็ตาย ผิผู้หญิงอันหาลูกบ่มิได้เพื่อดั่งนั้น ผู้หญิงอันมีคัพภะด้วยชลามพุชโยนิ เมื่อแรกก่อนเป็นนั้นน้อยนักหนา แลเรียกชื่อว่ากลละ หัวปีมีเท่านี้ เอาผมคนในแผ่นดินเราอยู่นี้มาผ่าออกเป็น 8 คาบ เอาแต่คาบเดียวมาเปรียบเท่าผมคนในแผ่นดินอันชื่อ อุตตรกุรุนั้น แลเอาเส้นผมของชาวอุตตรกุรุนั้น แต่เส้นหนึ่งชุบน้ำมันงาอันใสงามนั้น มาสลัดเสียได้ 7 คาบแล้วจึงถืออยู่ น้ำมันนั้นย้อยลงมาปลายผมนั้น ท่านว่ายังใหญ่กว่ากลละนั้นเลย ทรายอันชื่อชาติอุณาโลมอันอยู่ในตีนเขาพระหิมพานต์ แลเส้นขนนั้นยังน้อยกว่าเส้นผมชาวอุตตรกุรุนั้นเล่าให้เอาขนทรายอันชื่อชาติอุณาโลมเส้นหนึ่งชุบน้ำมันงาอันใสงาม เอาออกมาสะบัดเสียได้ 7 คาบ แล้วจึงถืออยู่ น้ำมันนั้นย้อยลงมาในปลายขนทรายนั้นจึงเท่ากลละนั้นไส้ กลละนั้นใสงามนักหนาดั่งน้ำมันงาอันพึ่งตักใหม่ งามดั่งเปรียงประโคอันแรกออกใหม่ แต่นั้นจึงก่อเป็นลม 5 สิ่งอันถือตีนคนนี้ให้

แรงก็มาอยู่กลละนั้น ลมทั้งหลาย 5 สิ่งนั้นมาพร้อมกันทีเดียวแล เมื่อแรกจะก่อเป็นกลละนั้นมีรูป 8 อัน แลรูป 8 อันนั้นคือ รูปอันหนึ่งว่า ปฐวีรูป อันหนึ่งอันเป็นน้ำชื่อว่าอาโปรูป อันหนึ่งร้อนขึ้น ๆ ชื่อว่าเตโชรูป รูปอันหนึ่งเป็นลมทรงสัตว์ชื่อว่า วาโยรูป อันหนึ่งเป็นตัวชื่อกายรูป อันหนึ่งให้เป็นผู้หญิงชายชื่อ ภาวรูป รูปอันเป็นใจชื่อ หทัยรูป รูปอันหนึ่งให้คงรูปทั้งหลาย ชื่อชีวิตรูป ในรูปฝูงนั้นมีผิชีวิตอันให้เป็น 3 ก่อนอันเกิดด้วยชีวิตอันให้เป็น 3 อันนั้นเกิดรูปคืออันใดเล่า ? ชีวิตอันเกิดในกายรูป(ชีวิตอันเกิดในภาวรูป ชีวิตอันเกิดในหทัยรูป 1 มีรูป 3 อันนั้นมีองค์แล 9 แล และ 9 เป็นบริวารโสต อันใดสั้น ? คือ ปฐวี อาโป เตโช วาโย วัณโณ คันโธ รโส โอชา องค์ฝูงนี้ผสมเข้าด้วยกาย เอากายใส่อีกเป็นคำรบ 9 ผิแลเข้าในภาวะ เอาภาวะอีกเป็นคำรบ 9 ผิแลเข้าในหทัย เอาหทัย (ใส่อีก) เป็นคำรบ 9 เพื่อดังนั้น จึงว่ามีแล 9 แล 9 เป็นองค์แก่ชีวิตเพื่อดังนั้นได้ 3 (ทสกะ) เกิดด้วยเมื่อเอาปฏิสนธิแต่อาทิพร้อมกันทีเดียวแล

ฝูงสัตว์อันเกิดในท้องแม่เมื่ออาทิมีรูปเท่าดั่งกล่าวแล้วนั้นแล อันว่าจักษุรูปแลโสตรูป ฆานรูป ชิวหา รูป 4 อันนี้ จึงเกิดโดยอันดับกันชอบกาล แลรูปอันเกิดแต่กรรมชรูปไส้ อาศัยแก่ปฏิสนธิจึงเกิด (ถัดนั้น รูปอัน เกิดแต่อาหารชรูปนั้น อาศัยแก่อาหารอันแม่กินจึงบังเกิดรูป รูปฝูงนี้เกิดเมื่อภายหลัง เป็นโดยอันดับกันถ้วน 2 โดยดังกล่าวมานี้แล) เมื่อรูปอันเกิดแต่ใจไส้อาศัยแก่ทุติยจิตจึงเกิดนั้นเกิดรูปได้ 8 อันนั้น รูปนั้นชื่อ จิตตสมุฏฐานกลาปะแล เมื่อรูปอันเกิดแต่อุตุชรูปนั้น อาศัยแก่ฐิติกาลจึงเกิดนั้น เกิดรูปได้ 8 อันโสด รูปอันนั้นชื่อ อุตุสมุฏฐานกลาปะแล เมื่อรูปอันเกิดแต่อาหารนั้น อาศัยแก่โอชารสอันแม่ตนกินเข้าน้ำนั้นเกิดรูป ได้รูป 8 อันโสด รูปอันนั้นชื่ออาหารสมุฏฐานกลาปะแลผิรูปอันจะเกิดเป็นชายก็ดีเป็นหญิงก็ดี เกิดมีอาทิแต่เป็นกลละนั้น โดยใหญ่แต่ละวันแลน้อยครั้งเถิง 7 วัน เป็นดั่งน้ำล้างเนื้อนั้นเรียกว่า อัมพุทะ อัมพุทะ นั้นโดยใหญ่ไปทุกวารไส้ ครั้งได้เถิง 7 วาร ข้นเป็นดั่งตะกั่วอันเชื่อมอยู่ในหม้อ เรียกชื่อว่า เปสิ เปสินั้นค่อยใหญ่ไปทุกวัน ครั้งเถิง 7 วัน แข็งเป็นก้อนดังไข่ไก่ เรียกฆนะ ฆนะนั้นค่อยใหญ่ไปทุกวัน ครั้งเถิง 7 วัน เป็นตุ่มออกได้ 5 แห่งดั่งหูดนั้น เรียกว่าปัญจสาขาหูด หูดนั้นเป็นมือ 2 อัน เป็นตีน 2 อัน หูดเป็นหัวนั้นอันหนึ่ง แลแต่นั้นค่อยไปเบื้องหน้าทุกวัน ครั้นเถิง 7 วัน เป็นฝ่ามือ เป็นนิ้วมือแต่ (นั้น) ไป (เถิง 7 วันคำรบ) 42 จึง (เป็นผม) เป็นขน เป็นเล็บตีนเล็บมือ เป็นเครื่องสำหรับเป็นมนุษย์ถ้วนทุกอันแล แต่รูปอันมีกลางคนไส้ 50 แต่รูปอันมีหัวได้ 84 แต่รูปอันมีเบื้องต่ำได้ 50 ผสมรูปทั้งหลายอันเกิดเป็นสัตว์อันอยู่ในท้องแม่ได้ 184 แลกุมารนั้นนั่งกลางท้องแม่แลเอาหลังมาต่อหนังท้องแม่ อาหารอันแม่กินเข้าไปแต่ก่อนนั้นอยู่ใต้กุมารนั้น อาหารอันแม่กินเข้าไปใหม่นั้นอยู่เหนือกุมารนั้น เมื่อกุมารอยู่ในท้องแม่นั้นลำบากนักหนา พึงเกลียดพึงหน่ายพ้นประมาณนัก ก็ชื้นแลเหม็นกลิ่นตืดแลเอื่อน อันได้ 80 ครอก ซึ่งอยู่ในท้องแม่อันเป็นที่เหม็นแลที่ออกลูกออกเต้าที่เถ้าที่ตายที่เร่ว ฝูงตืดแลเอื่อนทั้งหลายนั้นคนกันอยู่ในท้องแม่ ตืดแลเอื่อนฝูงนั้นเริมตัวกุมารนั้นไส้ ดุจดั่งหนอนอันอยู่ในปลาเน่า แลหนอนอันอยู่ในลามกอาจมนั้นแล อันว่าสายไส้ดือแห่งกุมารนั้นกลวงดั่งสายก้านบัว อันมีชื่อว่าอุบล จะงอยไส้ดือนั้นกลวงขึ้นไปเบื้องบนติดหลังท้องแม่แลข้าวน้ำอาหารอันใดแม่กินแลโอชารสนั้น ก็เป็นน้ำชุ่มเข้าไปในไส้ดือนั้น แลเข้าไปในท้องกุมารนั้นแลสะหน่อย ๆ แลผู้น้อยนั้นก็ได้กินทุกค่ำเช้าทุกวัน แม่จะพึงกินเข้าไปอยู่เหนือกระหม่อม ทับหัวกุมารนั้นแล แลลำบากหนักหนา แต่อาหารอันแม่กินก่อนไส้ แลกุมารนั้นอยู่เหนืออาหารนั้น เบื้องหลังกุมารนั้นต่อหนังท้องแม่แลนั่งยองอยู่ในท้องแม่ แลกำมือทั้งสองต่อหัวเข่าตัวคู้หัวเข่าทั้งสอง เอาหัวไว้เหนือหัวเข่า เมื่อนั่งอยู่นั้นเลือดแลน้ำเหลืองย้อยลงเต็มตนยะหยดทุกเมื่อแล ดุจดั่งลิงเมื่อฝนตก แลนั่งกำมือ เซาเจ่าอยู่ในโพรงไม้นั้นแล ในท้องแม่นั้นร้อนนักร้อนหนาดั่งเราเอาใบตองเข้าจูดแลต้มในหม้อนั้นไส้

สิ่งอาหารอันแม่กินเข้าไปในท้องนั้นไหม้และย่อยลง ด้วยอำนาจแห่งไฟธาตุอันร้อนนั้น ส่วนตัวกุมารนั้นบ่มิได้ไหม้ เพราะว่าเป็นธรรมดาด้วยบุญกุมารนั้นจะเป็นคนแล บ่มิไหม้บ่มิตาย เพื่อดั่งนั้นแล แต่กุมารนั้นอยู่ในท้องแม่ บ่ห่อนได้หายใจเข้าออกเลย บ่ห่อนได้เหยียดตีนเหยียดมือออกดั่งเราท่านทั้งหลายนี้สักคาบหนึ่งเลย แลกุมารนั้นเจ็บเนื้อเจ็บตนดั่งคนอันท่านขังไว้ในไหอันคับแคบนักหนา แค้นเนื้อแค้นใจ แลเดือดเนื้อเดือดใจนักหนา เหยียดตีนมือบ่มิได้ ดังท่านเอาใส่ไว้ในที่คับ ผิแลว่าเมื่อแม่เดินไปก็ดี นอนก็ดี ฟื้นตนก็ดี กุมารอยู่ในท้องแม่นั้นให้เจ็บเพียงจะตายแลดุจดั่งลูกทรายอันพึ่งออก แลอยู่ ธระในมือคนอันเมาเหล้า ผิบ่มีดุจดังลูกงูอันหมองูเอาไปเล่นนั้นแล อันอยู่ลำบากยากใจดุจดั่งนั้นบ่มิได้ลำบากแต่ 2 วาร 3 วาร แลจะพ้นได้เลย อยู่ยากแล 7 เดือน ลางคาบ 8 เดือน ลางคาบ 9 เดือน ลางคาบ 10 เดือน ลางคน 11 เดือน ลางคนคำรบปีหนึ่งจึงคลอดก็มีแล

คนผู้ใดอยู่ในท้องแม่ 6 เดือนแลคลอดนั้นบ่ห่อนจะได้สักคาบ คนผู้ใดอยู่ในท้องแม่ 7 เดือนแลคลอดนั้น แม้เลี้ยงเป็นคนก็ดี บ่มิได้กล้าแข็ง บ่มิทนแดดทนฝนได้แล คนผู้ใดจากแต่นรกมาเกิดนั้น เมื่อคลอดออกตนกุมารนั้นร้อน เมื่อมันอยู่ในท้องแม่นั้นย่อมเดือดเนื้อร้อนใจ แลกระหนกระหาย อีกเนื้อแม่นั้นก็พลอยร้อนด้วยโสด คนผู้จากแต่สวรรค์ลงมาเกิด เมื่อจะคลอดออก ตนกุมารนั้นเย็น เย็นเนื้อเย็นใจ เมื่อยังอยู่ในท้องแม่นั้นอยู่เย็นเป็นสุขสำราญบานใจ แลเนื้อแม่นั้นก็เย็นด้วยโสด คนผู้อยู่ในท้องแม่ก็ดี เมื่อเถิงจักคลอดนั้นก็ดีด้วยกรรมนั้นกลายเป็นลมในท้องแม่สิ่งหนึ่งพัดให้ตัวกุมารนั้นขึ้นหนบน ให้หัวลงมาสู่ที่จะออกนั้นดุจดั่งฝูงนรกอันยมบาลกุมตีน แลหย่อนหัวลงในขุมนรกนั้นอันลึกได้แลร้อยวานั้น เมื่อกุมารนั้นคลอดออกจากท้องแม่ ออกแบไปบ่มิพ้นตน ตนเยินนั้นแลเจ็บเนื้อเจ็บตนนักหนา ดุจดั่งช้างสารอันท่านชักท่านเข็นออกจากประตูลักษณ์อันน้อยนั้น แลคับตัวออกยากลำบากนั้น ผิบ่มีดั่งนั้นดั่งคนผู้อยู่ในนรกแล แลภูเขาอันชื่อคังไคยบรรพตหีบแลเหงแลบดบี้นั้นแล ครั้นออกจากท้องแม่ไส้ ลมอันมีในท้องผู้น้อยค่อยพัดออกก่อน ลมอันมีภายนอกนั้น จึงพัดเจ้านักหนา พัดเจ้าเถิงต้นลิ้นผู้น้อยนั้นจึงอย่า ครั้นออกจากท้องแม่แต่นั้นไปเมื่อหน้ากุมารนั้น จึงรู้หายใจเข้าออกแล ผิแลคนอันมาแต่นรกก็ดีแลมาแต่เปรตก็ดี มันคำนึงเถิงความอันลำบากนั้น ครั้นว่าออกมาก็ร้องไห้แล ผิแลคนมาแต่สวรรค์แลคำนึงเถิงความสุขแต่ก่อนนั้น ครั้นว่าออกมาไส้ก็ย่อมหัวร่อก่อนแล แต่คนผู้มาอยู่ในแผ่นดินนี้ทั่วทั้งจักรวาลอันใดอันอื่นก็ดี เมื่อแรกมาเกิดในท้องแม่ก็ดี เมื่ออยู่ในท้องแม่ก็ดี เมื่อออกจากท้องแม่ก็ดีในกาลทั้ง 3 นั้นย่อมหลงบ่มิได้คำนึงรู้อันใดสักสิ่ง ฝูงที่อันมาเกิดเป็นพระปัจเจกโพธิเจ้าก็ดี แลเป็นพระอรหันตาขีณาสพเจ้าก็ดี แลเป็นพระองค์อัครสาวกเจ้าก็ดี เมื่อ ธ แรกมาเอาปฏิสนธินั้นก็ดี เมื่อ รออยู่ในท้องแม่นั้นก็ดีแลสองสิ่งนี้ เมื่ออยู่ในท้องแม่นั้นบ่ห่อนจะรู้หลง แลยังคำนึงรู้อยู่ทุกอัน เมื่อจะออกจากท้องแม่วันนั้นไส้จึงลมกรรมชวาตก็พัดให้หัวผู้น้อยนั้นลงมาสู่ที่จะออกแลคับแคบมาสู่ที่จะออก แลคับแคบ แอ่นยันนักหนา เจ็บเนื้อเจ็บตนลำบากนักดั่งกล่าวมาแต่ก่อนแล พลิกหัวลงบ่มิได้รู้สึกสักอัน บ่เริ่มดั่งท่านผู้จะออกมาเป็นพระปัจเจกโพธิเจ้าก็ดี ผู้จะมาเกิดเป็นลูกพระพุทธเจ้าก็ดี คำนึงรู้สึกตนแลบ่มิหลงแต่สองสิ่งนี้คือ เมื่อจะเอาปฏิสนธิแลอยู่ในท้องแม่นั้นได้แล เมื่อจะออกจากท้องแม่นั้นย่อมหลงดุจคนทั้งหลายนี้แลส่วนว่าคนทั้งหลายนี้ไส้ย่อมหลงทั้ง 3 เมื่อควรอิ่มสงสารแล

พระโพธิสัตว์เจ้า เมื่อชาติลงมาตรัสแก่สัพพัญญุตญาณ เมื่อแรกเอาปฏิสนธิก็ดี เมื่ออยู่ในคัพภะก็ดี แลเสด็จจากคัพภะมารดาก็ดี บ่ห่อนจะรู้หลงสักที ย่อมคำนึงรู้ทุกประการแล เมื่อพระโพธิสัตว์อยู่ในคัพภะพระมารดานั้น บ่มิเหมือนดุจคนทั้งหลาย เบื้องหลังพระโพธิสัตว์ถูกหลังท้องแม่ แลนั่งแพนงเชิงอยู่ ดั่งนักปราชญ์ผู้งามนั้น นั่งเทศนาในธรรมาสน์นั้น ตัวแห่งพระโพธิสัตว์เจ้านั้นเรืองงามดั่งทอง

เห็นออกมารอง ๆ ดั่งจะออกมาภายนอกท้อง มารดาโพธิสัตว์ก็ดี แลผู้อื่นก็ดี ก็แลเห็นรุ่งเรืองงามดั่งท่านเอาไหมอันแดงนั้นมาร้อยแก้วขาวนั้นแล เมื่อพระโพธิสัตว์เจ้าเสด็จออกจากท้องแม่ ลมอันเป็นบุญนั้นบ่มิได้พัดให้หัวลงมาเบื้องต่ำ แลให้ตีนขึ้นเบื้องบนดั่งสัตว์ทั้งหลายนั้น หาบ่มิได้ เมื่อพระโพธิสัตว์จะออกจากคัพภะมารดานั้น ธ เหยียดตีนแล เมื่อจะออกแล ธ ลุกยืนขึ้นแล้ว ธ จึงออกจากท้องแม่ ธ แล แต่เมื่อ ธ ยังเป็นแต่มนุษย์ทั้งหลายอันมาเกิดในท้องแม่นั้น แลจะมีประดุจเป็นโพธิสัตว์เมื่อปัจฉิมชาติ จักได้ตรัสเป็นพระนี้บ่ห่อนนี้แล แต่ก่อน ๆ โพ้นไส้ ย่อมเป็นโดยปกติดั่งคนทั้งหลายนี้แล เมื่อโพธิสัตว์เสด็จลงมาเอาปฏิสนธิ (ก็ดี) เมื่อ ธ สมภพก็ดี แผ่นดินไหวได้แลหมื่นจักรวาล ทั้งน้ำอันชูแผ่นดินก็ไหว ทั้งน้ำสมุทรก็ฟูมฟอง เขาพระสุเมรุราชก็ทรงอยู่บ่ได้ ก็หวั่นไหวด้วยบุญสมภารพระโพธิสัตว์เจ้า ผู้มาตรัสเป็นพระพุทธเจ้านั้นแล อันว่าปกติคนทั้งหลายนี้ก็ดี องค์พระโพธิสัตว์เจ้าก็ดี ดิรัจฉานก็ดีทั้งหลายก็ดี ครั้นว่าออกมาจากท้องแม่แลไส้ อันว่าเลือดซึ่งมีอยู่ในอกแม่นั้น เหตุว่าแม่ตนมีใจรักนัก จึงเลือดนี้ในอกของแม่นั้น ก็กลายเป็นน้ำนมไหลออกมาจากอกของแม่ให้ลูกนั้นได้ดูดกิน อันนี้เป็นพิสัยแห่งโลกทั้งหลายแล อันว่ามนุษย์ทั้งหลายนี้ครั้นว่าผู้น้อยนั้นใหญ่ ก็มาอาศัยแก่พ่อแม่นั้น เจรจาภาษาอันใด ๆ ก็ดี ครั้นแลว่าลูกนั้นได้ยินพ่อแม่เจรจาโดยภาษาอันนี้ๆ อัน นั้น ๆ ก็เจรจาตามภาษาพ่อแม่นั้นแล ผิว่าผู้น้อยนั้นเกิดมาแล้วแลใหญ่มากล้าแข็งแล้วไส้ถ้าแลว่าบ่มิได้ภาษาอันใด ๆ เลยไส้ กุมารนั้นก็เจรจาภาษาโดยสัจจภาลีแล โดยกำหนดท่านว่าไว้ต่อได้ 16 ปี จึงอย่านมแล

6. สาเหตุของการตาย

การตายของสัตว์ทั้งหลาย มี ๔ ประการ ดังนี้

1. อายุขัย คือ การตายเมื่ออายุยังน้อย สมควรตายก็ตาย
2. กรรมขัย คือ การตายเมื่ออายุยังมิควรตาย แต่ก็ต้องมาตาย
3. อุภยขัย คือ การตายเมื่อแก่เถ้า อายุมากแล้วก็ตายตามอายุนั้น
4. อุปัจเฉทกรรมขัย คือ การตายเมื่อยังไม่ถึงอายุตาย ชีวิตมีความเป็นอยู่ดีกินดี แต่ต้องมาตายเพราะถูกตี ถูกแทง ตกต้นไม้ ตกน้ำ

7. การแบ่งประเภทมนุษย์

ในไตรภูมิพระร่วง แบ่งประเภทมนุษย์ด้วย เกณฑ์ต่าง ๆ กันดังนี้

1. แบ่งมนุษย์เป็น 2 จำพวกตามการปฏิบัติตน ดังนี้
   (ก) อันธปุถุชน คือ ชนที่เป็นพาล คนอัปลักษณ์ คนบัดสี คนไม่ดี ไม่รู้จักทำบุญ
   (ข) กัลยาณปุถุชน คือ ชนที่ประพฤติดี ประพฤติชอบ
2. แบ่งมนุษย์เป็น 3 ประเภทตามความสามารถ
   (ก) อภิชาตบุตร คือ บุตร บุคคลที่มีสติปัญญาความสามารถ มีความเป็นอยู่ดีกว่าบิดามารดา
   (ข) อนุชาตบุตร คือ บุตร บุคคลที่มีสติปัญญาความสามารถ มีความเป็นอยู่เท่าเทียมกับบิดามารดา
   (ค) อวชาตบุตร คือ บุตร บุคคลที่มีสติปัญญาความสามารถมีความเป็นอยู่ด้อยกว่าบิดามารดา
3. แบ่งมนุษย์เป็น 4 จำพวก ตามความเป็นอยู่ ดังนี้
   (ก) คนนรก คือ คนที่ไม่มีตีน ไม่มีมือ มีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ ทรมานมาก
   (ข) คนเปรต คือ คนที่ยากจนเข็ญใจ ไม่ค่อยมีเสื้อผ้า และเครื่องใช้ ไม่ค่อยมีอาหารกิน ไม่ค่อยทำบุญ

(ค) คนดิรัจฉาน คือ คนที่ไม่รู้จักบุญบาป ไม่มีความเมตตากรุณา ไม่เคารพยำเกรงพ่อแม่ครูอาจารย์ สมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล ไม่รักพี่น้อง ทำบาปทุกเมื่อ

(ง) คนมนุษย์ คือ ผู้รู้ผิดรู้ชั่ว รู้ชอบ รู้จักทำบุญ ละเว้นบาป ว่าง่าย กลัวบาป รักพี่รักน้อง กรุณาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก เคารพนับถือพ่อแม่ครูอาจารย์ และสมณชี พราหมณ์ ผู้ปฏิบัติชอบ

8. ความจริงสี่ประการ อันได้แก่

1. ความทุกข์ คือ ความขัดแย้ง ความขัดข้อง

2. สาเหตุของความทุกข์ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงที่ไม่รู้ว่าทุกอย่างไม่คงที่ มีความเปลี่ยนแปลง ย่อมเกิดความขัดแย้ง และไม่มีตัวตนที่แท้จริงของสรรพสิ่งต่าง ๆ

3. สภาพที่สิ้นทุกข์ คือ ความสงบ ความสุข ความเย็น สภาพที่ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง เรียกสภาพนั้นว่านิพพาน

4. วิถีทางที่ปฏิบัติตนเพื่อสิ้นทุกข์ อันได้แก่ การกระทำแต่ความดีละเว้นการปฏิบัติชั่ว ทำใจให้อิสระ ไม่ยึดติดต่อสิ่งใด ๆ ทำใจให้สว่าง สะอาด สงบ ทำบุญ ละเว้นบาปปฏิบัติตนโดยมีสติ ไม่ประมาท เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

9. ความวิบัติและความอุบัติ

สรรพสิ่งทั้งปวงในจักรวาลมิได้เที่ยง ย่อมพินาศไปด้วยไฟ น้ำ ลม แต่วิบัติด้วยไฟเกิดบ่อยครั้งกว่าน้ำและลม เกิดจากไฟ 7 ครั้ง เกิดจากน้ำ 1 ครั้ง เกิดไฟ 64 ครั้ง เกิดจากน้ำ 8 ครั้ง เกิดจากลม 1 ครั้ง ไฟทำลายล้างกามภูมิ 11 ชั้น และรูปภูมิ 3 ชั้นแรกน้ำทำลายล้างกามภูมิ 11 ชั้น รูปภูมิ 6 ชั้น ลมทำลายล้าง กามภูมิ 11 ชั้น รูปภูมิ 9 ชั้น

เมื่อโลกจะถูกทำลายนั้น เป็นเพราะมนุษย์ไม่อยู่ในศีลธรรม ไล่ฆ่าฟันกันอย่างไม่เลือกหน้า ธรรมชาติวิปริต ฝนฟ้าไม่ตก การเพาะปลูกไม่ได้ผล เมื่อเกิดอาการดังกล่าวนี้ ผู้มีปัญญาควรเร่งทำความดีเพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์และพรหมโลกที่ไฟไหม้ไม่ถึง

ความวิบัติ เริ่มต้นจากพระอาทิตย์ขึ้นทีละดวง ความร้อนเพิ่มขึ้นตามลำดับ น้ำในแม่น้ำลำคลองแห้งขอด จนพระอาทิตย์ขึ้นพร้อมกัน 7 ดวง ปลาใหญ่ 7 ตัว ที่ทะเลสีทันดรไหม้ น้ำมันปลาละลายไฟติดไหม้เขาอัสสกรรณ ชมพูทวีป และทุกสิ่งทุกอย่างจนถึงชั้นพรหมก็หยุด จากนั้นก็มีฝนตกลงมาน้ำท่วมมนุษย์โลกจนถึงพรหมก็หยุด มีลมพัดเวียนรอบน้ำเพื่อมิให้ล้นออกมา น้ำท่วมทรงตัวอยู่อย่างนั้นนานถึงอสงไขยหนึ่งจากนั้นก็มีลมพัดให้น้ำแห้งจนหมด

ความอุบัติ เมื่อน้ำแห้งแล้วของเหลวก็กลายเป็นของแข็งเกิดมีทุกอย่างตามสภาพเดิม

ความคิดดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ในวรรณคดีสมัยอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้ วรรณคดีสมัยอยุธยาสะท้อนความคิดด้านอภิปรัชญาไว้ดังนี้

1. จักรวาล จักรวาลเป็นจักรวาลปิด มีกำแพงจักรวาลที่บ่งบอกเขตแดนของจักรวาล จักรวาลมีความกว้างขวางใหญ่โตมาก ประกอบด้วย 3 ภูมิ หรือ 3 ภพ ดังข้อความที่พบอยู่ในวรรณคดีไทย เรื่อง ***นันโทปนันทสูตรคำหลวง*** ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรว่า **“ธกกะทำตรีภพทั้งสามคือ กามภวา รูปภวะและอรูปภพทั้งปวงไส้”** ความคิดเรื่องภูมิทั้งสามนี้ มีที่มาจาก ***ไตรภูมิพระร่วง*** วรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย ครั้งสมัยอยุธยาความคิดดังกล่าวนี้ก็ยังคงมีสืบเนื่องต่อมา

กามภูมิ หรือกามภวา เป็นแดนของสัตว์ที่มีชีวิตอยู่ด้วยกาม ตัณหา มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ประกอบด้วย นรกภูมิ มนุษย์ภูมิ และสวรรค์ภูมิ

รูปภูมิ หรือรูปภวะ เป็นแดนของพรหมผู้ไม่มีเรื่องกาม แต่ยังมีตัวตนเป็นรูปปรากฏอยู่

อรูปภูมิหรืออรูปภพ เป็นแดนของพรหมที่ไม่มีตัวตนมีแต่จิต

ความคิดเรื่องภูมิทั้งสามนี้มีอยู่ในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาแทบทุกเรื่อง ดังเช่น

ใน ***ลิลิตยวนพ่าย*** มีโคลงกล่าวถึงไตรภพ ไว้ว่า

“พระมามลายโศกหล้า เหลือสุข
มาตรยกไตรภพฤๅ ร่ำได้
พระมาบรรเทาทุกข ทุกสิ่ง เสบยแฮ
ทุกเทศทุกท้าวไท้ นอบเนือง”

ใน **ลิลิตพระลอ** มีข้อความเกี่ยวกับเรื่องไตรภพว่า

“โฉมผจญสามแผ่นแพ้ งามเลิศงามล้วนแล้
รูปต้องติดใจ บารนี”

สรรพสิ่งทั้งหลายมีคุณสมบัติอย่างไร มีคำตอบไว้แทบทุกแห่งในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยาว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังที่โคลงลิลิตพระลอ พรรณนาว่า

“สิ่งใดในโลกล้วน อนิจจัง
คงแต่บาปบุญยัง เที่ยงแท้
คือเงาติดตัวตรัง ตรึงแน่น อยู่นา”

ความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมนี้มีอยู่เสมอในวรรณคดีไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังเช่น ***นิราศนรินทร์*** มีโคลงว่า

“รอยบุญเราร่วมพ้อง ภพกัน
บาปแบ่งสองทำทัณฑ์ เท่าสร้าง
เพรงพรากสัตว์จำผัน พลัดคู่ เขาฤๅ
บุญร่วมบาปจำร้าง นุชร้างแรมไกลฯ
ตามแต่บุญบาปแล้ ก่อเกื้อรักษา”

ใน***โคบุตร*** สุนทรภู่พรรณนาถึงกฎแห่งกรรมว่า

“คือเวรกรรมทำมาจึงฆ่ากัน
ขืนฆ่าฟันอีกก็เห็นเป็นเวรไป
เหมือนกงเกวียนเวียนกำดูซ้ำซาก
กรรมวิบากนี้ก็ตรงอย่าสงสัย
ทำอย่างไรได้อย่างนั้นเห็นมั่นใจ
เป็นเวรไปตั้งกัปไม่นับปี”

กรรมดีย่อมส่งผลให้บุคคลได้รับความดีมีความสุข กรรมชั่วย่อมส่งผลให้บุคคลได้รับทุกข์มีพรรณนาอยู่ทั่วไปในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์

การนำมาใช้

การเข้าใจความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ศึกษาทำความเข้าใจ ทำให้ชีวิตมีความสุข ความสงบร่มเย็น โดยเฉพาะความเข้าใจเรื่องอริยสัจสี่ จะเป็นทางทำให้บุคคลถึงซึ่งนิพพานที่สามารถเกิดขึ้นได้ทุกคนในเวลานี้ขณะนี้ ดังที่ท่านพุทธทาสได้กล่าวไว้ ในสถานศึกษาต่าง ๆ ของไทย ควรมีหลักสูตรให้นักเรียนนักศึกษาได้เรียนอภิปรัชญาในวรรณคดีไทย เพราะนอกจากจะทำให้เข้าใจอภิปรัชญาของสังคมไทยแล้วยังได้เรียนอรรถรสภาษาวรรณคดี บทกวีไพเราะที่กวีได้รจนาไว้ทำให้การเรียนวรรณคดีไทยมีความสนุกเพลิดเพลิน และได้รับความคิดด้านอภิปรัชญา

สำเริง บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยธนบุรี**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2549). **ปรัชญาในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร : SUNPRINTING.

สาขาวิชาสถิติและการวิจัย

การแจกแจงความถี่

ความหมาย

การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) หมายถึง การแจงนับจำนวนเหตุการณ์ หรือข้อมูล หรือคะแนนในประเภทหรือระดับต่างๆ

ความเป็นมา

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มนุษย์อาศัยอยู่ตามถ้ำ เมื่อล่าสัตว์มาได้ก็เขียนภาพสัตว์ตามจำนวนสัตว์ที่ล่ามาได้ เช่น ภาพหมูป่าสามภาพ ภาพสัตว์เหล่านี้เป็นจำนวนความถี่ของสัตว์ เป็นจำนวนบ่งชี้จำนวนสัตว์ที่พวกเขาล่ามาได้ ย้อนหลังไปประมาณ 30,000 ปี มนุษย์บันทึกจำนวนบอกปริมาณของสิ่งของด้วยแท่งไม้ แท่งไม้หลายอันใช้แทนแต้มที่บ่งบอกปริมาณ ในแอฟริกาและยุโรปตะวันออกใช้รอยบากบนกระดูกบันทึกปริมาณของสิ่งของ เรียกว่า แท่งบันทึกตัวเลขซึ่งเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกจำนวนของสิ่งของ แท่งบันทึกตัวเลขดังกล่าวมนุษย์ใช้มาจนทศวรรษ 1820 เวลาต่อมามนุษย์ใช้เส้นขีด I บอกปริมาณจำนวนของสิ่งของลงบนกระดาษที่มนุษย์ผลิตขึ้นมาได้ เช่นมีของห้าสิ่ง ก็ใช้ ห้าเส้นดังนี้ ||||| นี่คือรอยขีดบันทึก (tally) จำนวนสิ่งของการใช้ห้าขีดนี้ สัมพันธ์กับการที่มนุษย์มีนิ้วมือข้างละห้านิ้ว จากนั้นมนุษย์ก็คิดจำนวนธรรมชาติ (Natural number) คือ 1,2,3,4,5,...เป็นสัญลักษณ์แทนจำนวนได้ เรียกว่าตัวเลข 1 ตัวอ่านว่า เลขหนึ่ง แทนจำนวนหนึ่ง 2 อ่านว่าตัวเลขสอง แทนจำนวน สอง เลขไม่ใช่จำนวน แต่โดยทั่วไปจะเป็นสัญลักษณ์แทนจำนวน แต่ด้วยความไม่ระมัดระวังของมนุษย์บางครั้งจึงใช้ตัวเลขและจำนวนในความหมายเดียวกัน ตัวเลขที่ใช้ในปัจจุบันนี้คือตัวเลขฐานสิบเนื่องจากมนุษย์คุ้นเคยกับนิ้วมือสิบนิ้ว ตัวเลขฐานสิบนี้เกิดในช่วง 2,700 ปีก่อนคริสตกาล ตัวเลขที่ใช้อยู่เป็นสากลในปัจจุบันนี้มีสิบตัวคือ 0,1,2,3,4,...9 ประมาณ ค.ศ. 600 นักคณิตศาสตร์ชาวอินเดียชื่อพราหมณ์คุปตะ (Brahmagupta : ค.ศ. 598-668) เป็นผู้คิดขึ้นมาใช้เป็นคนแรก ส่วนไทยก็มีตัวเลข เป็นสัญลักษณ์แทนจำนวนเช่นกันคือ ๐,๑,๒,๓,๔,๕,..., ๙ พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเป็นผู้คิดตัวเลขนี้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานี ประมาณ 300 ปีก่อนคริสตกาลชาวโรมันใช้ตารางนับ (Counting table หรือ Counting board) บันทึกสิ่งของดังภาพ 1.

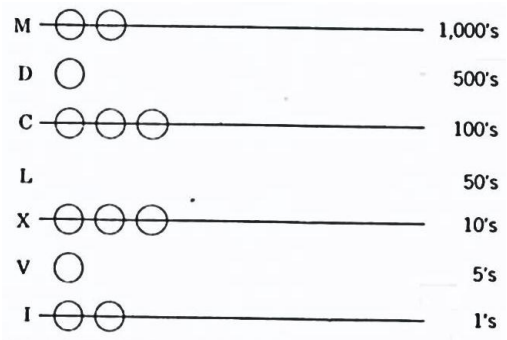

ภาพ 1 กระดานนับของชาวโรมัน

ที่มา: John A. Peterson and Joseph Hashisaki (Peterson and Hashisaki ,1967:19)

ตามภาพ 1 นั้นแทนจำนวน 2837 ในระบบตัวเลขฐาน 10 เส้นล่างสุดหมายถึง 1 มี o o อยู่ 2 วงกลม หมายถึง 2 เส้นที่ 2 หมายถึง 10 มี o o o อยู่ 3 วงกลม หมายถึง 30 ระหว่างเส้นแรกและเส้นที่ 2 หมายถึง 5 มี o อยู่ 1 วงกลมจึงหมายถึง 5 ถัดไปเป็น 50 ไม่มีวงกลมจึงไม่มีตัวเลขในหลักนี้ เส้นที่สามหมายถึง 100 มี o o o อยู่ 3 วงกลมจึงเป็น 300 ถัดไปหมายถึง 500 มี o อยู่ 1 วงกลม จึงเป็น 500 ถัดไปเป็น 1,000 มี o o อยู่ 2 วงกลม จึงเป็น 2,000 รวมทั้งหมด

เป็น 2837 ในระบบตัวเลขฐานสิบ คำว่า counting table นี้อ่านสั้นๆ ว่า counter ซึ่งเป็นกำเนิดของ คำที่ เราใช้แสดงสิ่งของในร้านค้า บ่งบอกถึงจำนวนสิ่งของประเภทต่างๆ ในร้านค้านั่นเอง

สำหรับการแจกแจงความถี่ของลักษณะทางจิตวิทยาของบุคคลนั้น เซอร์ฟรานซิส แกลตัน (Sir Francis Galton : ค.ศ.1822-1911) เป็นนักจิตวิทยาชาวอังกฤษผู้ที่ใช้แบบสอบถามสำรวจคุณสักษณะต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่างบุคคลที่ศึกษาและนำมาแจงนับความถี่ลักษณะต่าง ๆ นั้นเป็นคนแรก

ฟรานซิส แกลตัน (Francis Galton)
กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1822 - 17 มกราคม ค.ศ. 1911
นักจิตวิทยาชาวอังกฤษ

วิธีการแจกแจงความถี่

สมมุติว่ามีผู้สอบวิชาหนึ่ง 10 คน แต่ละคนได้คะแนนดังนี้ 7,3,1,3,5,5,5,4,8,9 วิธีแจกแจงนับความถี่ทำได้ดังนี้

(1) เรียงลำดับคะแนนจากน้อยสุดหรือมากสุด ตามลำดับดังนี้

คะแนน (X)
1
2
3
4
5
6
7
8
9

(2) นับจำนวนผู้ได้คะแนนของแต่ละคะแนนแล้วขีด (I) แสดงจำนวนผู้ได้คะแนน เรียกว่า**การทำรอยขีดคะแนน** (Score tally) ได้ดังนี้

คะแนน (X)	รอยขีดคะแนน (tallies)	ความถี่ (frequency)
1	|	
2	•	
3	||	
4	|	
5	|||	
6	•	
7	|	
8	|	
9	|	

รอยขีดตรงแต่ละคะแนน เป็นจำนวนความถี่ของผู้ได้คะแนนนั้น ๆ .หมายถึงไม่มีผู้ได้คะแนนนั้น ๆ เช่น 2 ไม่มีผู้ได้คะแนน (บางครั้งอาจเขียน – ในช่องรอยขีดและเขียน 0 ในช่องความถี่เพื่อแสดงว่าไม่มีผู้ได้คะแนนนั้น ๆ)

(3) นับจำนวนรอยขีดของแต่ละคะแนนได้เป็น**ความถี่** (frequency) ของแต่ละคะแนนดังนี้

คะแนน (X)	รอยขีดคะแนน (tallies)	ความถี่ (frequency)
1	|	1
2	•	•
3	||	2
4	|	1
5	|||	3
6	•	•
7	|	1
8	|	1
9	|	1
รวม		10

กลุ่มคนทั้ง 10 นี้ สอบได้คะแนนต่ำสุด 1 คะแนน สอบได้คะแนนสูงสุด 9 คะแนน ความถี่สูงสุด หมายถึงจำนวนคนมากที่สุด มี 3 คนสอบได้ 5 คะแนน ถ้ามีข้อมูลจำนวนมากก็จัดเป็นช่วงคะแนน (class interval) ใช้สัญลักษณ์ i (interval) เช่น

คะแนน (X)

1 – 2

3 – 4

5 – 6

7 – 8

9 –10

ตามตัวอย่างนี้ i = 2 การกำหนดช่วงคะแนนอาจเป็น 1 ช่วง 2 ช่วง 3 ช่วง 4 ช่วง 5 ช่วงก็ได้ ดังตัวอย่าง

X

0 – 4

5 – 9

10 – 14

15 – 19

ตามตัวอย่างนี้ i = 5 ตัวเลขทางซ้ายมือของ – เรียกว่า **ค่าต่ำสุดของช่วง** (lower limit) ตัวเลขทางขวามือ เรียกว่า **ค่าสูงสุดของช่วง** (upper limit)

ค่า i หาได้ด้วยการเอาค่าต่ำสุดของช่วงที่สองลบด้วยค่าต่ำสุดของช่วงแรก ตามตัวอย่างนี้ i = 5 – 0 = 5 หรือจะเอาค่าสูงสุดของช่วงที่สองตั้งลบด้วยค่าสูงสุดของช่วงที่หนึ่งก็ได้

นั่นคือ i = 9 – 4 = 5

โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปกับการแจกแจงความถี่

ปัจจุบันมีโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปช่วยวิเคราะห์การแจกแจงความถี่ได้ โดยไม่ต้องหา ค่าช่วงคะแนนก็ได้ ดังเช่น คะแนนของการสอบความถนัดทางการเรียนด้านเหตุผลของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 2,145 คน คะแนนมีค่าระหว่าง 0 – 40 เพราะข้อสอบที่ใช้สอบเป็นข้อสอบแบบเลือกตอบห้าตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ตอบข้อใดถูกให้ 1 คะแนน ตอบข้อใดผิดให้ 0 คะแนน ผลจากการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรม SPSS (Statistical Package for Social Sciences) ได้แสดงไว้ ดัง ตาราง 1.

ตาราง 1. การแจกแจงความถี่ของคะแนนและค่าสถิติที่สำคัญ

Raw Score	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent	T Score
2.00	1	.0	.0	.0	15.0
3.00	1	.0	.0	.1	18.0
6.00	7	.3	.3	.4	22.0
7.00	11	.5	.5	.9	25.00
8.00	16	.7	.7	1.7	28.00
9.00	29	1.4	1.4	3.0	30.0
10.00	57	2.7	2.7	5.7	33.00
11.00	72	3.4	3.4	9.1	36.00
12.00	100	4.7	4.7	13.8	38.00
13.00	150	7.0	7.0	20.8	41.00
14.00	210	9.8	9.8	30.6	43.00
15.00	232	10.8	10.9	41.5	46.00
16.00	232	10.8	10.9	52.3	49.00
17.00	251	11.7	11.7	64.1	52.00
18.00	213	10.2	10.2	74.3	55.00
19.00	162	7.6	7.6	81.8	58.00
20.00	136	6.3	6.4	88.2	60.00
21.00	104	4.8	4.9	93.1	63.00
22.00	63	2.9	2.9	96.0	66.00
23.00	41	1.9	1.9	97.9	69.00
24.00	26	1.2	1.2	99.2	72.00
25.00	8	.4	.4	99.5	75.00
26.00	5	.2	.2	99.8	77.00
27.00	3	.1	.1	99.9	80.00
28.00	1	.0	.0	100.0	82.00
29.00	1	.0	.0	100.0	85.00
	8	.4	Missing		
Total	2145	100.0	100.0		

Mean	16.262	Std.err	.077	Median	16.000
Mode	17.000	Std.dev	3.572	Variance	12.758
Kurtosis	.163	S E kurt	.106	Skewness	-.055
S E Skew	.053	Range	27.000	Minimum	2.000
Maximum	29.000	Sum	34751.000		
Valid cases	2137		Missing cases	8	

จากตาราง 1. ผลการวิเคราะห์จะไม่แสดงคะแนน 0 , 1 , 4 , 5, 30 , 31 , 32 , 33 , 34 , 35 , 36 , 37 , 38 , 39 และ 40 เพราะ ไม่มีผู้สอบได้

2. ผลการแจกแจงความถี่มีผู้สอบได้คะแนนต่ำสุด 2 คะแนน จำนวน 1 คน จนถึงมีผู้สอบได้คะแนนสูงสุด 29 คะแนน จำนวน 1 คน ส่วน 8 ที่อยู่ใต้เลข 1 นั้นหมายถึง จำนวนข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์หรือขาดหายไป จึงมีจำนวนผู้สอบที่มีคะแนนถูกต้องเพียง 2,137 คน

3. ผลการวิเคราะห์ยังได้เสนอค่าสถิติต่าง ๆ ไว้ด้วย เช่น ค่าเฉลี่ย (Mean) คะแนนต่ำสุดเท่ากับ 2 คะแนน คะแนนสูงสุด เท่ากับ 29 คะแนน เป็นต้น

ประโยชน์ของการแจกแจงความถี่

การแจกแจงความถี่ทำให้ทราบว่าคะแนนต่ำสุดมีค่าเท่าไร คะแนนสูงสุดมีค่าเท่าไร คนส่วนมากได้คะแนนเท่าไร การจัดระเบียบของผู้ได้คะแนนต่างกันตามการแจกแจงความถี่นี้ทำให้เห็นภาพการกระจายของคะแนนของกลุ่มคนได้อย่างเด่นชัด สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากมาย เช่น จะเลือกกลุ่มคนใดไว้เข้าทำงาน จะต้องพัฒนากลุ่มคนที่ได้คะแนนเท่าไร สำหรับตัวอย่างผลการวิเคราะห์การสอบนี้ จะทำให้ครูต้องมาคิดว่าจะพัฒนาความสามารถในการให้เหตุผลของนักเรียนผู้ได้คะแนนตั้งแต่คะแนนเท่าไร จะพัฒนาอย่างไร ความสามารถในการให้เหตุผลของนักเรียนกลุ่มนี้จึงจะสูงขึ้น

สำเริง บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

โทนี่ คริลลี่ (ผู้เขียน). (2010). แคทลียา ดวงเกตุ (ผู้แปล). (2555). **20 คำถามสำคัญของคณิตศาสตร์ (The Big questions of Mathematics).** กรุงเทพฯ : มติชน

Berlinghoff, W.P. (1968). **Mathematics: The Art of Reason**. Boston : D.C.Heath and Company.

Garrett, H.E. (1966). **Statistics in Psycholgy and Education.** New York : David Mckay Company, Inc.

Peterson, J.A. and Hashisaki , J. (1967). **Theory of Arithmetic**. New York : John Wiley & Sons,Inc.

ค่าคงตัวในสถิติ

ความหมาย

ค่าคงตัวในสถิติ หมายถึง ค่าเฉพาะของสัญลักษณ์แทนจำนวนที่อยู่ในสูตรสถิติ เช่น π (Pi) , *e*

ความเป็นมา

นักคณิตศาสตร์ตั้งแต่สมัยโบราณพบว่าความยาวของเส้นรอบวงของวงกลมหารด้วยความยาวของเส้นผ่านศูนย์กลางของวงกลมนั้นมีค่าคงตัว ค่านี้นักคณิตศาสตร์กำหนดให้เท่ากับ π (Pi) ประมาณ 240 ปีก่อนคริสต์ศักราช อาร์คิมีดีส (Archimedes : 287-212 ปีก่อนคริสต์ศักราช) นักวิทยาศาสตร์ชาวกรีกใช้วิธีการเชิงแบบฉบับ (Classical Method) คำนวณค่า π จาคอบ แบร์นูลลี (Jacob Bernoulli : ค.ศ. 1654 - 1705) และเลออนฮาร์ด ออยเลอร์ (Leonhard Euler : ค.ศ.1707 - 1783) สองท่านนี้เป็นนักคณิตศาสตร์ชาวสวิสเป็นผู้ค้นพบอนุกรมจำนวนหนึ่ง เมื่ออนุกรมนี้ใกล้ ∞ (infinity) มีค่าคงตัวเท่ากับ *e* อินฟินิตี้นี้มีข้อสันนิษฐานมาตั้งแต่ยุคของอาริสโตเติล (Asistotle : 384 – 322 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ว่าอินฟินิตี้ที่เป็นไปได้มีเพียงอินฟินิตี้เดียว แต่เราไม่มีวันรู้ว่าค่าของอินฟินิตี้คืออะไร ในศตวรรษที่ 19 เกออร์ก คันทอร์ (Georg Cantor) เสนอความคิดว่า อินฟินิตี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ถ้าถือว่าอินฟินิตี้มีหลายค่า ค่า πและ *e* นี้ปรากฏอยู่ในสูตรของสถิติเสมอ

อาร์คิมีดีส (Archimedes)

(287 BC ถึง 212 BC)

นักวิทยาศาสตร์และนักคณิตศาสตร์ชาวกรีก

อาริสโตเติล (Aristotle)(384 BC – 322 BC)

นักปรัชญา นักวิทยาศาสตร์ นักคณิตศาสตร์ชาวกรีก

ยูโดซัส แห่งไซดัส

(Eudoxus of Cnidus)

(408 BC - 347 BC)

1. π

เป็นตัวอักษรกรีก อ่านว่า Pi คืออัตราส่วนของความยาวของเส้นรอบวงของวงกลมต่อความยาวของเส้นผ่านศูนย์กลางของวงกลมนั้น นั่นคือ ค่าที่เกิดจากความยาวของเส้นรอบวงหารด้วยความยาวของเส้นผ่านศูนย์กลางของวงกลมนั้น

ไม่ว่าวงกลมเล็กหรือวงกลมใหญ่ค่า π มีค่าเท่ากันเสมอประมาณ 3.1416 ที่ใช้คำว่าประมาณนี้เพราะค่าดังกล่าวนั้นมีทศนิยมต่อไปอีกไม่รู้จบและไม่ซ้ำ จำนวนที่มีทศนิยมไม่รู้จบและไม่ซ้ำกันนี้เรียกว่า

จำนวนอตรรกยะ (irrational number) นักวิทยาศาสตร์ชาวกรีกสมัยโบราณพบโดยการทดลองเมื่อ 240 ปีก่อนคริสต์ศักราชว่าความยาวของเส้นรอบวงของวงกลมหารด้วยความยาวของเส้นผ่านศูนย์กลางของวงกลมนั้น ไม่ว่าวงกลมจะใหญ่หรือเล็กจะมีค่าคงที่ แรกเริ่มพวกเขากำหนดให้มีค่าประมาณเท่ากับ 3 ต่อมาคำนวณได้ 3.14 อาร์คิมีดีส (Archimedes) นักวิทยาศาสตร์ชาวกรีกเป็นคนแรกที่คิดวิธีคำนวณค่า π เรียกวิธีนี้ว่า **วิธีการเชิงแบบฉบับ** (Classical Method) โดยพัฒนามาจากวิธีการของ ยูโดซัส (Eudoxus : 408 – 347 ปีก่อนคริสต์ศักราช) นักคณิตศาสตร์ชาวกรีก เรียกว่า **Method of Exhaustion** วิธีการคำนวณเริ่มจากสร้างวงกลมที่มีเส้นผ่านศูนย์กลางยาวเท่ากับ 1 หน่วย ดังนั้น รัศมีของวงกลมจะเท่ากับ $\frac{1}{2}$ หน่วย เอารัศมีนี้เป็นฐานของรูปสามเหลี่ยมมุมฉาก จากจุดศูนย์กลางของวงกลมนี้ลากเส้นไปที่เส้นรอบวงกลมเป็นเส้นประกอบของมุมฉากอีกเส้นหนึ่งซึ่งก็คือเส้นรัศมีของวงกลมยาว $\frac{1}{2}$ หน่วยอีกเช่นกัน จากจุดที่เส้นรัศมีของวงกลมสองจุดนี้ลากเส้นมาต่อกันจะได้รูปสามเหลี่ยมมุมฉาก ดังภาพ 1 และภาพ 2 (Peterson and Hashisaki , 1967: 289)

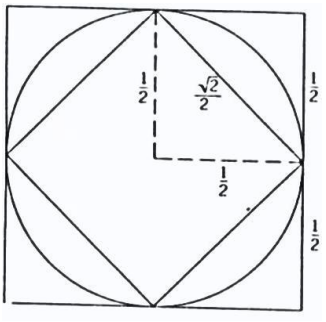

ภาพ 1. การคำนวณค่า Pi แบบหยาบ ๆ

ที่มา : John A. Peterson and Joseph Hashisaki (Peterson and Hashisaki,1967 : 289)

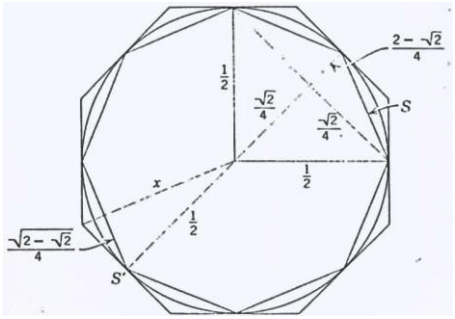

ภาพ 2. การคำนวณค่า Pi ที่ละเอียดขึ้น

ที่มา : John A. Peterson and Joseph Hashisaki (Peterson and Hashisaki, 1967 : 289)

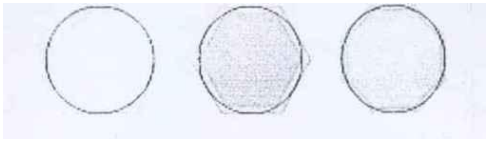

ภาพ 3. วิธีการคำนวณ ค่า Pi ของ อาร์คิมีดีส

ที่มา : Wikipedia (สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2557) History of Mathematics .

ตามภาพ 1. นั้นจะมีรูปสามเหลี่ยมมุมฉากลักษณะเดียวกัน 4 รูป แต่ละรูปจะมีด้านตรงข้ามมุมฉากยาวเท่ากับ

$$\sqrt{\left(\frac{1}{2}\right)^2+\left(\frac{1}{2}\right)^2}=\sqrt{\frac{1}{4}+\frac{1}{4}}=\sqrt{\frac{2}{4}}=\frac{\sqrt{2}}{2}$$

จากรูป 4 รูปนี้นำความยาวของด้านตรงข้ามมุมฉากบวกกันจะได้

$$\frac{\sqrt{2}}{2}+\frac{\sqrt{2}}{2}+\frac{\sqrt{2}}{2}+\frac{\sqrt{2}}{2}=\frac{4\sqrt{2}}{2}=2\sqrt{2}$$

ค่านี้เป็นค่าประมาณของความยาวของเส้นรอบวงที่มีรัศมียาว $\frac{1}{2}$ หน่วย

ดังนั้น

$$\pi=\frac{2\sqrt{2}}{1}=2\sqrt{2}\cong 2\times 1.4142\cong 2.8284\cong 3$$

ด้วยการสร้างรูปสามเหลี่ยมบนเส้นรอบวงกลมให้มาก ๆ ดังภาพ 2. จะทำให้คำนวณค่า π ได้ใกล้เคียงยิ่งขึ้น ๆ การคำนวณค่า π มีมาตั้งแต่อดีตอันยาวนาน

แล้ว เริ่มตั้งแต่ให้ค่า π = 3 ต่อมาปรากฏในกระดาษที่บันทึกเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ (Mathematical Papyrus) ที่ เอ. เฮนรี ไรนด์ (A. Henry Rhind) นักโบราณคดีชาวอังกฤษซื้อกระดาษนี้มาเมื่อ ค.ศ.1858 ที่เรียกว่า Rhind Papyrus ในกระดาษบันทึกเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ที่เรียกชื่อว่า Ahmes Papyrus ซึ่งเขียนเมื่อประมาณ 1,650 ปีก่อนคริสต์ศักราช โดยที่ อาห์เมส (Ahmes) เขียนบอกไว้ว่าผลงานเกี่ยวกับคณิตศาสตร์นี้เขาลอกมาจากผลงานของนักคณิตศาสตร์ที่เขียนไว้ตั้งแต่ 1,800 ปีก่อนคริสต์ศักราช ในกระดาษเกี่ยวกับคณิตศาสตร์ที่กล่าวมานี้ ปรากฏค่า $\pi \approx (4/3)^4$ = 3.1604 ประมาณ 240 ปีก่อนคริสต์ศักราช อาร์คิมีดีส ค้นพบว่า π มีค่าอยู่ระหว่าง 223/71 และ22/7 นั่นคือ π มีค่าอยู่ระหว่าง 3.140 และ 3.142 อีกประมาณ 400 ปีต่อมาจาก อาร์คิมีดีส ทอเลมี (Ptolemy) แห่ง อะเล็กซานเดรีย ค้นพบว่าค่า π= 377/120 ≈ 3.1416 แต่หลังจากนั้นชาวตะวันตกไม่ได้คำนวณค่า π ที่ละเอียดมาเป็นเวลา ประมาณ 1,450 ปี นักคณิตศาสตร์ชาวจีนรู้เรื่องการคำนวณค่า π ของพวกตะวันตก จึงเริ่มคำนวณค่า π ที่ก้าวหน้าไปกว่าชาวตะวันตก ในศตวรรษที่ 3 หลิวฮุ่ยเริ่มวาดรูปสี่เหลี่ยมคางหมูและวาดรูปสามเหลี่ยมมุมฉาก 192 รูปลงในวงกลมดังภาพ 4. จากนั้นก็วาดต่อจนได้รูปดังกล่าว 3,072 รูป สามารถคำนวณค่า π ได้ 3.14159 ซึ่งมีทศนิยมมากกว่าที่ ทอเลมี (Ptolemy) คำนวณไว้ได้ทศนิยม 4 ตำแหน่ง นับว่าชาวจีนค้นคว้าค่า π ได้ก้าวหน้ากว่าชาวตะวันตกประมาณ ค.ศ.480 Tsu Ch'ung - chih นักคณิตศาสตร์ชาวจีนค้นพบว่าค่า π = 355/113 ≈ 3.1415929 ในศตวรรษที่ 5 คณิตศาสตร์ชาวจีนสองคน คนพ่อชื่อจู่จงจือและคนลูกชื่อจู่เกิ้งจือสามารถหาค่า π ที่แม่นยำถึงทศนิยมหกตำแหน่งคือ 3.1415929203 จากพ่อลูกคู่นี้อีก 900 ปีต่อมาราว ค.ศ.1300 นักคณิตศาสตร์ชาวจีนชื่อเจ้าโหย่งซินยืนยันค่า π ค่านี้ของสองพ่อลูก นับว่าชาวจีนล้ำหน้ากว่าชาวตะวันตก 1,200 ปี ประมาณ ค.ศ. 1150 นักคณิตศาสตร์ชาวฮินดูชื่อบาสการา (Bhaskara) กำหนดให้ π = 3927/1250 เป็นค่าที่ละเอียดของ π ส่วนค่า $\frac{22}{7}$ เป็นค่าที่ไม่ละเอียดของ π และ $\sqrt{10}$ เป็นค่าของ π ที่ใช้ได้ในงานทั่ว ๆ ไป

ภาพ 4. วิธีการคำนวณค่า Pi ของ หลิวฮุ่ย
ที่มา : โรเบิร์ต เทมเพิล (ผู้เขียน)
พงศาล มีคุณสมบัติ (ผู้แปล)
(2554 : 197)

ในศตวรรษที่ 15 นักคณิตศาสตร์ชาวฮินดูพบว่า π = $\frac{6283}{2000}$ = 3.1415 ปลาย ค.ศ. 1500 และต้น ค.ศ. 1600 มีผู้คำนวณค่า π ดังนี้ เอเดรียน แอนโธนิสซูน และบุตรชายคำนวณค่า π ได้ 3.1415929 ฟรังซัว วีตา (Francois Vieta) นักคณิตศาสตร์ ชาวฝรั่งเศสคำนวณค่า π ได้ทศนิยมถูกต้องถึง 9 ตำแหน่ง เอเดรียน แวน รูเมน (Adriaen van Roomen) นักคณิตศาสตร์ชาวเนเธอร์แลนด์คำนวณค่า π ได้ทศนิยมถูกต้องถึง 15 ตำแหน่ง ลูดอล์ฟ แวน ซีเลน (Ludolph van Ceulen) นักคณิตศาสตร์ชาวเยอรมันคำนวณค่า π ได้ ทศนิยมถูกต้องถึง 35 ตำแหน่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าชื่นชมมากจึงเรียกจำนวนทศนิยม 35 ตำแหน่งนี้ว่า Ludolphian Number ใน ค.ศ. 1699 นักคณิตศาสตร์ชื่ออับบราฮาม ชาร์พ (Abraham Sharp) คำนวณค่า π ได้ทศนิยมถูกต้องถึง 71 ตำแหน่ง ใน ค.ศ. 1719 เดอ แลกนี (De Lagny) คำนวณค่า π ได้ทศนิยมถูกต้องถึง 112 ตำแหน่ง ที่นักคณิตศาสตร์บางคนใช้เวลามากมายหรือจนตลอดชีวิตคำนวณค่า π ให้ได้ทศนิยมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ก็เพราะยังไม่มีใคร

พิสูจน์ได้ว่า π เป็นค่าที่มีทศนิยมไม่รู้จบและไม่ซ้ำจึงหวังว่าจะพบรูปแบบทั่วไปที่จะเขียน π ได้เป็นเศษส่วน จนกระทั่งใน ค.ศ. 1767 โจฮันน์ ไฮน์ริช ลัมแบร์ท (Johann Heinrich Lambert) พิสูจน์ได้ว่า π เป็นจำนวนอตรรกยะคือมีทศนิยมไม่ซ้ำกันไม่มีที่สิ้นสุด จึงเป็นไปไม่ได้ที่จะมีรูปแบบเป็นเศษส่วนของจำนวนเต็ม การค้นหาค่า π ก็ควรจะหยุดได้ แต่นักคณิตศาสตร์ก็มิได้หยุด ยังคงนั่งคำนวณค่า π กันอยู่ ใน ค.ศ.1873 นักคณิตศาสตร์ชาวอังกฤษชื่อ วิลเลียม แชงส์ (William Shanks) คำนวณค่า π ได้ทศนิยมถึง 707 ตำแหน่ง นักคณิตศาสตร์ยอมรับมาอย่างยาวนานว่าเป็นการคำนวณค่า π ที่ยอดเยี่ยมที่สุดที่เคยกระทำกันมา แชงส์ ได้พยายามคำนวณค่า π โดยใช้เวลามากกว่า 15 ปีของชีวิตเขา ต่อมาในปี ค.ศ.1946 ดี. เอฟ. เฟอร์กูสัน (D.F. Ferguson) นักคณิตศาสตร์ชาวอังกฤษพบว่าค่า π ที่ แชงส์ คำนวณไว้นั้นมีความผิดพลาด เฟอร์กูสันคำนวณค่า π ที่ถูกต้องได้ทศนิยม 710 ตำแหน่ง ในเดือนและปีเดียวกันนี้ เจ. ดับเบิลยู. เวรันซ์, เจอาร์ (J.W. Wrench,Jr.) นักคณิตศาสตร์ชาวอเมริกันค้นพบค่า π ถึงทศนิยม 808 ตำแหน่ง แต่ เฟอร์กูสัน ก็พบว่าค่า π ที่เวรันซ์ คำนวณได้นี้มีข้อผิดพลาดตรงทศนิยมตำแหน่งที่ 723 ในเดือนมกราคม ค.ศ. 1948 เฟอร์กูสัน และ เวรันซ์ ได้ร่วมกัน ตรวจสอบและคำนวณค่า π ที่ถูกต้องได้ทศนิยม 808 ตำแหน่ง ใน ค.ศ. 1949 เครื่องคำนวณ ชื่อ ENIAC (Electronic Numerical Integrator and Computer) ที่ Army Ballistic Research Laboratories ที่เมือง Aberdeen รัฐ Maryland ในประเทศสหรัฐอเมริกา คำนวณค่า π โดยใช้เวลาประมาณ 70 ชั่วโมง ทำให้ได้ค่า π มีทศนิยมถึง 2,037 ตำแหน่ง ซึ่งเป็นการตรวจสอบความถูกต้องค่า π ที่เฟอร์กูสัน และ เวรันซ์ คำนวณค่าทศนิยมไว้ถึง 808 ตำแหน่งได้

ใน ค.ศ. 1909 วิลเลียม เจมส์ (William James) เขียนไว้ว่าจำนวนตำแหน่งทศนิยมของค่า π คงอยู่ที่แค่ 1,000 ตำแหน่งเท่านั้นและตำแหน่งทศนิยมของ π คงหยุดอยู่แค่ตำแหน่งที่ 1,000 นี้ เพราะไม่มีใครพยายามคำนวณค่า π ที่มีจำนวนทศนิยมเกินกว่า 1,000 ตำแหน่ง ถ้า วิลเลียม เจมส์ (William James) ยังมีชีวิตอยู่คงประหลาดใจว่า ยาซูมาส์ คานาดะ (Yasumas Kanada) และ วาย. ทูมาระ (Y. Tumara) แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียว ใช้ HITAM – 208 H Supercomputer คำนวณทศนิยมของ π ได้ถึง 16 ล้านตำแหน่งค่า π นี้ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ Washington Post ฉบับวันอาทิตย์เต็มทั้งฉบับใช้เวลาถึง 2 วัน

ในเวลาต่อมา นักคณิตศาสตร์หลายท่านได้เสนอค่า π ในรูปของอนุกรมต่างๆ ดังนี้ (Freund,1956:178 – 189)

1. $\pi = 4 - \frac{4}{3} + \frac{4}{5} - \frac{4}{7} + \frac{4}{9} - \frac{4}{11} + \cdots$
2. $\pi^2 = 6 + 6\left(\frac{1}{2}\right)^2 + 6\left(\frac{1}{3}\right)^2 + 6\left(\frac{1}{4}\right)^2 + \cdots$
3. $\frac{\pi}{2} = \frac{2}{1} \cdot \frac{2}{3} \cdot \frac{4}{3} \cdot \frac{4}{5} \cdot \frac{6}{5} \cdot \frac{6}{7} \cdot \frac{8}{7} \cdot \frac{8}{9} + \cdots$
4. $\pi = \cfrac{4}{1 + \cfrac{1}{2 + \cfrac{9}{2 + \cfrac{25}{2 + \cfrac{49}{2 + \cdots}}}}}$

2. *e*

e อ่านว่า อี เป็นอักษรชื่อตัวแรกของ Euler แต่ใช้ตัวเล็กแทน เลอนฮาร์ด ออยเลอร์ (Leonhard Euler : ค.ศ. 1707 - 1783) เป็นนักคณิตศาสตร์ชาวสวิสที่เสนอความคิดเกี่ยวกับค่า *e* มีเอกสารบางเรื่องเสนอว่าจาคอบ แบร์นูลลี่ (Jacob Bernoulli : ค.ศ. 1654 - 1705) เป็นผู้พบ ค่า *e* ซึ่งมีค่าประมาณ 2.71828

e คือ ลิมิตของอนุกรม $(1 + \frac{1}{r})^r$
เมื่อ r มีค่ามากขึ้นเรื่อย ๆ ไปใกล้ ∞ (infinity)

$e = 2 + \frac{1}{1\cdot2} + \frac{1}{1\cdot2\cdot3} + \frac{1}{1\cdot2\cdot3\cdot4} + \frac{1}{1\cdot2\cdot3\cdot4\cdot5} + \ldots$

$$e = 2 + \cfrac{1}{1 + \cfrac{1}{2 + \cfrac{2}{3 + \cfrac{3}{4 + \cfrac{4}{5 + \ldots}}}}}$$

เลออนฮาร์ด ออยเลอร์ (Leonhard Euler)

Portrait by Johann Georg Brucker (1756)

เกิด 15 เมษายน ค.ศ. 1707 สวิตเซอร์แลนด์

ตาย 18 กันยายน ค.ศ. 1783 อายุ 76 หรือ อาจจะ 7 กันยายน ค.ศ. 1783 ที่ Saint Peterburg, Russian Empire

จาคอบ แบร์นูลลี (Jacob Bernoulli) บางทีเรียกว่า เจมส์ หรือ แจ็คส์ (27 ธันวาคม 1654/6 – 16 สิงหาคม 1705)

3. ฟังก์ชันลอการิทึม LOGARITHMIC FUNCTIONS

ฟังก์ชันลอการิทึม เป็นความคิดสำคัญมากที่ปรากฏอยู่ในสูตรสถิติจึงขออธิบายความคิดนี้ไว้ด้วย

จอห์น เนเปียร์แห่งเมอร์คิสตัน (John Napier of Merchiston : ค.ศ.1550 – เมษายน 4, 1617) นักคณิตศาสตร์ชาวสกอต คิด ฟังก์ชันลอการิทึม เพื่อช่วยในการคำนวณ และพิมพ์เผยแพร่เป็นภาษาละตินใน ค.ศ. 1614 เป็นเวลา 3 ปี ก่อนที่เขาเสียชีวิตใน ค.ศ. 1617 อีก 2 ปี จึงมีการแปลออกเป็นภาษาอังกฤษโดย เอ็ดเวิร์ด ไร้ท์ (Edward Wright) เฮนรี บริกส์ (Henry Briggs : ค.ศ. 1561 – 1630) นักคณิตศาสตร์ชาวอังกฤษ ได้อ่านผลงานเกี่ยวกับ ลอการิทึมฉบับที่เป็นภาษาละติน จึงมีความสนใจแล้วขอเดินทางไปพบ จอห์น เนเปียร์ ในฤดูร้อน ค.ศ. 1615 ที่ Edinburgh ทั้งสองได้ปรึกษากัน จอห์น เนเปียร์ (John Napier) เสนอแนะให้ เฮนรี บริกส์ สร้างตาราง ที่ใช้ฐาน 10 เฮนรี่ บริกส์ เป็นผู้พัฒนาลอการิทึม ฐาน 10 ในปี ค.ศ. 1617 เรียกว่าลอการิทึมสามัญ (Common Logarithms) หรือเรียกว่า ลอการิทึมแบบบริกส์เพื่อให้เป็นเกียรติแก่เขา ส่วน ลอการิทึมที่ จอห์น เนเปียร์ (John Napier) คิดในปี 1614 นั้นเกี่ยวข้องกับ จึงเรียก ลอการิทึมฐาน e ว่า ลอการิทึมธรรมชาติ(Natural Logarithms) หรือเรียกว่า ลอการิทึมแบบเนเปียร์ Napierian Logarithms เพื่อให้เป็นเกียรติแก่ จอห์น เนเปียร์

จอห์น เนเปียร์ (John Napier)

(ค.ศ. 1550 - 1617)

เฮนรี บริกส์ (Henry Briggs)

(ค.ศ. 1561 - 1630)

บทนิยาม

เมื่อ $b > o$ และ $b \neq 1$ $y = \log_b x$

หมายถึง $b^y = x$

เช่น $2^3 = 8$ แล้ว $\log_2 8 = 3$

$10^2 = 100$ แล้ว $\log_{10} 100 = 2$

ถ้า $10^0 = 1$ แล้ว $\log_{10} 1 = 0$

$10^y = x$ แล้ว $\log_{10} x = y$

ถ้า $e^y = x$ แล้ว $\log_e x = y$

ถ้าฐานของ ลอการิทึมไม่ได้กำหนดค่าไว้ให้หมายถึง ลอการิทึมฐาน 10 เช่น log x หมายถึง $\log_{10} x$

ถ้าฐานของลอการิทึม มีค่าเป็น *e* ใช้สัญลักษณ์ว่า "ln" เช่น ln x หมายถึง $\log_e x$ มีตารางสำเร็จรูปเปิดค่า ลอการิทึมที่ใช้ค่าใดๆ เป็นฐานได้ทั้งนั้น แต่ส่วนมากจะใช้ฐาน 10 ฐาน e

เราสามารถเปลี่ยนฐานของลอการิทึม ได้เช่น เปลี่ยน $\log_{10} x$ เป็น $\log_e x$ โดยเอา 2.303 ไปคูณ $\log_{10} x$ นั่นคือ $\log_e x = 2.303 \log_{10} x$; 2.303 เป็นค่าลอการิทึมฐาน e ของ 10

$\log_e x$ สามารถเปลี่ยนเป็น $\log_{10} x$ ได้โดยเอา 0.4343 ไปคูณ $\log_e x$ ดังนั้น $\log_{10} x = 0.4343 \log_e x$; 0.4343 เป็นค่าลอการิทึม ฐาน 10 ของ e

(Daniels,1928)

สมบัติของลอการิทึม มีดังนี้

1. $\log_b(mn) = \log_b m + \log_b n$

ลอการิทึม ของผลคูณเท่ากับผลบวกของ ลอการิทึม

2. $\log \frac{m}{n} = \log_b m - \log_b n$

ลอการิทึมของผลหารเท่ากับผลต่างของลอการิทึม

3. $\log_b m^r = r \log_b m$ เมื่อ r เป็นจำนวนจริง

ลอการิทึมของเลขยกกำลังเท่ากับเลขชี้กำลังคูณกับลอการิทึมของฐานของเลขยกกำลัง

สิ่งที่ควรระวังเกี่ยวกับลอการิทึมมีหลายอย่างเช่น

(1) $\log_b (m + n) \neq \log_b m + \log_b n$,

(2) $\log_b (m - n) \neq \log_b m - \log_b n$,

(3) $\frac{\log_b m}{\log_b n} \neq \log_b (m - n)$, และ

(4) $\frac{\log_b m}{\log_b n} \neq \log_b \left(\frac{m}{n}\right)$

4. $\log_b \frac{1}{m} = - \log_b m$

ลอการิทึมของ $\frac{1}{m}$ เท่ากับ – log ของ m

เนื่องจาก $b^0 = 1$ และ $b^1 = b$ ดังนั้นเมื่อเปลี่ยนเป็น ลอการิทึมจะได้สมบัติข้อที่ 5 และข้อที่ 6

5. $\log_b 1 = 0$

6. $\log_b b = 1$

จากสมบัติข้อ 3, $\log_b b^r = r \log_b b$.

และสมบัติข้อ 6, $\log_b b = 1$. ดังนั้นจึงได้สมบัติข้อ 7.

7. $\log_b b^r = r$.

8. $b^{\log_b m} = m$ และโดยเฉพาะ $10^{\log x} = x$

และ $e^{\ln x} = x$

สมบัติข้อ 8 นี้เป็นจริงเพราะเป็นสมบัติที่กล่าวว่า $\log_b m = \log_b m$

9. $\log_b m = \frac{\log_a m}{\log_a b}$ เมื่อ $a > 0$ และ $a \neq 1$

สมบัติข้อ 9 มีชื่อว่าสูตรการเปลี่ยนฐาน ของลอการิทึม กล่าวคือ สามารถเปลี่ยนลอการิทึมฐานหนึ่ง (b) เป็น log อีกฐานหนึ่ง (a) ทำให้ได้สมบัติข้อ 10 และ 11

10.ถ้า $\log_b m = \log_b n$, แล้ว m = n

11. ถ้า $b^m = b^n$, แล้ว m = n

นักคณิตศาสตร์ได้คิดตารางสำหรับลอการิทึมสามัญ (log หรือ $\log_{10}$) เสนอไว้ใน ตาราง 1 (Swokowski,1968:283 - 284)

ตาราง 1. ลอการิทึมสามัญ (COMMON LOGARITHMS)

ที่มา : Earl Swokowoski (Swokowoski , 1968 : 283 - 284)

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.0	.0000	.0043	.0086	.0128	.0170	.0212	.0253	.0294	.0334	.0374
1.1	.0414	.0453	.0492	.0531	.0569	.0607	.0645	.0682	.0719	.0755
1.2	.0792	.0828	.0864	.0899	.0934	.0969	.1004	.1038	.1072	.1106
1.3	.1139	.1173	.1206	.1239	.1271	.1303	.1335	.1367	.1399	.1430
1.4	.1461	.1492	.1523	.1553	.1584	.1614	.1644	.1673	.1703	.1732
1.5	.1761	.1790	.1818	.1847	.1875	.1903	.1931	.1959	.1987	.2014
1.6	.2041	.2068	.2095	.2122	.2148	.2175	.2201	.2227	.2253	.2279
1.7	.2304	.2330	.2355	.2380	.2405	.2430	.2455	.2480	.2504	.2529
1.8	.2553	.2577	.2601	.2625	.2648	.2672	.2695	.2718	.2742	.2765
1.9	.2788	.2810	.2833	.2856	.2878	.2900	.2923	.2945	.2967	.2989
2.0	.3010	.3032	.3054	.3075	.3096	.3118	.3139	.3160	.3181	.3201
2.1	.3222	.3243	.3263	.3284	.3304	.3324	.3345	.3365	.3385	.3404
2.2	.3424	.3444	.3464	.3483	.3502	.3522	.3541	.3560	.3579	.3598
2.3	.3617	.3636	.3655	.3674	.3692	.3711	.3729	.3747	.3766	.3784
2.4	.3802	.3820	.3838	.3856	.3874	.3892	.3909	.3927	.3945	.3692
2.5	.3979	.3997	.4014	.4031	.4048	.4065	.4082	.4099	.4116	.4133
2.6	.4150	.4166	.4183	.4200	.4216	.4232	.4249	.4265	.4281	.4298
2.7	.4314	.4330	.4346	.4362	.4378	.4393	.4409	.4425	.4440	.4456
2.8	.4472	.4487	.4502	.4518	.4533	.4548	.4654	.4579	.4594	.4609
2.9	.4624	.4639	.4654	.4669	.4683	.4698	.4713	.4728	.4742	.4757
3.0	.4771	.4786	.4800	.4814	.4829	.4843	.4857	.4871	.4886	.4900
3.1	.4914	.4928	.4942	.4955	.4969	.4983	.4997	.5011	.5024	.5038
3.2	.5051	.5065	.5079	.5092	.5105	.5119	.5132	.5145	.5159	.5172
3.3	.5185	.5198	.5211	.5224	.5237	.5250	.5263	.5276	.5289	.5302
3.4	.5315	.5328	.5340	.5353	.5366	.5378	.5391	.5403	.5416	.5428
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ตาราง 1 .ลอการิทึมสามัญ (COMMON LOGARITHMS) (ต่อ)

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
3.5	.5441	.5453	.5465	.5478	.5490	.5502	.5514	.5527	.5539	.5551
3.6	.5563	.5575	.5587	.5599	.5611	.5623	.5635	.5647	.5658	.5670
3.7	.5682	.5694	.5705	.5717	.5729	.5740	.5752	.5763	.5775	.5786
3.8	.5798	.5809	.5821	.5832	.5843	.5855	.5866	.5877	.5888	.5899
3.9	.5911	.5922	.5933	.5944	.5955	.5966	.5977	.5988	.5999	.6010
4.0	.6021	.6031	.6042	.6053	.6064	.6075	.6085	.6096	.6107	.6117
4.1	.6128	.6138	.6149	.6160	.6170	.6180	.6191	.6201	.6212	.6222
4.2	.6232	.6243	.6253	.6263	.6274	.6284	.6294	.6304	.6314	.6325
4.3	.6335	.6345	.6355	.6365	.6375	.6385	.6395	.6405	.6415	.6425
4.4	.6435	.6444	.6454	.6464	.6474	.6484	.6493	.6503	.6513	.6522
4.5	.6532	.6542	.6551	.6561	.6571	.6580	.6590	.6599	.6609	.6618
4.6	.6628	.6637	.6646	.6656	.6665	.6675	.6684	.6693	.6702	.6712
4.7	.6721	.6730	.6739	.6749	.6758	.6767	.6776	.6785	.6794	.6803
4.8	.6812	.6821	.6830	.6839	.6848	.6857	.6866	.6875	.6884	.6893
4.9	.6902	.6911	.6920	.6928	.6937	.6946	.6955	.6964	.6972	.6981
5.0	.6990	.6998	.7007	.7016	.7024	.7033	.7042	.7050	.7059	.7067
5.1	.7076	.7084	.7093	.7101	.7110	.7118	.7126	.7135	.7143	.7152
5.2	.7160	.7168	.7177	.7185	.7193	.7202	.7210	.7218	.7226	.7235
5.3	.7243	.7251	.7259	.7267	.7275	.7284	.7292	.7300	.7308	.7316
5.4	.7324	.7332	.7340	.7348	.7356	.7364	.7372	.7380	.7388	.7396
5.5	.7404	.7412	.7419	.7427	.7435	.7443	.7451	.7459	.7466	.7474
5.6	.7482	.7490	.7497	.7505	.7513	.7520	.7528	.7536	.7543	.7551
5.7	.7559	.7566	.7574	.7582	.7589	.7597	.7604	.7612	.7619	.7627
5.8	.7634	.7642	.7649	.7657	.7664	.7672	.7679	.7686	.7694	.7701
5.9	.7709	.7716	.7723	.7731	.7738	.7745	.7752	.7760	.7767	.7774
6.0	.7782	.7789	.7796	.7803	.7810	.7818	.7825	.7832	.7839	.7846
6.1	.7853	.7860	.7868	.7875	.7882	.7889	.7896	.7903	.7910	.7917
6.2	.7924	.7931	.7938	.7945	.7952	.7959	.7966	.7973	.7980	.7987
6.3	.7993	.8000	.8007	.014	.8021	.8028	.8035	.8041	.8048	.8055
6.4	.8062	.8069	.8075	.8082	.8089	.8096	.8102	.8109	.8166	.8122
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ตาราง 1 . ลอการิทึมสามัญ (COMMON

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
6.5	.8129	.8136	.8142	.8149	.8156	.8162	.8169	.8176	.8182	.8189
6.6	.8195	.8202	.8209	.8215	.8222	.8228	.8235	.8241	.8248	.8254
6.7	.8261	.8267	.8274	.8280	.8287	.8293	.8299	.8306	.8312	.8319
6.8	.8325	.8331	.8338	.8344	.8351	.8357	.8363	.8370	.8376	.8382
6.9	.8388	.8395	.8401	.8407	.8414	.8420	.8426	.8432	.8439	.8445
7.0	.8541	.8457	.8463	.8470	.8476	.8482	.8488	.8494	.8500	.8506
7.1	.8513	.8519	.8525	.8531	.8537	.8543	.8549	.8555	.8561	.8567
7.2	.8573	.8579	.8585	.8591	.8597	.8603	.8609	.8615	.8621	.8627
7.3	.8633	.8639	.8645	.8651	.8657	.8663	.8669	.8675	.8681	.8686
7.4	.8692	.8698	.8704	.8710	.8716	.8722	.8727	.8733	.8739	.8745
7.5	.8751	.8756	.8762	.8768	.8774	.8779	.8785	.8791	.8797	.8802
7.6	.8808	.8814	.8820	.8825	.8831	.8837	.8842	.8848	.8854	.8859
7.7	.8865	.8871	.8876	.8882	.8887	.8893	.8899	.8904	.8910	.8915
7.8	.8921	.8927	.8932	.8938	.8943	.8949	.8954	.8960	.8965	.8971
7.9	.8976	.8982	.8987	.8993	.8998	.9004	.9009	.9015	.9020	.9025
8.0	.9031	.9036	.9042	.9047	.9053	.9058	.9063	.9069	.9074	.9079
8.1	.9085	.9090	.9096	.9101	.9106	.9112	.9117	.9122	.9128	.9133
8.2	.9138	.9143	.9149	.9154	.9159	.9165	.9170	.9175	.9180	.9186
8.3	.9191	.9196	.9201	.9206	.9212	.9217	.9222	.9227	.9232	.9238
8.4	.9243	.9248	.9253	.9258	.9263	.9269	.9274	.9279	.9284	.9289
8.5	.9294	.9299	.9304	.9309	.9315	.9320	.9325	.9330	.9335	.9340
8.6	.9345	.9350	.9355	.9360	.9365	.9370	.9375	.9380	.9385	.9390
8.7	.9395	.9400	.9405	.9410	.9415	.9420	.9425	.9430	.9435	.9440
8.8	.9445	.9450	.9455	.9460	.9465	.9469	.9474	.9479	.9484	.9489
8.9	.9494	.9499	.9504	.9509	.9513	.9518	.9523	.9528	.9533	.9538
9.0	.9542	.9547	.9552	.9557	.9562	.9566	.9571	.9576	.9581	.9586
9.1	.9590	.9595	.9600	.9605	.9609	.9614	.9619	.9624	.9628	.9633
9.2	.9638	.9643	.9647	.9652	.9657	.9661	.9666	.9671	.9675	.9680
9.3	.9685	.9689	.9694	.9699	.9703	.9708	.9713	.9717	.9722	.9727
9.4	.9731	.9736	.9741	.9745	.9750	.9754	.9759	.9763	.9768	.9773
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ตาราง 1 . ลอการิทึมธรรมชาติ (COMMON LOGARITHMS)

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9.5	.9777	.9782	.9786	.9791	.9795	.9800	.9805	.9809	.9814	.9818
9.6	.9823	.9827	.9832	.9836	.9841	.9845	.9850	.9854	.9859	.9863
9.7	.9868	.9872	.9877	.9881	.9886	.9890	.9894	.9899	.9903	.9908
9.8	.9912	.9917	.9921	.9926	.9930	.9934	.9939	.9943	.9948	.9952
9.9	.9956	.9961	.9965	.9969	.9974	.9978	.9983	.9987	.9991	.9996
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ถ้าจะหาค่า log 4.5 จากตาราง 1 ได้ค่า log 4.5 = .6532. log 4.51 = .6542 เป็นต้น จาก log x ถ้า $x = a.10^k$ เมื่อ $1 \le a < 10$ และ k เป็นจำนวนเต็ม (integer) จะได้ว่า log x = log a + log 10^k ดังนั้น log x = log a + k เมื่อ $1 \le a < 10$, k เป็น จำนวนเต็ม

ถ้าจะหาค่า log x เมื่อ x เป็นจำนวนเต็มบวก เรามีตาราง 1 หาค่า log x ของจำนวนระหว่าง 1 ถึงน้อยกว่า 10 จำนวน log a เมื่อ$1 \le a<10$ เรียกว่าค่า mantissa ค่า k เรียกว่า characteristic ของ log x เนื่องจาก log x เพิ่มขึ้น เมื่อ x เพิ่มขึ้น ถ้า $1 \le a < 10$ แล้ว ดังนั้น log 1 ≤ log a < log 10 นั่นคือ $0 \le \log a < 1$. ค่า log x ในตาราง 1 นั้น ใช้หาค่า log x เมื่อ x มีค่าระหว่าง 1 ถึงน้อยกว่า 10 เช่น log 2 = .3010 ถ้ามีค่ามากกว่านี้ก็ต้องใช้สมบัติของ log หาค่าจากตาราง 1 ได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น

log 43.6 หาได้ดังนี้

เปลี่ยน 43.6 เป็น (4.36 x 10)

ดังนั้น log 43.6 = log (4.36 x 10)

= log 4.36 + log 10

= 0.6395 + 1

= 1.6395

ใน log x นั้น x เป็น antilog ของ log x เช่น

log 43.6 = 1.6395

Antilog (1.6395) = 43.6 ซึ่งก็คือค่า x ค่าเหล่านี้ หมายความว่า 10 ยกกำลัง 1.6395 เท่ากับ 43.6

สำหรับ ลอการิทึมธรรมชาติของ x หรือ $\log_e x$ หรือ ln x มีตารางสำหรับหาค่า ลอการิทึมธรรมชาติ ดังตาราง 2. (Haeussler and Paul, 1990 : 778-780) วิธีการหาค่า ln x และ antilog x สามารถหาได้ดังวิธีการอย่างเดียวกับ ตาราง 1.

ในตาราง 2 เป็น ลอการิทึมธรรมชาติ วิธีการใช้ตารางลอการิทึมธรรมชาติ ขอให้ดูตัวอย่างต่อไปนี้

1. ln 3.32 ไปเปิดตาราง ลอการิทึมธรรมชาติ ดูที่ช่อง N = 3.3 ซึ่งเป็นช่องซ้ายมือสุดก่อน แล้วดูที่ตัวเลขช่องหลักบนหัวตารางที่หลัก 2 ไล่ลงมาให้ตรงกับ 3.3 จะพบตัวเลข **9996** แต่ต้องไปดูตรงแถว N = 3.1 ด้วยดูที่หลัก 0 บนหัวตารางแล้วไล่ลงมาตรงแถว N = 3.1 จะตัวพบเลข 1.1 เลข 1.1 นี้จะมีต่อมาที่แถว 3.2 และ แถว 3.3 ด้วย จากนั้นก็ดูที่หลักตัวเลข 2 ตรง N = 3.3 ซึ่งต้องรวม 1.1 ด้วยจะได้ ln 3.32 = 1.19996

2. ในกรณีที่ตัวเลขในตารางมีเครื่องหมายดอกจัน (*) ตัวอย่างเช่น 3.33 วิธีเปิดตารางดูที่แถว N = 3.3 ก่อน แล้วไปดูที่หัวตารางตรง 3 ไล่ลงมาให้ตรงกับ 3.3 จะพบตัวเลข *0297 ซึ่งมีดอกจัน อยู่ด้วยให้ดูตัวเลข 2 ตัวแรกตรงหลักแรกคือหลัก 0 ของ

N ที่อยู่ล่างลงไปหนึ่งบรรทัดจาก 3.3 ซึ่งตรงกับ 3.4 จะพบตัวเลข สองหลักตรงหลัก 0 บนหัวตารางมีค่า 1.2 นำค่า 1.2 นี้ไปใส่ไว้หน้า *0297 ซึ่งค่านี้ตรงกับ N = 3.3 และ หลักที่ 3 บนหัวตาราง จะได้ ln 3.33 = 1. 20297.

3. ในกรณีที่จำนวนมีค่าน้อยกว่า 1.0 หรือมากกว่า 10.09 ให้เปลี่ยนเป็นจำนวนในรูป $x = Y \cdot 10^{n}$ เมื่อ $1.0 \le y < 10$ และใช้ $\ln x = \ln y + n \ln 10$ ค่าของ n ln 10 มีดังนี้

1 ln 10 ≈ 2.30259 6 ln 10 ≈ 13.81551

2 ln 10 ≈ 4.60517 7 ln 10 ≈ 16.11810

3 ln 10 ≈ 6.90776 8 ln 10 ≈ 18.42068

4 ln 10 ≈ 9.21034 9 ln 10 ≈ 20.72327

5 ln 10 ≈ 11.51293 10 ln 10 ≈ 23.02585

ตัวอย่าง เช่น

(1) $\ln 332 = \ln [(3.32)(10^{2})] = \ln 3.32 + 2 \ln 10$

$\approx 1.19996 + 4.60517 = 5.80513$

(2) $\ln 0.0332 = \ln [(3.32)(10^{-2})] = 3.32 - 2 \ln 10$

$\approx 1.19996 - 4.60517 = - 3.40521$

(3) $\ln \frac{3}{8} = \ln 3 - \ln 8 \approx 1.09861 - 2.07944$

$= - 0.98083$

ตาราง 2. ลอการิทึมธรรมชาติ (Natural Logarithms)

ที่มา : Ernest F. Haeussler, Jr. and Richard S.Paul (Haeussler and Paul , 1990 : 778 – 780

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.0	0.0 0000	0995	1980	2956	3922	4879	5827	6766	7696	8618
1.1	9531	*0436	*1333	*2222	*3103	*3976	*4842	*5700	*6551	*7395
1.2	0.1 8232	9062	9885	*0701	*1511	*2314	*3111	*3902	*4686	*5464
1.3	0.2 6236	7003	7763	8518	9267	*0010	*0748	*1481	*2208	*2930
1.4	0.3 3647	4359	5066	5767	6464	7156	7844	8526	9204	9878
1.5	0.4 0547	1211	1871	2527	3178	3825	4469	5108	5742	6373
1.6	7000	7623	8243	8858	9470	*0078	*0672	*1282	*1879	*2473
1.7	0.5 3063	3649	4232	4812	5389	5962	6531	7098	7661	8222
1.8	8779	9333	9884	*0432	*0977	*1519	*2058	*2594	*3127	3658
1.9	0.6 4185	4710	5233	5752	6269	6783	7294	7803	8310	8813
2.0	9315	9813	*0310	*0804	*1295	*1784	*2271	*2755	*3237	*3716
2.1	0.7 4194	4669	5142	5612	6081	6547	7011	7473	7932	8390
2.2	8846	9299	9751	*0200	*0648	*1093	*1536	*1978	*2418	*2855
2.3	0.8 3291	3725	4157	4587	5015	5442	5866	6289	6710	7129
2.4	7547	7963	8377	8789	9200	9609	*0016	*0422	*0826	*1228
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ตาราง 2. ลอการิทึมธรรมชาติ (Natural Logarithms) (ต่อ)

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
2.5	0.9 1629	2028	2426	2822	3216	3609	4001	4391	4779	5166
2.6	5551	5935	6317	6698	7078	7456	7833	8208	8582	8954
2.7	9325	9695	*0063	*0430	*0796	*1160	*1523	*1885	*2245	*2604
2.8	1.0 2962	3318	3674	4028	4380	4732	5082	5431	5779	6126
2.9	6471	6815	7158	7500	7841	8181	8519	8856	9192	9527
3.0	9861	*0194	*0526	*0856	*1186	*1514	*1841	*2168	*2493	*2817
3.1	1.1 3140	3462	3783	4103	4422	4740	5057	5373	5688	6002
3.2	6315	6627	6938	7248	7557	7865	8173	8479	8784	9089
3.3	9392	9695	9996	*0297	*0597	*0896	*1194	*1491	*1788	*2083
3.4	1.2 2378	2671	2694	3256	3547	3837	4127	4415	4703	4990
3.5	5276	5562	5846	6130	6413	6695	6976	7257	7536	7815
3.6	8093	8371	8647	8923	9198	9473	9746	*0019	*0291	*0563
3.7	1.3 0833	1103	1372	1641	1909	2176	2442	2708	2972	3237
3.8	3500	3763	4025	4286	4547	4807	5067	5325	5584	5841
3.9	6098	6254	6609	6864	7118	7372	7624	7877	8128	8379
4.0	8629	8879	9128	9377	9624	9827	*0118	*0364	*0610	*0854
4.1	1.4 1099	1342	1585	1828	2070	2311	2552	2792	3031	3270
4.2	3508	3746	3984	4220	4456	4692	4927	5161	5395	5629
4.3	5862	6094	6326	6557	6787	7018	7247	7476	7705	7933
4.4	8160	8387	8614	8840	9065	9290	9515	9739	9962	*0185
4.5	1.5 0408	0630	0851	1072	1293	1513	1732	1951	2170	2388
4.6	2606	2823	3039	3256	3471	3687	3902	4116	4330	4543
4.7	4756	4969	5181	5393	5604	5814	6025	6235	6444	6653
4.8	6862	7070	7277	7485	7691	7898	8104	8309	8515	8719
4.9	8924	9127	9331	9534	9737	9939	*0141	*0342	*0543	*0744
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ตาราง 2. ลอการิทึมธรรมชาติ (Natural Logarithms) (ต่อ)

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
5.0	1.6 0944	1144	1343	1542	1741	1939	2137	2334	2531	2728
5.1	2924	3120	3315	3511	3705	3900	4094	4287	4481	4673
5.2	4866	5058	5250	5441	5632	5823	6013	6203	6393	6582
5.3	6771	6959	7147	7335	7523	7710	7896	8083	8269	8455
5.4	8640	8825	9010	9194	9378	9562	9745	9928	*0111	*0293
5.5	1.7 0475	0656	0838	1019	1199	1380	1560	1740	1919	2098
5.6	2277	2455	2633	2811	2988	3166	3342	3519	3695	3871
5.7	4047	4222	4397	4572	4746	4920	5094	5267	5440	5613
5.8	5786	5958	6130	6302	6473	6644	6815	6985	7156	7326
5.9	7495	7665	7834	8002	8171	8339	8507	8675	8842	9009
6.0	1.7 9176	9342	9509	9675	9840	*0006	*0171	*0336	*0500	*0665
6.1	1.8 0829	0993	1156	1319	1482	1645	1808	1970	2132	2294
6.2	2455	2616	2777	2938	3098	3258	3418	3578	3737	3896
6.3	4055	4214	4372	4530	4688	4845	5003	5160	5317	5473
6.4	5630	5786	5942	6097	6253	6408	6563	6718	6872	7026
6.5	7180	7334	7487	7641	7794	7947	8099	8251	8403	8555
6.6	8707	8858	9010	9160	9311	9462	9612	9762	9912	*0061
6.7	1.9 0211	0360	0509	0658	0806	0954	1102	1250	1398	1545
6.8	1692	1839	1986	2132	2279	2425	2571	2716	2862	3007
6.9	3152	3297	3442	3586	3730	3874	4018	4162	4305	4448
7.0	4591	4734	4876	5019	5161	5303	5445	5586	5727	5869
7.1	6009	6150	6291	6431	6571	6711	6851	6991	7130	7269
7.2	7408	7547	7685	7824	7692	8100	8238	8376	8513	8650
7.3	8787	8924	9061	9198	9334	9470	9606	9742	9877	*0013
7.4	2.0 0148	0283	0418	0553	0687	0821	0956	1089	1223	1357
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ตาราง 2. ลอการิทึมธรรมชาติNatural Logarithms (ต่อ)

N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
7.5	1490	1624	1757	1890	2022	2155	2287	2419	2551	2683
7.6	2815	2946	3078	3209	3340	3471	3601	3732	3862	3992
7.7	4122	4252	4381	4511	4640	4769	4898	5027	5156	5284
7.8	5412	5540	5668	5796	5924	6051	6179	6306	6433	6560
7.9	6686	6813	6939	7065	7191	7317	7443	7568	7694	7819
8.0	7944	8069	8194	8318	8443	8567	8691	8815	8939	9063
8.1	9186	9310	9433	9556	9679	9802	9924	*0047	*0169	*0291
8.2	2.1 0413	0535	0657	0779	0900	1021	1142	1263	1384	1505
8.3	1626	1746	1866	1986	2106	2226	2346	2465	2585	2704
8.4	2823	2942	3061	3180	3298	3417	3535	3653	3771	3889
8.5	4007	4124	4242	4359	4476	4593	4710	4827	4943	5060
8.6	5176	5292	5409	5524	5640	5756	5871	5987	6102	6217
8.7	6332	6447	6562	6677	6791	6905	7020	7134	7248	7361
8.8	7475	7589	7702	7816	7929	8042	8155	8267	8380	8493
8.9	8605	8717	8830	8942	9054	9165	9277	9389	9500	9611
9.0	9722	9834	9944	*0055	*0166	*0276	*0387	*0497	*0607	*0717
9.1	2.2 0827	0937	1047	1157	1266	1375	1485	1594	1703	1812
9.2	1920	2029	2138	2246	2354	2462	2570	2678	2786	2894
9.3	3001	3109	3216	3324	3431	3538	3645	3751	3858	3965
9.4	4071	4177	4284	4390	4496	4601	4707	4813	4918	5024
9.5	5129	5234	5339	5444	5549	5654	5759	5863	5968	6072
9.6	6176	6280	6384	6488	6592	6696	6799	6903	7006	7109
9.7	7213	7316	7419	7521	7624	7727	7829	7932	8034	8136
9.8	8238	8340	8442	8544	8646	8747	8849	8950	9051	9152
9.9	9253	9354	9455	9556	9657	9757	9858	9958	*0058	*0158
10.0	2.3 0259	0358	0458	0558	0658	0757	0857	0956	1055	1154
N	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

อักษรกรีกกับสัญลักษณ์ในสูตรสถิติ

สูตรสถิติใช้ตัวอักษรกรีกทั้งตัวพิมพ์ใหญ่และตัวพิมพ์เล็กอยู่เสมอ จึงเสนอตัวอักษรกรีกไว้ในตาราง 3 (Daniels, 1956 : 273)

ตาราง 3. ตัวอักษรกรีก GREEK ALPHABET

Greek letter	Greek name	English equivalent	Greek letter	Greek name	English equivalent
A α	Alpha	a	N ν	Nu	n
B β	Beta	b	Ξ ξ	Xi	x
Γ γ	Gamma	g	O o	Omicron	ŏ
Δ δ	Delta	d	Π π	Pi	p
E ϵ	Epsilon	ĕ	P ρ	Rho	r
Z ζ	Zeta	z	Σ σ	Sigma	s
H η	Eta	ē	T τ	Tau	t
Θ θ	Theta	th	Υ υ	Upsilon	u
I ι	Iota	i	Φ ϕ	Phi	ph
K κ	Kappa	k	X χ	Chi	ch
Λ λ	Lambda	l	Ψ ψ	Psi	ps
M μ	Mu	m	Ω ω	Omega	ō

การนำมาใช้

นักสถิติ นักฟิสิกส์ นักเคมี นักวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ นำค่า π , e, log x , ln x ไปใช้ในการหาสูตรหรือสมการทางสถิติและวิทยาศาสตร์อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ในวิชาสถิติ อาบราฮาม เดอ มัวฟวร์ (Abraham de Moivre) นักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศสได้พบสูตรความสัมพันธ์ระหว่างความน่าจะเป็น (Probability) หรือความถี่กับความสูงของเส้นโค้งปรกติ ดังภาพ 5 และสูตรสถิติดังนี้ (Glass and Stanley, 1970: 97)

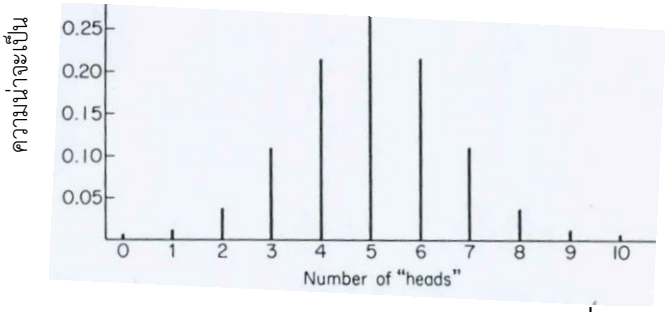

ภาพ 5 . กราฟแจกแจงความน่าจะเป็นหรือความถี่ของจำนวนการเกิด “หัว” จากการโยนเหรียญที่เที่ยงตรง 10 ครั้ง

สูตรสถิติ $u = \frac{1}{\sqrt{2\pi}\ \sigma}\ e^{-(X-\mu)^2/2\sigma^2}$

เมื่อ u คือ ความสูงของเส้นโค้งหรือความน่าจะเป็นซึ่งบอกจำนวนความถี่ของจำนวนการเกิด "หัว" หรือคะแนน

π คือ จำนวนอตรรกยะมีค่าประมาณ 3.142

e คือ จำนวนอตรรกยะมีค่าประมาณ 2.718

μ คือ ค่าเฉลี่ยของประชากร

σ คือ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของประชากร

x คือ จำนวนการเกิด "หัว" หรือคะแนน (ค่าคะแนนดิบ)

เอ็ม. เอส. บาร์ทเลทท์ (M.S. Bartlett) (Tatsuoka, 1971 : 164) ได้คิดสูตรสถิติทดสอบนัยสำคัญดิสคริมิแนนต์ฟังก์ชัน (Discriminant Function) ได้ดังนี้

$$V = -[N - 1 - (p + K)/2] \ln \Lambda$$

$$= [N - 1 - (p + K)/2] \ln [(1 + \lambda_1)(1 + \lambda_2) \cdots (1 + \lambda_r)]$$

$$= [N - 1 - (p + K)/2] \sum_{m=1}^{r} \ln (1 + \lambda_m)$$

ปัจจุบันมีโปรแกรมสำเร็จรูปช่วยคำนวณค่าสถิติที่มีค่า π , e , log x และ ln x ไว้แล้ว แต่นักวิจัยที่ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ควรเรียนรู้ทำความเข้าใจค่าเหล่านี้ เพื่อเข้าใจค่าที่คำนวณได้

สำเริง บุญเรืองรัตน์

บรรณานุกรม

โรเบิร์ต เทมเพิล. (2554). (ผู้เขียน) พงศาล มีคุณสมบัติ (ผู้แปล) **ต้นกำเนิด 100 สิ่งแรกของโลก.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน.

สำเริง บุญเรืองรัตน์. (2540). **เทคนิคการวิเคราะห์ตัวแปรพหุคูณ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท ต้นอ้อ แกรมมี่ จำกัด.

Berlinghoff, W.P. (1968). **Mathematics: The Art of Reason.** Boston: D.C. Heath and Company.

Cambell, H.E. (1970). **The Structure of Arithmetic.** New York: Meredith Corporation.

Daniel, F. (1928). **Mathematical Preparation for Physical Chemistry.** New York : McGraw – Hill Book Company, Inc.

Fisher, R.C. and Ziebur, A.D. (1965). **Calculus and Analytic Geometry.** 2nded. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, Inc.

Freund, J.E. (1956). **A Modern Introduction to Mathematics.** Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice – Hall, Inc.

Glass, G.V. and Stanley, J.C. (1970). **Statistical Methods in Education and Psychology.** Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice – Hall, Inc.

Haeussler, JR, E.F.and Paul, R.S. (1990). **Introductory Mathematical Analysis for Business, Economics, and the Life and Social Sciences.** 6thed. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice – Hall Inc.

Peterson, J.A. and Hashisaki, J. (1967). **Theory of Arithmetic.** 2nded. New York: John Wiley and Sons, Inc.

Swokowoski, E. (1968). **Fundamentals of College Algebra.** Boston: Prindle, Weber Schmidt, Incorporated.

Tatsuoka, M.M. (1971). **Multivariate Analysis : Techniques for Educational and Psychological Research.** New York : John Wiley & Sons, Inc.

สาขาหลักสูตรและการสอน

การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

ความหมาย

การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา **(Active Learning: AL)** เป็นกระบวนการในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีโอกาสลงมือกระทำมากกว่าการฟังเพียงอย่างเดียว ต้องเป็นการจัดกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความสุข มีชีวิตชีวา ผ่านการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้อ่าน เขียน โต้ตอบ วิเคราะห์ปัญหา โดยใช้กระบวนการคิดขั้นสูงเกี่ยวกับการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า เพื่อประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

ความเป็นมา

ในรอบ 30 – 40 ปี ที่ผ่านมาการจัดการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาได้รับความนิยมแพร่หลายในประเทศต่างๆ อย่างมาก โดยเฉพาะโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่เป็นแหล่งทดลองค้นคว้าทางด้านการศึกษาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน ที่คำนึงถึงศักยภาพในการเรียนรู้ทางด้านสติปัญญาและสนองตอบการเรียนรู้อย่างมีความสุข

การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา (Active Learning : AL) สามารถพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ แต่สิ่งที่ถูกมองข้ามไปคือเรื่องการพัฒนาความดีที่ต้องเสริมสร้างไปพร้อมๆ กันกับสติปัญญา จนในที่สุดการจัดการศึกษาของไทยจึงขาดการคำนึงถึงการเสริมสร้างความดีที่ถูกต้อง ขาดการเอาใจใส่ในด้านคุณธรรมจริยธรรมเท่าที่ควร มีการแข่งขันกันเพื่อให้ได้ผลสัมฤทธิ์สูงสุด โดยใช้คะแนนการเรียนเป็นสำคัญ และยังมุ่งเน้นกระบวนการสร้างปัญญาจนในที่สุดการเรียนอย่างมีชีวิตชีวาที่เคยพัฒนาถึง ขีดสุด จึงค่อยๆ ลดลงกลับมาสู่การเรียนรู้ที่ขาดชีวิตชีวาอย่างน่าเสียดาย นักการศึกษาไทยในยุคปัจจุบันที่คำนึงถึงความมีชีวิตชีวาจึงต้องกลับมาให้ความสำคัญสู่การศึกษาของประเทศไทยอีกครั้ง เพื่อการเสริมสร้างความดี ความมีปัญญา และการมีความสุขไปพร้อมๆ กัน เพื่อการดำเนินชีวิตที่ปรกติสุขในยุคที่เทคโนโลยีกำลังเบ่งบาน

ลักษณะของการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวามีดังนี้

1. เป็นการเรียนรู้ที่พัฒนาศักยภาพทางสมอง ได้แก่ การคิด การแก้ปัญหา และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้

2. เป็นการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้สูงสุด

3. ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้และจัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนทั้งในด้านการสร้างองค์ความรู้ การสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน ร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน

5. ผู้เรียนเรียนรู้ความรับผิดชอบร่วมกัน การมีวินัยในการทำงาน การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ

6. ผู้เรียนได้อ่าน พูด ฟัง คิดอย่างลุ่มลึก ผู้เรียนจะเป็นผู้จัดระบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง

7. ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง

8. ผู้เรียนเรียนรู้โดยการบูรณาการข้อมูลข่าวสาร หรือสารสนเทศ และหลักการความคิดรวบยอด

9. ผู้เรียนเป็นผู้ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง โดยผู้สอนจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้

10. ผู้เรียนได้สร้างองค์ความรู้ และการสรุปทบทวนบทเรียน และเกิดเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา

องค์ประกอบของการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

องค์ประกอบของการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวามี 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยพื้นฐาน (Basic Element) ได้แก่

1.1 การพูดการฟัง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้ค้นหาความหมายของสิ่งที่จะเรียน

1.2 การเขียน จะช่วยให้ผู้เรียนได้ประมวลสารสนเทศใหม่ๆ เป็นภาษาของตนเอง

1.3 การอ่าน จะช่วยให้ผู้เรียนประมวลสิ่งที่อ่านและพัฒนาความสามารถในการจับใจความสำคัญของเรื่องที่อ่าน

1.4 การสะท้อนความคิด จะช่วยให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนรู้ไปเชื่อมโยงกับสิ่งที่เรียนรู้มาก่อนเพื่อนำไปใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

2. กลวิธีในการเรียนการสอน (Learning Strategies) สามารถใช้วิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ การแบ่งกลุ่มย่อยๆ เพื่อฝึกการทำงานแบบร่วมมือ การอภิปราย สถานการณ์จำลอง เกมการศึกษา การแก้ปัญหา กรณีศึกษา การแสดงบทบาทสมมติ

3. ทรัพยากรในการสอน (Teaching Resources) ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีการเรียนการสอน การเตรียมอุปกรณ์การศึกษา โทรทัศน์เพื่อการศึกษา วิทยากรภายนอก เป็นต้น

บทบาทของครูกับการพัฒนาการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

ครูผู้สอนหรือนักการศึกษาโดยทั่วไป (The Professional Teacher or Educator) ควรมีคุณสมบัติที่สำคัญหลายประการ ที่จะนำมาประยุกต์ใช้ให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา เป็นไปอย่างดี ดังนี้

1. มีความรู้ความเข้าใจด้านเนื้อหาที่จะนำมาจัดการเรียนรู้

2. มีความรู้ความเข้าใจด้านการพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพอย่างรอบด้าน

3. มีความรู้ความเข้าใจด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล

4. สามารถออกแบบยุทธศาสตร์การเรียนการสอนได้อย่างหลากหลายและมีประสิทธิภาพ

5. มีความสามารถในการจัดการและสามารถสร้างแรงจูงใจได้เป็นอย่างดี

6. มีความสามารถในการติดต่อสื่อสารและอธิบายสิ่งต่างๆ ได้อย่างชัดเจน

7. สามารถวางแผนและบูรณาการการเรียนรู้ในเนื้อหาต่างๆ ได้

8. สามารถประเมินผลผู้เรียนได้อย่างถูกต้องและหลากหลาย

9. สามารถสะท้อนผลการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ และเสนอแนะสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับผู้เรียนได้

10. สามารถร่วมมือกับส่วนรวม ผู้ปกครอง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนวิชาชีพ ได้เป็นอย่างดี เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน

แผนภาพที่ 1 กิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ช่วยเสริมสร้างกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา (Active Learning) เห็นได้ดังแผนภาพที่ 2 ดังนี้

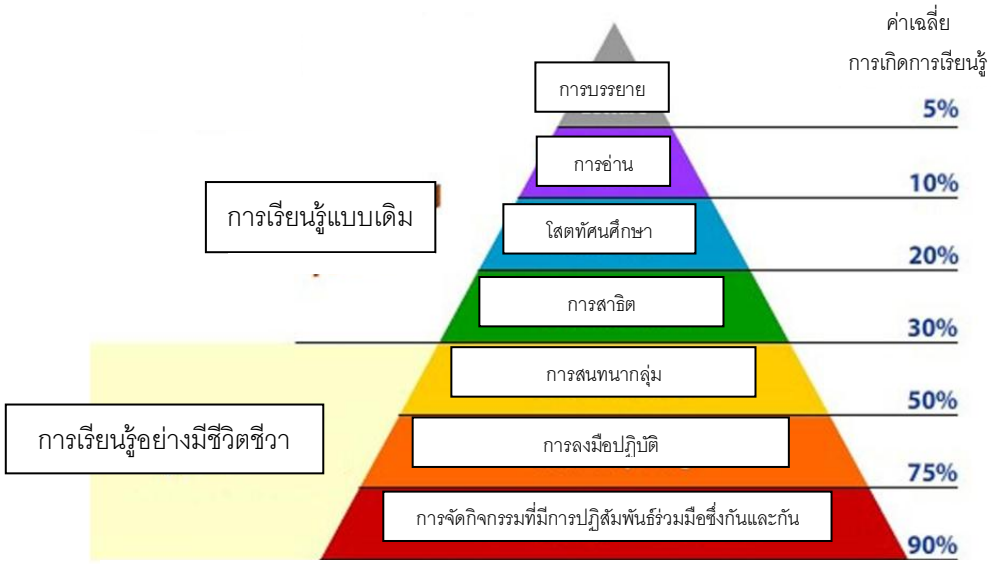

แผนภาพที่ 2 การจัดประสบการณ์การเรียนที่เสริมสร้างการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

ที่มา : https://parnward8info.files.wordpress.com/2014/01/active-learning.jpg

จากแผนภาพที่ 2 การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวานั้น เป็นกระบวนการการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย โดยการร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ในการนี้ ครูต้องลดบทบาทในการสอนและการให้ความรู้แก่ผู้เรียนโดยตรงลง เพิ่มกระบวนการและกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น และอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยการพูด การเขียน การอภิปรายกับผู้อื่นซึ่งโดยหลักการนี้จะไปสอดคล้องกับหลักการใหญ่ที่ว่า ผู้สอนให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการฟังบรรยายอย่างเดียวผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เพียง 5% ผู้สอนให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการอ่านผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เพียง 10% ถ้าจากการใช้โสตทัศนศึกษา สามารถเพิ่มการเรียนรู้เป็น 20% หากได้มีโอกาสได้พบเห็นจากการสาธิตการเรียนรู้ของผู้เรียนสามารถเพิ่มเป็น 30% ผู้เรียนเรียนรู้โดยการสนทนากลุ่มและการพูดคุย การเรียนรู้สามารถเพิ่มเป็น 50% และหากได้เรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การเรียนรู้สามารถเพิ่มเป็น 75% และการเรียนรู้จากกิจกรรมหลายๆ อย่างที่หลากหลายที่มีการปฏิสัมพันธ์ร่วมมือซึ่งกันและกันการเรียนรู้สามารถมีโอกาสเพิ่มถึง 90%

ในกรณีที่ผู้เรียนในระดับอุดมศึกษานั้น การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา จะรวมถึงความรับผิดชอบต่อการเรียนของนิสิตนักศึกษาด้วย นั่นคือการที่ต้องพัฒนาลักษณะนิสัยทั้งด้านจิตใจและร่างกายให้มีความมุ่งมั่นไปสู่เป้าหมายทางการศึกษาของตนเองด้วย โดยสร้างนิสัยในการเข้าชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ และพร้อมที่จะปรับปรุงและแก้ไขงานต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายให้ดีขึ้น และถ้ามุ่งหวังให้ผู้เรียนมีสภาพการเรียนรู้ที่เป็นการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา สภาพการสอนของครูก็จะต้องเป็นการจัดเรียนรู้เชิงรุกด้วย นั่นคือจะเกิดการจัดการ

เรียนรู้เชิงรุกได้ก็ต้องมีกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาที่หลากหลาย และมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้อง "เตรียมตัว" ทั้งสองฝ่ายจึงจะเกิดสภาพการเรียนรู้เชิงรุกอย่างแท้จริง

รูปแบบการจัดการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

การเรียนการสอนเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ทั้งในและนอกห้องเรียน รวมทั้งสามารถใช้ได้กับผู้เรียนทุกระดับ ทั้งการเรียนรู้เป็นรายบุคคล การเรียนรู้แบบกลุ่มเล็ก และการเรียนรู้แบบกลุ่มใหญ่ McKinney (2008) ได้เสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา ที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาได้ดี ได้แก่

1. การเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนความคิด (Think-Pair-Share) คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนคิดเกี่ยวกับประเด็นที่กำหนดคนเดียว 2-3 นาที จากนั้นให้แลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อนอีกคน 3-5 นาที และนำเสนอความคิดเห็นต่อผู้เรียนทั้งหมด

2. การเรียนรู้แบบร่วมมือ(Collaborative learning) คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกับผู้อื่น โดยจัดกลุ่มๆ ละ 3-6 คน

3. การเรียนรู้แบบทบทวนโดยผู้เรียน (Student-led review sessions) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ทบทวนความรู้และพิจารณาข้อสงสัยต่าง ๆ ในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ โดยครูจะคอยช่วยเหลือกรณีที่มีปัญหา

4. การเรียนรู้แบบใช้เกม (Games) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้สอนนำเกมเข้าบูรณาการในการเรียนการสอนซึ่งใช้ได้ทั้งในขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน การสอน การมอบหมายงาน และหรือขั้นการประเมินผล

5. การเรียนรู้แบบวิเคราะห์วีดิทัศน์(Analysis or reactions to videos) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้ดูวีดิทัศน์ 5-20 นาที แล้วให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น หรือสะท้อนความคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ดู อาจโดยวิธีการพูดโต้ตอบกัน การเขียน หรือ การร่วมกันสรุปเป็นรายกลุ่ม

6. การเรียนรู้แบบโต้วาที (Student debates) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดให้ผู้เรียนได้นำเสนอข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์และการเรียนรู้ เพื่อยืนยันแนวคิดของตนเองหรือกลุ่ม

7. การเรียนรู้แบบผู้เรียนสร้างแบบทดสอบ (Student generated exam questions) คือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนสร้างแบบทดสอบจากสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้ว

8. การเรียนรู้แบบกระบวนการวิจัย (Mini-research proposals or project) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่อิงกระบวนการวิจัย โดยให้ผู้เรียนกำหนดหัวข้อที่ต้องการเรียนรู้ วางแผนการเรียน เรียนรู้ตามแผน สรุปความรู้หรือสร้างผลงาน และสะท้อนความคิดในสิ่งที่ได้เรียนรู้ หรืออาจเรียกว่า การสอนแบบโครงงาน (project-based learning) หรือ การสอนแบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (problem-based learning)

9. การเรียนรู้แบบกรณีศึกษา (Analyze case studies) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้อ่านกรณีตัวอย่างที่ต้องการศึกษา จากนั้นให้ผู้เรียนวิเคราะห์และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือแนวทางแก้ปัญหาภายในกลุ่ม แล้วนำเสนอความคิดเห็นต่อผู้เรียนทั้งหมด

10. การเรียนรู้แบบการเขียนบันทึก (Keeping journals or logs) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจดบันทึกเรื่องราวต่างๆ ที่ได้พบเห็น หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน รวมทั้งเสนอความคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับบันทึกที่เขียน

11. การเรียนรู้แบบการเขียนจดหมายข่าว (Write and produce a newsletter) คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนร่วมกันผลิตจดหมายข่าวอันประกอบด้วย บทความ ข้อมูลสารสนเทศ ข่าวสาร และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แล้วแจกจ่ายไปยังบุคคลอื่นๆ

12. การเรียนรู้ที่เน้นการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ให้เกิดขึ้นก่อน ซึ่งจะช่วยสร้างชีวิตชีวาให้เกิดขึ้นในการเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้โดยให้ผู้เรียนสร้างแผนผังความคิด (Concept mapping) เพื่อนำเสนอความคิดรวบยอด และความเชื่อมโยงกันของกรอบความคิด โดยการใช้เส้นเป็นตัวเชื่อมโยง อาจจัดทำเป็นรายบุคคลหรืองานกลุ่ม แล้วนำเสนอผลงานต่อผู้เรียนอื่นๆ จากนั้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนคนอื่นได้ซักถามและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม

ภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา

ในการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาของยุคปัจจุบันนี้ มักจะพบว่า มีการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงเทคโนโลยีอย่างมากให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา โดยการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นทุกครั้งต้องมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับสื่อการเรียนรู้และเครื่องมือต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและมีชีวิตชีวา แต่ในความเป็นจริง การจัดการเรียนรู้นั้น ผู้สอนถูกละเลยและถูกมองข้ามความสำคัญไป กลับไปให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีอื่นๆ มากเกินไป การเรียนรู้จึงขาดชีวิตชีวา เพราะผู้เรียนส่วนใหญ่เรียนรู้ด้วยตนเองผ่านเครื่องมือต่างๆ ที่เป็นเทคโนโลยี ไม่ได้ปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและเพื่อนๆ เท่าที่ควร การสนทนาซักถามเรื่องราวต่างๆ ที่เป็นกระบวนการทางด้านจิตใจที่จำเป็นที่ต้องเกิดขึ้นระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียนจึงถูกละเลย ดังนั้นผลสะท้อนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจึงไม่สามารถบ่งบอกได้ถึงคุณภาพในทางจิตใจของผู้เรียนที่สมบูรณ์และมีชีวิตชีวาได้อย่างแท้จริง ขาดการสร้างเจตคติที่ดีต่อกันและกันและต่อการเรียน แต่กลับไปให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการแข่งขันทางปัญญา การคำนึงถึงการให้ความสำคัญในการประกอบอาชีพที่สามารถหาเงินทองวัตถุต่างๆ เข้ามาปรนเปรอความสะดวกสบายให้กับตนเอง เมื่อทุกอย่างในการเรียนรู้เป็นไปเพื่อการแข่งขัน สิ่งที่ถูกมองข้ามไปก็คือการเพิ่มคุณภาพในทางจิตใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วง และต้องสร้างความเข้าใจกันให้ถ่องแท้เพิ่มมากขึ้นว่า การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา จะเกิดขึ้นและมีความสมบูรณ์ในการเรียนรู้ ผู้สอน ครู พ่อแม่ และผู้ปกครองต้องสร้างทัศนคติของการเรียนอย่างมีชีวิตชีวาที่นอกจากเน้นการเรียนรู้อย่างกระตือรือร้นในการเรียนแล้วยังต้องคำนึงถึงกิจกรรมที่เพิ่มคุณภาพทางจิตใจด้วย เพื่อให้มีความสุขอย่างแท้จริง และมีชีวิตชีวาในการเรียน ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนอย่างมีชีวิตชีวา ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 ตัวอย่างภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาของนิสิตระดับอุดมศึกษา

บทสรุป

การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา (Active Learning) เป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำและได้ใช้กระบวนการคิดเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้เรียนได้กระทำลงไป และต้องสะท้อนถึงภาพในทางจิตใจของผู้เรียน และต้องสร้างเจตคติที่ดีต่อกันและกันของผู้เรียน และต่อการเรียนรู้

ในภาพที่เป็นจริง การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาต้องเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้เริ่มจากการแข่งขัน ซึ่งถ้าจะเป็นการแข่งขันต้องเป็นการแข่งขันกับตนเองเพื่อให้

ตนเองได้พัฒนาตามศักยภาพ เกิดความสุข ความมีชีวิตชีวาในจิตใจ และมีคุณภาพทั้งปัญญาและจิตใจควบคู่กันไป

การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาจึงเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้เน้นที่การแข่งขัน โดยทางกลับกัน การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของผู้เรียนซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งผลที่ตามมาคือคุณธรรมจริยธรรมในตัวผู้เรียนที่ต้องเกิดขึ้นควบคู่กันไปในการเรียนรู้ เรียกได้ว่า เป็นการเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาอย่างแท้จริง

ในขณะเดียวกันผู้สอน ครู หรือพ่อแม่ผู้ปกครองต้องลดบทบาทในการสอนและการให้ข้อความรู้แก่ผู้เรียนโดยตรงลง แต่ไปเพิ่มบทบาทในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีชีวิตชีวา และกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น มีส่วนช่วยในการทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้น และอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยการพูด การเขียน การอภิปรายกับผู้อื่น เพื่อสะท้อนความรู้ที่เกิดจากการเรียนและการปฏิบัติที่มีความหมายต่อผู้เรียน เพื่อสะท้อนความรู้ที่เกิดจากผู้เรียนอย่างแท้จริงมากขึ้น

กิตติชัย สุธาสิโนบล

บรรณานุกรม

Biggs, J and Tang, C. (2011). **Teaching for Quality Learning Maidenhead at University**. McGraw-Hill and Open University Press.

Bonwell, C and Eison, A. (1991). **Active Learning: Creating Excitement in the Classroom.** Washington, D.C. : School of Education and Human Development, George Washington University.

Edgar Dale. (1969). **The Cone of Learning.** [Online]. Available : https://parnward8info.files.wordpress.com/2014/01/active-learning.jpg

Felder, R. and Brent, R. (1996). “Navigating the Bumpy Road to Student-Centered Instruction **,” Journal of College Teaching.** Vol. 44.

McKinney, K. (1993). **Sociology Through Active Learning.** Pine Forge Pr, 2008 San Francisco: Jossey-Bass.

Mckinney, S. E. (2008, January). “ Developing teachers for high-poverty schools : The role of the internship experience,” **Urban Education. 43** (1), 68-82. [Online]. Available : http://www.eric.ed.gor.

สาขาบุคคล องค์กร และสถาบัน
ที่เกี่ยวกับการศึกษา

ผู้ปิดทองหลังพระ

ความหมาย

ผู้ปิดทองหลังพระ (Who does good things without flaunting it) หมายถึง ผู้ที่กระทำความดีที่ไม่ต้องการได้รับการยกย่องหรือโอ้อวด โดยทำงานในหน้าที่ของตนอย่างจริงจังด้วยการเสียสละที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม และไม่ได้รับผลตอบแทนใดๆ ในงานที่ทำนั้น นอกจากความภาคภูมิใจในงานที่กระทำจนเกิดผลสำเร็จลุล่วงอย่างมีคุณค่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสในบทสัมภาษณ์แก่กรมการศึกษานอกโรงเรียนครั้งสุดท้าย เรื่องงานปิดทองหลังพระ ว่า “เป็นการทำงานด้านหลังที่ไม่ปรากฏแก่สายตาของคน ผู้ทำต้องเป็นคนที่เข้าใจงานและหน้าที่ของตัวจริงๆ จึงจะทำได้ และต้องเสียสละด้วย เพราะงานด้านหลังเป็นงาน ‘ปิดทองหลังพระ’ ถ้าทำดีแล้ว ต้องให้เห็นปรากฏ และต้องยอมรับว่าจะไม่ได้อะไรตอบแทนเลย นอกจากความภูมิใจในการทำงานในหน้าที่ของตน ซึ่งตรงข้ามกับการทำงานด้านหน้า มีคนทำกันเยอะแยะ และมีคนแย่งกันทำ เพราะมีผลเห็นได้ชัด และก็ปูมบำเหน็จกันได้เต็มที่” (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2553 : 355)

ความคิดเกี่ยวกับงานปิดทองหลังพระ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชปณิธานในพิธีพระปฐมบรมราชโองการบรมราชาภิเษก ขึ้นครองราชย์สมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ด้วยพระราชดำรัสอันเป็นมงคลอันยิ่งใหญ่แก่พสกนิกรของพระองค์ในมหาประชาคมครั้งนั้นว่า “**เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม**” พระราชดำรัสนี้นับเป็น “พระปิยวาจาอมตะ” ที่ไพเราะล้ำลึกกินใจประชาชนทุกหมู่เหล่า จนเกิดความรู้สึกซาบซึ้งและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณจนถึงทุกวันนี้

ตลอดระยะเวลากว่า 60 ปีที่พระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ งานที่พระองค์ทรงทำทุกอย่างล้วนเป็นไปเพื่อความสุข ความเจริญ การอยู่ดี กินดี ของพสกนิกรของพระองค์โดยถ้วนทั่วทุกภาคของประเทศ พระองค์ทรงมีความห่วงใยในพสกนิกรของพระองค์เสมอมา เมื่อทราบว่า ณ แห่งหนตำบลใดในประเทศมีความเดือดร้อน พระองค์จะเสด็จไปช่วยเหลือ เพื่อขจัดปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยดี ไม่ว่าที่ที่เสด็จไปนั้นจะไกลแสนไกล ทุรกันดาร หรือป่าเขาลำเนาไพร พระองค์ไม่ย่อท้อ เสด็จไปจนถึงถิ่นที่มีปัญหา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำมาหากิน น้ำท่วม ขาดน้ำ นาแล้ง ที่ดินเพาะปลูกไม่ได้ ป่าไม้ถูกทำลาย ฯลฯ ทุกคนจะเคยเห็นพระองค์ทรงถือแผนที่อยู่ในพระหัตถ์ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเสด็จไป ณ แห่งหนตำบลใด แม้กรุงเทพฯ เมืองหลวง ซึ่งเป็นเมืองในที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีน้ำท่วมขัง พระองค์ก็ทรงดำริในการจัดทำแก้มลิงเก็บกักน้ำ และยังให้มีการขุดคลองลัดโพธิ์ที่ตื้นเขิน เพื่อ “เบี่ยงน้ำ” (diversion) บริเวณบางกระเจ้าลงสู่ทะเล ที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ในการผันน้ำให้ไหลลงทะเลไปอย่างรวดเร็วในช่วงก่อนน้ำทะเลขึ้น และให้ปิดคลองลัดโพธิ์เมื่อน้ำทะเลหนุน (คลองลัดโพธิ์. 2558 : ออนไลน์) งานทุกงานที่พระองค์ทรงกระทำนั้นสมดังพระนามของพระองค์ คือ “ภูมิพล” นับว่าเป็นภูมิพลัง พลังแห่งแผ่นดินโดยแท้จริง

ดังนั้น จากการสัมภาษณ์ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่ได้นำมากล่าวไว้นั้น พระองค์ทรงชี้ให้เห็นชัดถึงการทำงาน 2 ประการ ได้แก่ **1) การทำงานด้านหน้า** และ **2) การทำงานด้านหลัง** งานทั้งสองด้านมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ งานด้านหน้านั้นจะมีคนแย่งกันทำ

จำนวนมาก เพราะทำแล้ว เจ้านาย และคนอื่นๆ เห็นผล บางคนก็มุ่งทำเอาใจเจ้านาย จึงส่งผลให้ผู้ทำงานนั้นมีความเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว จนได้รับการปูมบำเหน็จเต็มที่ ส่วนงานด้านหลังนั้นจะตรงกันข้ามกับงานด้านหน้าประดุจหน้ามือเป็นหลังมือ คือ ผู้ทำจักต้องไม่โอ้อวดแต่ต้องเสียสละอดทนไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก มีความสนใจใฝ่รู้ และต้องเป็นคนที่เข้าใจงาน มีอุดมการณ์แน่วแน่ ไม่หวังผลตอบแทนใดๆ นอกจากความภาคภูมิใจในผลงานที่ทำในหน้าที่ของตนจนสำเร็จลุล่วง ปรากฏผลดี คือ บ้านเมืองหรือสังคมเจริญก้าวหน้า

ในทุกสังคมย่อมมีผู้คนที่ทำงาน และได้ชื่อว่าเป็นคน “ปิดทองหลังพระ” อยู่ไม่น้อย บุคคลเหล่านั้นจะทำงานแตกต่างกันไปตามความชอบและอุดมการณ์ของแต่ละคน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างให้ปรากฏเด่นชัด คือ **นายสหัส บุญญาวิวัฒน์**

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์

ผู้ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้เข้ารับราชการในสำนักพระราชวังในฐานะนักเกษตรในพระองค์ มีหน้าที่ดูแลราชอุทยานในเขตพระราชฐานต่างๆ ต่อมาในโอกาสที่ผู้ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้เข้ารับราชการในสำนักพระราชวังในฐานะนักเกษตรในพระองค์ มีหน้าที่ดูแลราชอุทยานในเขตพระราชฐานต่างๆ ต่อมาในโอกาสที่ทั้งสองพระองค์เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรทั่วประเทศ แม้ต่างประเทศในบางโอกาส ก็ให้ตามเสด็จฯ ไปเพื่อรับสนองพระราชดำริในการทำงานต่างๆ อาทิ เรื่องการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรให้แก่ราษฎร ต่อจากนั้นก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้รับผิดชอบโครงการตามพระราชดำริ ด้านการเกษตรทั้งปวงของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มากกว่า 90 โครงการ ซึ่งกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศ อยู่ในภาคเหนือตอนบน 49 โครงการ อาทิ โครงการปิดทองหลังพระ โครงการฟาร์มตัวอย่าง โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูง และโครงการหมู่บ้านชายแดน เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทุรกันดารตั้งแต่เหนือจรดใต้ ซึ่งนายสหัส บุญญาวิวัฒน์ มีหน้าที่รับผิดชอบเดินทางไปตรวจเยี่ยมโครงการดังกล่าวต่างพระเนตรพระกรรณเป็นประจำ

นอกจากนั้น ยังต้องปฏิบัติงานอื่นๆ อีกมากมายตามพระราชเสาวนีย์ เพื่อสนองแนวพระราชปรารภของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น การส่งเสริมและช่วยอนุรักษ์ไม้ยางนา ด้วยการทำวิจัยและช่วยกันปลูกเพิ่มขึ้น นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ จึงต้องร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ได้แก่ คณะวนศาสตร์ สมาคมศิษย์เก่าวนศาสตร์ กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชรวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการสานต่อ “โครงการคืนยางนา จากป่าสู่วัง จากวังสู่เมือง ณ สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ซึ่งเป็นสวนแห่งครอบครัวของชาวกรุงเทพมหานคร นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ได้อุทิศตนทำงานสนองพระราชดำริทุกด้านด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง ไม่เคยย่อท้อต่อความยากลำบาก จนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต โครงการทุกโครงการมีความเจริญก้าวหน้า ประชาชนในทุกพื้นที่ ทั้งพื้นราบ

รวมทั้งชาวดอย และชาวเขา ต่างก็มีอาชีพ มีการอยู่ดีกินดี มีความรักในอาชีพและผืนแผ่นดิน จนเป็นที่รักยิ่งของประชาชนในแต่ละพื้นที่ที่เข้าไปดูแล นับเป็นแบบอย่างที่น่ายกย่องสรรเสริญ จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยอย่างสูงของทั้งสองพระองค์

ประวัติ

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ เป็นชาวกรุงเทพมหานคร เกิดเมื่อวันที่ 24 กันยายน 2493 เป็นบุตรคนหัวปีของนายแสวง และนางย่งอิง บุญญาวิวัฒน์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 6 คน เป็นชาย 4 คน และหญิง 2 คน บุคลิกภาพโดยรวมเป็นคนมีจิตใจร่าเริง อารมณ์ดี สุภาพอ่อนโยน ซื่อสัตย์สุจริต มองโลกในแง่ดี ไม่เคร่งเครียด แววตาแจ่มใส ยิ้มกว้าง มีไมตรีจิตต่อทุกคน อิริยาบถเวลาหัวเราะจะมีเสียงประกอบคำพูดในทุกโอกาส เป็นคนมีโลกทัศน์กว้างไกล ทันยุค ทันสมัย เรียนหนังสือเก่ง เป็นนักกีฬารักบี้ อันได้ชื่อว่ากีฬาสุภาพบุรุษของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ร่างกายจึงแข็งแรง บึกบึน ไม่บ่นและไม่ติเตียนใคร ผู้ใดได้สัมผัสอย่างใกล้ชิด ก็จะจบลงด้วยความสบายใจทุกคน

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ เดินทางไปราชการด้วยเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บินจากจังหวัดพิษณุโลกไปจังหวัดน่าน เพื่อตรวจเยี่ยมโครงการ “ปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ” ที่สถานีเกษตรภูพยัคฆ์ ซึ่งมีภูเขาสลับซับซ้อนและเผชิญกับสภาพอากาศพายุเมฆฝน จึงเกิดอุบัติเหตุเฮลิคอปเตอร์ตก เมื่อวันอังคารที่ 17 สิงหาคม 2553 ทีมงานค้นหาศพผู้เสียชีวิตและซากเครื่องบินเฮลิคอปเตอร์ พบซากเฮลิคอปเตอร์และพบศพนายสหัส บุญญาวิวัฒน์ เมื่อเวลา 08.30 น. ของวันที่ 18 สิงหาคม 2553 ณ ขุนห้วยฮ้าน บ้านน้ำแขว่ง หมู่ 6 ตำบลเมืองลี อำเภอ นาหมื่น จังหวัดน่าน

การศึกษา

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจากโรงเรียนวัดสุทธิวราราม เมื่อ พ.ศ. 2512 และสอบเข้าศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ที่คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นวนศาสตร์รุ่น 35 แต่เป็นเกษตรรุ่น 29 รุ่นเดียวกับสืบนาคะเสถียร ปี พ.ศ. 2516 ได้รับปริญญาตรี วิทยาศาสตรบัณฑิต (วนศาสตร์) ต่อมาปี พ.ศ. 2524 ได้รับปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (ส่งเสริมการเกษตร) สถาบันเดียวกัน และได้รับปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต จากสถาบันอุดมศึกษา 2 แห่ง คือ พ.ศ. 2547 วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (เกษตรป่าไม้) จากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ และ พ.ศ. 2550 วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (เกษตรป่าไม้) จากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

ประวัติการรับราชการ

เมื่อสำเร็จการศึกษาก็เข้ารับราชการประจำที่สำนักพระราชวัง เมื่อ พ.ศ. 2516 ทำหน้าที่ถวายงานในสวนจิตรลดา มีความเจริญก้าวหน้าในราชการจนได้เลื่อนตำแหน่งต่างๆเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนี้ พ.ศ.

2526 หัวหน้างานสวน สวนจิตรลดา สำนักพระราชวัง พ.ศ. 2531 ผู้อำนวยการกองบำรุงรักษาราชอุทยาน สำนักพระราชวัง พ.ศ. 2539 ผู้ช่วยเลขาธิการพระราชวังฝ่ายกิจกรรมพิเศษ สำนักพระราชวัง และ พ.ศ. 2552 ที่ปรึกษาสำนักพระราชวัง

ชีวิตครอบครัว

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ รู้จักและคุ้นเคยกับนางสาวสำลี โสภณสกุลแก้ว ซึ่งเป็นนิสิตคณะเกษตรศาสตร์ ปี 1 รุ่นเดียวกัน เคยช่วยเหลือฝ่ายหญิงเตรียมแปลงปลูกผักในวิชาพืชสวน คบกันมาเป็นเวลา 8 ปี ก็จัดพิธีมงคลสมรส โดยได้รับพระราชทานน้ำสังข์จากล้นเกล้าทั้งสองพระองค์ มีบุตร – ธิดา 2 คน คือ 1) พันตรี แพทย์หญิงอรสุรีย์ บุญญาวิวัฒน์ รับราชการที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า 2) นายอดิวัฒน์ บุญญาวิวัฒน์ วิศวกรบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

หน้าที่และเกียรติประวัติที่ได้รับ

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ เริ่มเข้ารับราชการในสำนักพระราชวัง ในฐานะนักเกษตรในพระองค์ ในเบื้องต้นมีหน้าที่ดูแลราชอุทยานในเขตพระราชฐานต่างๆ ระยะแรกได้ตามเสด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต ในการเสด็จเยี่ยมราษฎรทุกภาค และได้ตามเสด็จในการทรงงานครั้งสุดท้ายที่บ้านเหนือคลอง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ต่อมา ในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วประเทศ ก็ได้ตามเสด็จไปรับสนองพระราชดำริเรื่องการพัฒนาอาชีพด้านการเกษตรให้แก่ราษฎร จากนั้นได้เป็นผู้รับผิดชอบโครงการตามพระราชดำริด้านการเกษตรทั้งปวงของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อาทิ โครงการฟาร์มตัวอย่าง โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงตั้งแต่เหนือจรดใต้ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทุรกันดาร โดยรับผิดชอบเดินทางไปตรวจเยี่ยมโครงการดังกล่าว ต่างพระเนตรพระกรรณเสมอ และยังต้องปฏิบัติงานอื่นๆ อีกมากตามพระราชเสาวนีย์ เนื่องจากนายสหัส บุญญาวิวัฒน์ เป็นผู้มีศิลปะในการทำงานและประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ อย่างแท้จริง จึงสามารถช่วยเหลือชาวบ้านผู้ด้อยโอกาสและทุกข์ยากในปัญหาการทำมาหากินตามถิ่นทุรกันดารห่างไกลทุกหนทุกแห่งทั่วประเทศในหลากหลายอาชีพ เช่น การทำนา การส่งเสริมการทำนาขั้นบันไดการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม ปศุสัตว์ ฯลฯ และสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อย อาทิ ปัญหานาร้าง ปัญหาปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปัญหาการทอผ้าไหม ฯลฯ รวมทั้งโครงการตามพระราชดำริอื่นๆ เช่น โครงการปิดทองหลังพระ โดยเฉพาะโครงการนี้สามารถช่วยแก้ปัญหาความยากจนให้แก่ชาวบ้านให้มีความรู้เรื่องการทำเกษตร การทำนาขั้นบันได และการปศุสัตว์ สำเร็จเป็นอย่างดี จนเป็นที่พอพระราชหฤทัยของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระองค์ถึงกับชื่นชมว่า “**นายสหัส เป็นคนดีมาก ทำงานไม่เคยหยุด ขึ้นเครื่องบินไปทั่วประเทศ เพราะพื้นที่โครงการอยู่ไกลโครงการพัฒนาการเกษตรที่สูง โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อม**” เป็นต้น ส่วนใหญ่เป็นโครงการที่อยู่บนภูเขา บนดอย ห่างไกลความเจริญ ซึ่งเป็นโครงการที่มีพระราชประสงค์อย่างแน่วแน่เพื่อช่วยเหลือราษฎรทั่วทุกภาคของประเทศ ให้มีความอยู่ดี กินดี

และมีความสุข นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ทำงานสนองพระเดชพระคุณถวายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์เสมอมาอย่างมิรู้เหน็ดเหนื่อย ชนิดที่เรียกได้ว่า “ถวายชีวิต” ด้วยยึดหลักของทั้งสองพระองค์ท่าน คือ “พออยู่พอกินมาก่อน” และ “คุ้มค่ามากกว่าคุ้มทุน ขาดทุนเป็นกำไร” พระองค์ท่านสั่งไว้เช่นนี้ จึงขอนำคำบรรยายของนายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ตอนหนึ่ง เพื่อขยายความให้เข้าใจแจ่มแจ้ง จากการบรรยายพิเศษ พระราชปรัชญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

“... **เรื่องขาดทุนกำไร** ครั้งหนึ่งท่านไปสร้างโครงการตามพระราชดำริที่ขุนแตะ มีชาวเขาที่เลิกยาเสพติด ล้วนมาของานท่านทำตั้ง 200 – 300 คน ท่านก็ให้ไปสร้างฟาร์มตัวอย่างขึ้น ผมก็ไปสร้างฟาร์มตัวอย่างที่ขุนแตะ อำเภอจอมทอง ผมจ้าง 30 – 40 คน เพราะผมคิดว่าถ้าจ้างเยอะๆ ก็ขาดทุน เพราะเราต้องจ้างเขาเป็นคนงาน พระองค์ท่านทรงทราบ ท่านไม่พอพระราชหฤทัย ครั้งแรกที่ท่านเสด็จฯ ที่ขุนแตะ ท่านถามผมว่ามีเลี้ยงอะไรบ้าง มีปลูกอะไรบ้างและมีคนงานกี่คน ก็ทูลว่ามีคนงานสามสิบกว่าคน ท่านก็รับสั่งว่า ชาวเขามาขอทำงาน 200–300 คน เธอให้ทำงานแค่ 30 – 40 คน เป็นไปได้อย่างไร ท่านรับสั่งว่า ‘**ฉันเป็นพระราชินี คนยากคนจนเขามาของานฉันทำ แต่ฉันช่วยได้แค่ 30 – 40 คน มันไม่ถูกนะ ไม่ถูกนโยบายของฉัน**’ ผมก็นักเศรษฐศาสตร์ ทูลท่านว่าถ้าจ้างมากๆ ก็ขาดทุน ท่านชี้หน้าผมว่า ไม่ถูกนโยบายของฉันนะ แล้วก็อย่ามาพูดคำว่าขาดทุนกับฉันนะ เพราะขาดทุนของฉันคือกำไรของแผ่นดิน ผมจำท่านบอกว่าฉันยอมลงทุน เอาเงินฉันไปลงทุนไปจ้าง แต่เงินฉันไปลงทุนแล้ว ทำให้ชาวบ้านมีงานทำ มีรายได้ สามารถไปเลี้ยงครอบครัวได้ ทำให้ครอบครัวเขาอยู่ดีมีสุข พอมีพอกิน ก็ไม่ต้องไปถางป่า ก็ไม่ต้องไปตัดไม้ทำลายป่า ไม่ต้องไปยุ่งยาเสพติด ชุมชนนั้นก็มีความสุข ตำบลนั้นก็มีความสุข อำเภอ จังหวัดนั้น รวมถึงประเทศนั้นก็มีความสุข ชาตินั้นก็มีความสุข ฉะนั้นการที่ท่านลงทุนไปแล้วขาดทุน จะเป็นกำไรกลับมา มีตัวอย่างหลายตัวอย่างเช่น ฟาร์มตัวอย่างที่ราชบุรี ไปทำไม่ถึง 2 ปี ป่าไม้รอบฟาร์มที่ราชบุรีไม่มีการเผาการทำลายเลย ก็เลยไปกราบบังคมทูลท่าน ท่านรับสั่งว่า **“ที่เขาไม่ไปถาง เพราะเขามีงานทำที่ฟาร์มแล้ว เขามีงานทำเขามีรายได้แล้ว เขาก็ไม่ไปทำลายป่า ....แค่นี้ก็คุ้มแล้ว”** และท่านยังเน้นว่า **“พออยู่พอกิน คุ้มค่า คุ้มทุน ขาดทุนคือกำไร ...”**

นายสหัส บุญญาภิวัฒน์ ถวายงานหลายอย่างทั่วทุกภาคของประเทศ ทุกงานที่ทำถวายสามารถสร้างคุณูปการแก่แผ่นดินไทยไว้อย่างมากมาย จึงได้รับการยกย่องเกียรติประวัติที่สมแก่ความภาคภูมิใจดังต่อไปนี้

1. พ.ศ. 2539 นิสิตเก่าวนศาสตร์ดีเด่น ประจำปี 2539

2. พ.ศ. 2541 รับรางวัลชมเชย ผลงานวิจัย ทุนอุดหนุนวิจัย มก. สาขาเกษตรศาสตร์ เรื่องการอนุรักษ์แมลงทับในประเทศไทย

3. พ.ศ. 2548 ได้รับ 3 รางวัล คือ

3.1 นิสิตเก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ดีเด่น (สาขานักบริหารภาครัฐ) ประจำปี 2548

3.2 รับโล่ประกาศเกียรติคุณ จากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สาขาการอนุรักษ์

3.3 รับประกาศเชิดชูเกียรติ “เกษตรศาสตร์ปราดเปรื่อง” จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. พ.ศ. 2550 ได้รับ 2 รางวัล คือ

4.1 ศิษย์เก่าดีเด่น จากสมาคมนักเรียนวัดสุทธิวราราม ประจำปี 2550

4.2 รับประกาศเกียรติคุณเชิดชูเกียรติ จากสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

5. พ.ศ. 2551 รับเกียรติบัตร เป็นผู้ให้การสนับสนุนการจัดงานพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จากนายกรัฐมนตรี

6. พ.ศ. 2553 รับเครื่องหมายพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

นายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดังนี้

พ.ศ. 2522 จัตุรถาภรณ์ มงกุฎไทย

พ.ศ. 2527 เหรียญรัตนาภรณ์ ชั้นที่ 5

พ.ศ. 2531 ตริตาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. 2533 ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. 2538 ทวีตริยาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. 2541 ประถมาภรณ์มงกุฎไทย

พ.ศ. 2544 ประถมาภรณ์ช้างเผือก และเหรียญจักรพรรดิมาลา

พ.ศ. 2548 ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

พ.ศ. 2549 มหาวชิรมงกุฎ

พ.ศ. 2553 มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

งานปิดทองหลังพระที่เอื้อประโยชน์ต่อวงการศึกษาไทย

การจัดการศึกษาไทย ต้องกระทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจจากหลายฝ่าย โดยเริ่มจากครอบครัวเป็นเบื้องต้น มีบิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ฯลฯ ให้การอบรมบ่มนิสัย ด้วยการปลูกจิตสำนึกให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีจนเป็นนิสัยตั้งแต่เยาว์วัย โดยถือคติที่ว่า “ไม้อ่อนดัดง่าย” เมื่ออายุย่างเข้าเกณฑ์ตามกฎหมายที่รัฐกำหนด พ่อ แม่ ต้องพาบุตร หลาน ไปเข้าโรงเรียน ซึ่งมีครู อาจารย์ นักแนะแนว นักการศึกษา ผู้บริหารการศึกษา สมาคมครูและผู้ปกครอง สมาคมศิษย์เก่า ฯลฯ และบุคคลอื่นๆ อีก อาทิ นักจิตวิทยา จิตแพทย์ แพทย์ และองค์กรที่ใช้ผลผลิตจากสถาบันต่างๆฯลฯ รับผิดชอบจัดการศึกษาตามระบบโรงเรียน เมื่อสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนก็เข้าสู่ระบบสถาบันการศึกษาที่สูงขึ้น อาจเป็นวิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือสถาบันการศึกษาประเภทอื่นๆ ก็ต้องอาศัยความร่วมมือเหมือนดังที่กล่าวมาแล้ว ดำเนินการจัดการศึกษา

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาไทย ต้องใช้เวลาอันยาวนาน ผู้จัดการในแต่ละกระบวนการต้องมีความอดทน มีความรอบรู้อย่างลึกซึ้ง และต้องเสียสละ จึงเห็นสมควรนำหลักการทำงานแบบ “ปิดทองหลังพระ” ไปใช้ในกระบวนการจัดการศึกษา

ด้วย ในเรื่องการใช้เวลาดำเนินการจัดการศึกษาไทยให้ประสบความสำเร็จจนบังเกิดผลดี และมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน นั้น ศาสตราจารย์ ม.ล. ปิ่น มาลากุล นักปราชญ์คนสำคัญในแวดวงการศึกษาไทยได้ให้แนวคิดที่เป็นคติเตือนใจไว้เป็นโคลงสี่สุภาพ ดังนี้

กล้วยไม้มีดอกช้า ฉันใด
การศึกษาเป็นไป เช่นนั้น
แต่ออกดอกคราวไร งามเด่น
งานสั่งสอนปลูกปั้น เสร็จแล้วแสนงาม

เฉลียว พันธุ์สีดา

บรรณานุกรม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. (2553). “พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” บทสัมภาษณ์ครั้งสุดท้าย เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2553. ใน **สหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ปิดทองหลังพระ.** หน้า 355.

“คลองลัดโพธิ์” (2558). **วิกิพีเดีย.** สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มิถุนายน 2558. จรัลธาดา กรรณสูต. 2553. “คุณสหัส มิตรผู้ร่วมสนองงาน” ใน **สหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ปิดทองหลังพระ.** หน้า 1.7 - 141).

“ประวัตินายสหัส บุญญาวิวัฒน์ ที่ปรึกษาสำนักพระราชวัง”. (2553). ใน **สหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ปิดทองหลังพระ.** หน้า 65 – 73.

พลากร สุวรรณรัฐ. (2553) “คำไว้อาลัย” ใน **สหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ปิดทองหลังพระ.** หน้า 110 – 111.

สหัส บุญญาวิวัฒน์. (2549). “การบรรยายพิเศษพระราชปรัชญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”. ใน **สหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ปิดทองหลังพระ.** หน้า 216 – 262. 6 สิงหาคม 2549.

สหัส บุญญาวิวัฒน์ ผู้ปิดทองหลังพระ. (2553). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายสหัส บุญญาวิวัฒน์. (วันพุธที่ 1 กันยายน 2553)

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ เป็นเพชรน้ำงามหนึ่งเดียว ในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตในประเภทสังคมศาสตร์ สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2539 ในขณะที่ยังรับราชการอยู่ นับว่าเป็นผลสัมฤทธิ์ตามปณิธานของมหาวิทยาลัยที่กำหนดไว้ตั้งแต่ยังเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาว่า จะผลิตบัณฑิตที่ “มีความรู้ประดุจนักปราชญ์ และมีความประพฤติประดุจผู้ทรงศีล”

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ เป็นทั้งศิษย์เก่าวิทยาลัยวิชาการศึกษา อาจารย์วิทยาลัยวิชาการศึกษา ผู้บริหารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ได้แสดงความก้าวหน้าในวิชาชีพการศึกษาอย่างมีความรู้ ความสามารถบนรากฐานแห่งคุณธรรมและความดีตลอดอายุราชการ 40 ปี (พ.ศ. 2503 – 2543) เป็นที่ประจักษ์ชัดทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ เกิดเมื่อ วันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ. 2483ที่บ้านคลองสิบเอ็ด อำเภอหนองจอก จังหวัดพระนคร ในครอบครัวมุสลิม บิดาชื่อวิศิษฐ์เป็นครูใหญ่โรงเรียนประชาบาล และได้รับการคัดเลือกเป็นครูดีเด่นของกรุงเทพมหานคร มารดาชื่อลมูลสืบสกุลสายเจ้าพระยาจักรีแขกในสมัยกรุงธนบุรี ศาสตราจารย์เสริมศักดิ์ มีพี่น้อง 10 มีพี่สาว 2 คน น้องสาว 2 คน น้องชาย 5 คน

การศึกษา

2491 จบประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่ออายุ 8 ขวบ โดยใช้เวลาเรียน 3 ปี เนื่องจากสอบได้ที่ 1 ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จึงได้รับการเลื่อนชั้นไปเรียนประถมศึกษาปีที่ 4 โดยไม่ต้องเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนประชาบาลฝั่งเหนือ 2 (โรงเรียนสุเหร่าสนามกลางลำในปัจจุบัน)

2493 จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนหนองจอกพิทยานุสรณ์ โดยไปสอบข้อสอบกลางที่โรงเรียนอำนวยศิลป์ เมื่อกำลังเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จึงใช้ เวลาเรียน 2 ปี เช่นกัน

2496 จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนเศรษฐบุตรบำเพ็ญ อำเภอมีนบุรี จังหวัดพระนคร

2499 จบชั้นเตรียมอุดมศึกษาปีที่ 2 (หรือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 8) จากโรงเรียนอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย สามารถสอบได้ที่ 60 ของประเทศ (สมัยนั้นต้องสอบข้อสอบรวมของประเทศ) ได้รับรางวัลผลการเรียนจากจุฬาราชมนตรี

(ต่วน สุวรรณ ศาสน์) ระหว่างที่เรียนอยู่โรงเรียนอิสลามวิทยาลัยได้รับคำชักชวนจากรองศาสตราจารย์ประมาณ ฮะกิมี ให้ไปสมัครสอบเข้าวิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนโดยได้รับทุนกรมการฝึกหัดครู

2503 จบปริญญาการศึกษาบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 2

การรับราชการ

เมื่อจบการศึกษา กรมการฝึกหัดครูได้เรียกไปสัมภาษณ์ ดร. ก่อ สวัสดิพาณิชย์ เห็นว่าเป็นนักเรียนเกียรตินิยมและนับถือศาสนาอิสลามจึงขอให้ไปทำงานที่โรงเรียนฝึกหัดครูยะลา เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2503

2505 สอบทุน A.I.D (Agency for International Development) ไปศึกษาต่อที่สหรัฐอเมริกา

2506 - 2507 จบปริญญาวิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต จาก Illinois State University

กลับมารับราชการที่วิทยาลัยครูยะลา เป็นข้าราชการชั้นโทอันดับ 2 เป็นหัวหน้าหมวดคณิตศาสตร์รับผิดชอบการสอนระดับ ป.กศ.สูง ทำงานสารบรรณของวิทยาลัย และเป็นผู้ช่วยหัวหน้าฝ่ายบริหาร เป็นอาจารย์ปกครองหอพักชาย เป็นที่ปรึกษากิจกรรมนักเรียน ทั้งดนตรี กีฬา และหนังสือพิมพ์ ก่อตั้งหนังสือพิมพ์ “แสงเทียน” ของวิทยาลัยครูยะลา เริ่มต้นเขียนหนังสือวิชาการเล่มแรก เมื่อ พ.ศ. 2509 ชื่อ Number System และเล่มต่อมา ใน พ.ศ. 2510 คือ Some Topics in Modern Mathematics

2511 ย้ายไปรับราชการที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาพิษณุโลก ซึ่งพึ่งก่อตั้งเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2510 เป็นอาจารย์ปกครองหอพักและสอนคณิตศาสตร์ได้เพียง 1 ภาคเรียน ก็ได้รับทุน Assistantships จาก Illinois State University

2511 เดินทางไปสหรัฐอเมริกาเรียนปริญญาเอก สาขา การบริหารการศึกษา

2513 จบปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (Doctor of Philosophy) จาก Illinois State University เป็นนักเรียนต่างชาติคนแรกที่ได้รับ Ph.D. ทางการศึกษาจาก ISU

2513 - 2521 เป็นผู้ช่วยรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ วศ. พิษณุโลก ต่อเนื่องจนเป็น มศว พิษณุโลก

ท่านได้วางแผนการเปิดการสอนสาขาวิชาต่าง ๆ จัดการเรียนการสอน พัฒนาวิชาการ ประสานงานและควบคุมมาตรฐานการศึกษา ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ขึ้นชื่อว่าเป็นผู้เคร่งครัดเรื่องมาตรฐานการศึกษามาก โดยถือว่าการเคร่งครัดกับมาตรฐานการศึกษาก็เพื่ออนาคตของบัณฑิตและศักดิ์ศรีของสถาบัน สิ่งนี้แสดงถึงพฤติกรรมการบริหารวิชาการของ ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์

นอกจากนี้ท่านยังผลักดันให้เกิดศูนย์สุโขทัยศึกษา เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่น และสร้างงานวิจัย เรื่อง เลขไทยฉบับสุโขทัย และเรื่อง กระดิ่งสุโขทัยร่วมกับ อาจารย์นคร พันธ์ณรงค์

2517 วศ.พิษณุโลกได้รับการยกฐานะเป็น มศว พิษณุโลกศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ เป็นหัวหน้าภาควิชาการบริหารการศึกษา พ.ศ. 2518 ออกวารสารวิชาการของมศว พิษณุโลกสืบต่อโครงกาตำราโดยขอทุนจากมูลนิธิเอเชีย

2520 เริ่มเปิดสอนในระดับปริญญาโทสาขาการบริหารการศึกษาเป็นสถาบันแรกนอกกรุงเทพมหานคร หลังจากต่อสู้ขออนุญาตมาหลายปี

2520 เป็นรองศาสตราจารย์ระดับ 7 หลังจากดำรงตำแหน่งผู้ช่วยศาสตราจารย์เพียง 1 ปี 4 เดือน โดยเสนอผลงานวิชาการ 7 รายการ

2521 ได้รับคำสั่งให้ไปรักษาราชการในตำแหน่งรอง อธิการบดี มศว.สงขลา งานที่สำคัญของท่านที่สงขลาคือ สร้างความสัมพันธ์กับสถานศึกษาในมาเลย์เซีย และสิงคโปร์ มีการจัดประกวดดนตรีไทย ส่งเสริมกีฬาภายใน

2525 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็น ศาสตราจารย์ข้าราชการระดับ 10 โดยเสนอ ตำรา 1 เล่ม งานวิจัย 2 เรื่อง

เมื่อ ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ เป็นรองอธิการบดี ในสมัยที่ 3 ศาสตราจารย์ ดร.ทรงศักดิ์ ศรีกาฬสินธ์ อธิการบดี ได้เห็นผลงานที่ท่านสร้างความสัมพันธ์ไว้กับมหาวิทยาลัยในมาเลย์เซียและสิงคโปร์ขอให้มาช่วยงานฝ่ายต่างประเทศของ มศว เมื่อ พฤษภาคม 2526 ผลงานเด่นที่เป็นคุณูปการต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒอย่างยิ่ง คือ การลงนามความร่วมมือและการช่วยเหลือทางวิชาการระหว่าง มศว กับ Illinois State University ซึ่งผลจากสัญญาความร่วมมือนี้ทำให้คณาจารย์ของมหาวิทยาลัยได้รับทุนไปศึกษาต่อและทำงานเป็นจำนวน 40 คน และยังมีความผูกพันกันเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน

งานความร่วมมือกับออสเตรเลียได้รับความร่วมมือจาก AUIDP (Australian University International Development Program) มีความร่วมมือใน 5 ด้าน คือบัณฑิตศึกษา เทคนิคการสอนพลศึกษา ห้องสมุด วิทยาศาสตร์การอาหารและการวางแผนมหาวิทยาลัย โครงการนี้ทำให้อาจารย์ มศว ได้ไปศึกษาต่อปริญญาเอก ในสาขาภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์การอาหาร และบริหารการศึกษา

นอกจากนี้ยังสร้างความร่วมมือกับแคนาดาโดยส่งอาจารย์ไปเรียนปริญญาเอก มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับจีน ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ได้กล่าวว่าโครงการร่วมมือกับต่างประเทศนี้ทำให้ มศว ได้ รองอธิการบดี คณบดี รองคณบดี ผู้อำนายการ หัวหน้าภาค และอาจารย์ผู้สอนที่มีคุณวุฒิและคุณภาพ

ความเข้มงวดในเรื่องคุณภาพ เป็นสิ่งที่ผู้เคยเกี่ยวข้องและร่วมงานกับ ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ กล่าวถึงอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อท่านได้ส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษามีคุณภาพเพิ่มขึ้นในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ จากการหาทุนไปศึกษาต่อต่างประเทศ

แล้ว เมื่อบุคคลเหล่านั้นกลับมาทำงาน ท่านก็เข้มงวดต่อการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เมื่อท่านรับงานเป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ซึ่งเป็นตำแหน่งสุดท้ายในชีวิตราชการของท่าน ท่านเป็นประธานกรรมการบริหารหลักสูตรเป็นคนแรกจนถึง พ.ศ. 2535 ปรับเปลี่ยนหลักสูตรการสอน และการจัดการวางแบบแผนและแนวปฏิบัติอย่างเหมาะสม ท่านกล่าวว่า การดำเนินงานของบัณฑิตวิทยาลัยจำเป็นต้องมีข้อบังคับเป็นหลักยึด และข้อบังคับควรมีความยืดหยุ่น เอื้อต่อการจัดการ จนสภามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้อนุมัติข้อบังคับมหาวิทยาลัยศรีนครินวิโรฒ ว่าด้วยการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2543 โดยที่มหาวิทยาลัยได้เปิดสอนระดับบัณฑิตศึกษามาหลายสิบปีแล้ว และได้เป็นเกียรติแก่มหาวิทยาลัยที่สมเด็จพระเทพรัตนราช สุดา ฯ สยามบรมราชกุมารีทรงรับเป็นองค์ประธานควบคุมสารนิพนธ์ของนิสิต มศว บัณฑิตวิทยาลัยได้อนุมัติให้สารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต เมื่อ พ.ศ. 2542

ชีวิตครอบครัว

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ได้พบกับ อาจารย์วัญญา โพธิ์แก้ว ขณะเป็นหัวหน้าหมวดวิชาคณิตศาสตร์ที่วิทยาลัยครูยะลา เมื่ออาจารย์วัญญาไปรายงานตัวเป็นอาจารย์บรรจุใหม่วิชาคณิตศาสตร์ ทั้งสองหมั้นกันเมื่อ 24 สิงหาคม 2511 และเข้าสู่พิธีสมรส เมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2513 หลังจากที่ ดร.เสริมศักดิ์ เรียนจบปริญญาเอกจากสหรัฐอเมริกา

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ และรองศาสตราจารย์ วัญญา วิศาลาภรณ์ มีบุตรธิดา 2 คน โดยบุตรสาวคนโตชื่อสริญญา วิศาลาภรณ์ จบปริญญาโทเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ จากสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ NIDA บุตรชายชื่อสรวัฒน์ จบปริญญาเอก Ph.D. (Economics), University of Illinois at Chicago, Chicago, USA. ปัจจุบันเป็นอาจารย์ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และทรัพยากร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกียรติของชีวิต

2526 ศิษย์เก่าดีเด่นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน

2535 นักเรียนเก่าดีเด่นของโรงเรียนอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย

2538 ศิษย์เก่าดีเด่นที่เป็นนักเรียนต่างชาติที่ได้รับการจารึกชื่อในหอเกียรติยศทางวิชาการของ Illinois State University

2539 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งเป็นราชบัณฑิตสำนักธรรมศาสตร์ และการเมืองประเภทสังคมศาสตร์ สาขาศึกษาศาสตร์

งานนิพนธ์

งานเขียนของศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ มีพื้นฐานประสบการณ์จากการเป็นประธานชมรมหนังสือพิมพ์ ตลอด 4 ปี ที่เรียนที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา บางแสน และยังรับอาสาทำหนังสือของรุ่นตอนจบอนุปริญญา และทำหนังสือ

“บัณฑิตอนุสรณ์” ตอนจบปริญญาตรีด้วยความเต็มใจ แม้จะเป็นงานที่ยุ่งยากเปลืองทั้งแรงกาย แรงใจ และเวลา ซึ่งเพื่อนร่วมรุ่นได้รับหนังสือคนละ 2 เล่ม แต่ ดร.เสริมศักดิ์ได้รับทั้งหนังสือและได้เรียนรู้ถึงขั้นตอนวิธีการทำหนังสือติดตัวไปด้วย อันเป็นต้นทุนความสามารถในการสร้างผลงานเขียนสืบต่อมาให้ท่านริเริ่มผลิตหนังสือพิมพ์ “แสงเทียน” เมื่อกลับมาทำงานที่วิทยาลัยครู หลังจากจบปริญญาโทวิทยาศาสตรมหาบัณฑิตจาก Illinois State University สหรัฐอเมริกา และแต่งหนังสือวิชาการเล่มแรกชื่อ Number System เมื่อ พ.ศ. 2509 งานเขียนทางวิชาการและกึ่งวิชาการเท่าที่พอรวบรวมได้ดังนี้

1. ตำรา

1. Number System (2509)

2. Some Topics in Modern Mathematics (2510)

3. Matrices and Determinants (2511)

4. ระบบจำนวน (2513 และ 2515)

5. การวัดผลการเรียนคณิตศาสตร์ (2516)

6. หลักเบื้องต้นของการวัดผลการศึกษา (2517 , 2518 , 2519 และ 2522)

7. สุขภาพจิตเบื้องต้น (2518 และ 2520)

8. รากฐานของเรขาคณิต (2519 และ 2520)

9. การบริหารกิจการนักเรียน (2520 และ 2521)

10. แบบต่าง ๆ ของการเป็นผู้นำ (2521)

11. พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา (2521 , 2522 พิมพ์ 2 ครั้ง และ 2525)

12. วิธีจัดการกับความเครียด (2533 และ 2539)

13. ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อความสร้างสรรค์ (2534 และ 2540)

14. หลักสูตร : แนวคิด ทฤษฎี และการวิจัย (2539)

15. ประมวลสาระชุดวิชาระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ก. ชุดวิชาการวิจัยการบริหารการศึกษา (2536) เรื่องที่เขียน ได้แก่

- การวิจัยเกี่ยวกับผู้บริหาร
- การวิจัยเกี่ยวกับการเงิน งบประมาณ และความเสมอภาคทางการศึกษา
- การวิจัยเกี่ยวกับการบริหารกิจการนักเรียนนักศึกษา

ข. ชุดวิชาทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา (2536) เรื่อง ที่เขียน ได้แก่

- ภาวะผู้นำ
- ความขัดแย้ง

ค. ชุดวิชาสัมมนาและและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา (2537) เรื่องที่เขียน ได้แก่

- หลักและกระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและแนวโน้มการบริหารการศึกษา
- ปัจจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และโลกาภิวัตน์ที่มีอิทธิพลต่อการศึกษา
- ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา - ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของเอกชนในการจัดการศึกษา

ง. ชุดวิชาการบริหารทรัพยากรการศึกษา (2537) เรื่องที่เขียน ได้แก่

- การบริหารเวลา

จ. ชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพมหาบัณฑิตบริหารการศึกษา (2538) เรื่องที่เขียนได้แก่

- วิสัยทัศน์ของผู้บริหารการศึกษา
- ภาวะผู้นำ
- พฤติกรรมองค์การ
- การแก้ปัญหาความขัดแย้ง
- การวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา
- การบริหารการเปลี่ยนแปลง

2. หนังสืออ่านประกอบ หนังสือสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

1. หนังสือชุดคณิตศาสตร์สนุก 8 เล่ม (พิมพ์ครั้งที่ 5 2542)
2. หนังสือชุดวิทยาศาสตร์สนุก 3 เล่ม (2536)
3. หนังสือชุดรักเมืองไทย 4 เล่ม (บรรณาธิการ 2536)

3. หนังสือทั่ว ๆ ไป

1. กินเพื่ออายุวัฒนะ (พิมพ์ครั้ง ที่ 3 2540)
2. ฝัน...ฝัน โลกลี้ลับที่ถูกเปิดเผย (2533)
3. เลือดจะไป ลมจะมา (2536)
4. มาเลิกสูบบุหรี่กันดีกว่า (พิมพ์ครั้ง ที่ 2 2540)

4. งานแปล

1. ต้องการ : ปรัชญาแนวใหม่ (2536)

5. งานวิจัย

1. องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนิสิตปริญญาตรีทางการศึกษา (2514)
2. บทบาทและสถานะของบัณฑิต (กศ.บ.) ภาคค่ำ (2518)
3. เลขไทยสมัยสุโขทัย (2520)
4. กระดิ่งพระร่วง (2521)
5. ปัญหาของครู นวัตกรรมการศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่ออาชีพครูกับแบบของพฤติกรรม (2521)
6. ปัญหาและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (2524)
7. ความเสมอภาคในการลงทุนทางการศึกษาของโรงเรียนเทศบาลทั่วราชอาณาจักร (2524)
8. การวิเคราะห์ข้อสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ ปีการศึกษา 2528 (2529)
9. การวิเคราะห์ข้อสอบคัดเลือกเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐปีการศึกษา 2529 (2530)
10. ประสิทธิภาพของการบริหาร การนิเทศกับระบบการฝึกหัดครู (2531)
11. ระบบและโครงสร้างที่มีผลกระทบต่อการบริหาร สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล (2534)
12. การศึกษาการประกอบอาชีพอิสระของผู้สำเร็จอาชีวศึกษา (2535)
13. การศึกษาการคงอยู่ในอาชีพของผู้สำเร็จอาชีวศึกษา (2535)
14. การประเมินผลแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) : การอาชีวศึกษา (2536)
15. วิถีชีวิตของชาวมุสลิมในกรุงเทพมหานคร : กรณีผู้ย้ายถิ่น (2537)
16. เข็มขัดนิรภัย : ความเชื่อ ทัศนคติ และการใช้ (2537)
17. การศึกษากับงานอาชีพ : ผลกระทบจากการศึกษาด้านอาชีพ (2538)
18. การประเมินแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2539) : ครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา (2540)
19. การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการ (2541)

20. Materials for the Introduction to the Theory of Sets in Thailand (2507)

21. Relationship of Certain Factors to Academic Achievement of Prospective Secondary School Teachers in Thailand (2513)

22. Education Management and Financing in Thailand (2542)

6. บทความ

บทความที่นำเสนอในที่ประชุมและลงในวารสารต่าง ๆ เช่น

1) ข้อคิดบางประการในการวัดผลการศึกษา (2517)

2) พฤติกรรมการทำงานของบุคคล (2518)

3) การปฏิรูปการศึกษา (2518)

4) ครูที่สังคมต้องการ (2519)

5) การวางแผนเพื่อการฝึกอบรม (2519)

6) Multiple Linear Regression (2520)

7) ทิศทางใหม่ในการบริหารสถาบันอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค (2521)

8) การตัดสินใจเพื่อการแก้ปัญหา (2527)

9) การศึกษาเพื่อลูกหลาน (2533)

10) การจัดการศึกษาไทย : ประเด็นที่ควรพิจารณา (2534)

11) การบริหารการศึกษาเพื่อการพัฒนา (2534)

12) ยุทธศาสตร์ของการติดตามงาน (2534)

13) การศึกษาภาวะผู้นำทางการศึกษา (2535)

14) มหาวิทยาลัยกับความเป็นอิสระ : อีกมุมมองหนึ่ง (2535)

15) สถานภาพครู : พิจารณาจากปัจจัยด้านผู้เรียน (2535)

16) ความเสมอภาคทางการศึกษา (2536)

17) การสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัย : ข้อเท็จจริงและผลกระทบ (2536)

18) มาตรฐานผลงานวิชาการของ ก.ม. (2536)

19) หลักและขั้นตอนในการเขียนตำราวิชาการ (2536)

20) วิสัยทัศน์ของผู้นำ (2537)

21) การมีส่วนร่วมของเอกชนในการจัดการศึกษา (2537)

22) แนวคิดในการประเมินผลแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ (2537)

23) ปริญญากิตติมศักดิ์ (2538)

24) ศาสตราจารย์ : ความเป็นมาและข้อวิพากษ์ (2539)

25) Improvement of Socio – Economic Status of Teacher (2527)

26) Trends in Educational Development in Thailand Since the Reign of the King Chulalongkorn (2530)

27) Institutional Development Planning in Higher Education (2539)

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีผลงานทางวิชาการสม่ำเสมอเป็นที่ปรากฏต่อเนื่อง ขณะที่ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดี มศว สงขลา ท่านทำวิจัย 2 เรื่อง เป็นงานวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุน **คือ ปัญหาและแนวคิดของผู้บริหารโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม (ปอเนาะ) ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ กับ ความเสมอภาคในการลงทุนทางการศึกษาของโรงเรียนเทศบาลทั่วราชอาณาจักร** พร้อมทั้งเขียนตำราอีก 1 เล่ม ชื่อเรื่อง**พฤติกรรมผู้นำทางการศึกษา** ท่านเสนอทั้ง 3 เรื่องนี้และเอกสารประกอบอื่น ๆ อีก เป็นผลงานทางวิชาการขอเป็นศาสตราจารย์ ซึ่งกรรมการพิจารณาผลงานให้ผ่านตลอด โดยไม่ต้องปรับปรุงหรือแก้ไข ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์ เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2525 ด้วย

วัยเพียง 42 ปี ในขณะที่ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บริหารระดับสูงอยู่ที่วิทยาเขตภาคใต้ ซึ่งมีปัญหามากมายตั้งแต่น้ำประปา ไปจนถึง เปิดหลักสูตรปริญญาในสาขาอุดมศึกษาเป็นครั้งแรกในภาคใต้ ปัญหาการประท้วง, การเตรียมงานรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ ที่เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานปริญญาบัตร ที่ มศว สงขลา ถึง 5 ครั้ง ซึ่งน้อยคนนักที่จะสามารถแบ่งเวลาและความคิดเขียนตำราวิชาการ ทำงานวิจัย เสนอเป็นผลงานระดับศาสตราจารย์ พร้อมบริหารงานมหาวิทยาลัย

เมื่อดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีฝ่ายกิจการพิเศษและต่างประเทศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ท่านยังทำวิจัยอีก 2 เรื่อง หลังจากหมดวาระแล้ว ในเดือน พฤษภาคม 2530 ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์มีโอกาสทำงานด้านวิชาการอย่างเต็มที่

ข้อคิดคำสอน

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ปูชนียบุคคล” อย่างแท้จริง ท่านจะห่วงใยศิษย์และให้ข้อคิดเวลาสอนเสมอ อาทิ

- เราสามารถซื้อสิ่งของในโลกได้ทุกสิ่ง ยกเว้น **ความดี** แต่ละคนต้องสร้างความดีด้วยตนเอง ขอให้ศิษย์ทุกคนจงสร้างคุณงามความดีให้ปรากฏ
- ความสำเร็จของงานต้องมองจากข้างหลัง และบุคลิกภาพของคนทำ
- การบริหารไม่มีเชิงรุก โอกาสมีชื่อเสียงย่อมไม่มี
- การบริหารที่สำคัญที่สุด คือการบริหารตัวเอง
- ผู้บริหารที่ไม่มีประสบการณ์ บริหารเหมือนไต่บันไดลิง
- นักบริหารควรทำเรื่องสำคัญก่อนเรื่องด่วนเสมอ
- การบริหาร ผู้บริหารไม่จำเป็นต้องแก้ปัญหาทุกเรื่อง แต่ให้ลดปัญหาบางเรื่อง
- การบริหารผู้บริหารจะต้องตอบคำถาม อย่าเสียเวลาอธิบายคำบ่น
- ในการแสวงหาโอกาสที่จะเป็นผู้บริหารนั้นก็เพื่อแสวงหาโอกาสที่จะทำงาน มิใช่แสวงหาที่จะเอาเปรียบผู้อื่น

หน้าที่การทำงานบางตำแหน่ง

1. นายกสภามหาวิทยาลัย
   - มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
   - มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
2. กรรมการสภามหาวิทยาลัย
   - มหาวิทยาลัยทักษิณ
   - มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
   - มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
   - มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ต
   - สถาบันการพลศึกษา
3. กรรมการสภาวิชาการ
   - มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
   - มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
4. ประธานคณะกรรมการพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการ
   - มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
   - สถาบันการพลศึกษา
   - มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ต
5. กรรมการพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการ
   - มหาวิทยาลัยบูรพา

- มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
- มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
- มหาวิทยาลัยฟาฏอนี (มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา)
- มหาวิทยาลัยเว็บสเตอร์ (ประเทศไทย)
- มหาวิทยาลัยบัณฑิตพัฒนศิลป์
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม
- มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
- มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
- มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
- มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามพิษณุโลก

6. อนุกรรมการในคณะกรรมการข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา (ก.พ.อ.)
   - คณะอนุกรรมการเกี่ยวกับตำแหน่งทางวิชาการของข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา
   - คณะอนุกรรมการเกี่ยวกับการส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย
7. กรรมการในคณะกรรมการการอุดมศึกษา
   - คณะกรรมการพิจารณาตำแหน่งทางวิชาการของคณาจารย์สถาบันอุดมศึกษาเอกชน
8. อนุกรรมการในคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (ก.ค.ศ.)
   - ประธาน อ.ก.ค.ศ. วิสามัญเฉพาะกิจเกี่ยวกับการประเมินผลการปฏิบัติงานของข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาเพื่อให้มีและเลื่อนเป็นวิทยฐานะเชี่ยวชาญพิเศษ สายงานบริหารการศึกษา (ทุกสังกัด)
9. กรรมการของราชบัณฑิตสถาน
   - กรรมการสภาราชบัณฑิต
   - คณะกรรมการส่งเสริมราชบัณฑิตสถาน
   - ประธานคณะกรรมการการจัดทำพจนานุกรมศัพท์ศึกษาร่วมสมัย
10. กรรมการของคุรุสภาประธานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรทางการศึกษา (สกสค) ระหว่าง พ.ศ. 2547 – 2551
    - ประธานอนุกรรมการการประเมินมาตรฐานหลักสูตรและมาตรฐานการผลิตเพื่อการรับรองปริญญา และประกาศนียบัตรทางการศึกษาคณะที่ 1
11. ที่ปรึกษาสาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
12. ประธานกรรมการมูลนิธิศิษย์เก่า วศ.บางแสน รุ่น 2
13. อาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาเอกสาขาวิชาการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ได้มีโอกาสทำงานด้านวิชาการอย่างเต็มที่เขียนบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เขียนหนังสือตำราทำวิจัย จึงได้รับคัดเลือกเป็นสมาชิกของราชบัณฑิตสภา ตั้งแต่มกราคม 2533 จนถึง ธันวาคม 2539 โดยท่านได้เสนอผลการค้นคว้า แสดงภูมิรู้ ความคิด เขียนเป็น หนังสือ เอกสาร ตำราและรายงานการวิจัยจำนวน 18 รายการ ต่อมาที่ประชุมสำนักธรรมศาสตร์และการเมืองดังนี้

1. รายงานการวิจัย เรื่อง ระบบและเครื่องที่มีผลกระทบต่อการบริหารสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล (2534)

2. รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาการประกอบอาชีพอิสระของผู้สำเร็จอาชีวศึกษา (2535)
3. รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษาการคงอยู่ในอาชีพของผู้สำเร็จอาชีวศึกษา (2535)
4. รายงานวิจัย เรื่อง การประเมินผลแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534) : การอาชีวศึกษา (2536)
5. รายงานวิจัย เรื่อง วิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร : กรณีผู้ย้ายถิ่น (2537)
6. รายงานวิจัย เรื่อง เข็มขัดนิรภัย : ความเชื่อ ทัศนคติ และการใช้ (2537)
7. รายงานวิจัย เรื่อง การศึกษากับงานอาชีพ : ผลกระทบจากการศึกษาด้านอาชีพ (2538)
8. ตำรา เรื่อง ความขัดแย้ง : การบริหารเพื่อความสร้างสรรค์ (2534)
9. ตำรา เรื่อง หลักและวิธีการวิจัยเกี่ยวกับผู้บริหาร (2536)
10. ตำรา เรื่อง หลักและวิธีการวิจัยเกี่ยวกับการเงินและความเสมอภาคในการลงทุนทางการศึกษา (2536)
11. ตำรา เรื่อง หลักและวิธีการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารกิจการนักเรียน (2536)
12. ตำรา เรื่อง ภาวะผู้นำและความขัดแย้ง (2536)
13. ตำรา เรื่อง ปัญหาและแนวโน้มในการบริหารการศึกษา (2537)
14. ตำรา เรื่อง การบริหารเวลา (2537)
15. ตำรา เรื่อง หลักการและแนะแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา (2538)
16. เอกสาร เรื่อง หลักสูตร : แนวคิด ทฤษฎี และการวิจัย (2539)
17. หนังสือชื่อ การอุดมศึกษา : ข้อเท็จจริงและการพัฒนา
18. หนังสือชื่อ สาระน่ารู้ทางการศึกษา

ในระหว่างที่เป็นภาคีสมาชิกอยู่ท่านได้ส่งงานเขียนสม่ำเสมอทุกปีคณะกรรมการพิจารณาผลงานวิชาการของราชบัณฑิตยสถานได้ตรวจผลงานวิชาการของภาคีสมาชิกท่านอื่น ๆ แล้วมีมติให้ศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ สมควรเป็นราชบัณฑิต ซึ่งที่ประชุมราชบัณฑิตของสำนักธรรมศาสตร์และการเมืองและที่ประชุมร่วมของราชบัณฑิตทุกสำนักให้ความเห็นชอบ จนได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้ศาสตราจารย์ ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ เป็นราชบัณฑิตในประเภทสังคมศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ ตั้งแต่ 27 ธันวาคม 2539 นับเป็นราชบัณฑิตทางศึกษาศาสตร์ท่านที่ 3 ของประเทศไทย นับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติว่าด้วยราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2476 เป็นต้นมา ขณะนั้นท่านอายุ 56 ปี เป็นอาจารย์สอนนิสิตระดับปริญญาเอก สาขาการบริหารการศึกษา ไม่ได้ดำรงตำแหน่งผู้บริหารใด ๆ

ราชบัณฑิตทางศึกษาศาสตร์ 2 ท่านแรก คือ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี และศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์

เกียรติคุณของศาสตราจารย์ ดร.เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ควรค่าแก่การเป็นเพชรน้ำงามหนึ่งเดียวที่มาจากบัณฑิตวิทยาลัยวิชาการศึกษา

ศาสตราจารย์ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคมะเร็ง เมื่อเดือนธันวาคม 2557 สิริรวมอายุ 74 ปี 3 เดือน ทั้งนี้ได้ประกอบพิธีทางศาสนาอิสลามที่ สุสานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

อัญชลี สุตธรรม

บรรณานุกรม

ไพศาล วิศาลาภรณ์. บรรณาธิการ. (2557). **เกียรติคุณทางการบริหารการศึกษา ศาสตราจารย์ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์.** กรุงเทพ ฯ : บริษัท อี.ที. พับลิชชิ่ง จำกัด.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2557). **บริหารอย่างรามเกียรติ์บริหารอย่างผม.** พิมพ์ครั้งที่ 5 กรุงเทพ : บริษัท อี.ที พับลิชชิ่ง จำกัด

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. (2543). **เส้นทางชีวิตราชบัณฑิต.** กรุงเทพ ฯ : SUNPRINTING

องค์กรการถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรม

การปรุงขนมจีนน้ำพริกที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

ความหมาย

องค์กรการถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรม หมายถึงกลุ่มคนที่ทำหน้าที่อนุรักษ์เป็นแบบอย่างวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นสิ่งที่แสดงความเป็นชาติให้ปรากฏชัดเจน วัฒนธรรมที่โดดเด่นมีเอกลักษณ์เฉพาะทำให้มีความแตกต่างจากที่อื่น ๆ เป็นการเก็บรักษาแบบอย่างหรือวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนแต่ละกลุ่มไม่ให้สูญหาย

ความเป็นมา

จากการสำรวจแหล่งชุมชนต่าง ๆ เห็นว่าอำเภอพระประแดงน่าจะเป็นชุมชนในการหาข้อมูลเกี่ยวกับการปรุงขนมจีนน้ำพริกเพื่อการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมการปรุงขนมจีนน้ำพริก เนื่องจากชุมชนชาวมอญได้อพยพมาอยู่ที่อำเภอพระประแดงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 และยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งยังมีการสืบทอดการทำอาหารแบบดั้งเดิมทั้งของไทยและมอญไว้จนถึงปัจจุบัน เช่น ขนมจีนน้ำพริก ขนมจีนน้ำยา และอื่น ๆ รวมทั้งขนมหวานชนิดต่าง ๆ

ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอพระประแดงเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสมุทรปราการตั้งอยู่ภาคกลางของประเทศไทย อยู่ตอนปลายสุดริมฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา และเหนืออ่าวไทย หรือที่เรียกกันว่า เมืองปากน้ำ และเคยเป็นเมืองหน้าด่านทางทะเลสำคัญในอดีต ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่พื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านกลาง แยกพื้นที่ออกเป็นด้านตะวันตกและด้านตะวันออก มีลำคลองมากมาย จะเห็นได้ว่าชุมชนอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการพื้นที่ส่วนใหญ่ติดทะเลและแม่น้ำเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่อุดมสมบูรณ์จึงมีการนำสัตว์น้ำ เช่น กุ้ง ปู มาเป็นวัตถุดิบในการปรุงอาหาร อีกทั้งมีที่ราบกว้างใหญ่เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชผักสวนครัวชนิดต่าง ๆ และยังมีสภาพบ้านเรือนแบบดั้งเดิมจึงเป็นพื้นที่ชุมชนที่เหมาะแก่การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมการปรุงขนมจีนน้ำพริกเพื่อการศึกษา

ประวัติโดยย่อ

อำเภอพระประแดง เป็นอำเภอที่มีขนาดพื้นที่เล็กที่สุดในจังหวัดสมุทรปราการ ในอดีตมีฐานะเป็นศูนย์กลางของจังหวัดพระประแดง อำเภอพระประแดงเป็นเมืองโบราณ สมัยขอมมีชื่อเรียกว่า “พระประแดง” เป็นเมืองหน้าด่านทางทะเล สมัยนั้นเรียกว่า “ปากน้ำพระประแดง” คำว่า “ประแดง” หรือ “บาแดง” แปลว่าคนเดินหมาย หรือ คนนำข่าวสาร อำเภอพระประแดงเริ่มสร้างในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มาสำเร็จเรียบร้อยในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองพระประแดง ในรัชสมัย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2464 ถูกตั้งเป็นจังหวัดพระประแดง พ.ศ. 2475 ยุบจังหวัดพระประแดงเป็นอำเภอ ขึ้นกับจังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2480 จัดตั้งเทศบาลเมืองพระประแดงในท้องที่บางส่วนของตำบลเชียงใหม่ ตำบลทรงคนอง และตำบลตลาด (ในปัจจุบันรวมกันเป็นตำบลตลาด)

อำเภอพระประแดงแบ่งเขตการปกครองย่อยเป็น 15 ตำบล แต่ละตำบลแบ่งออกเป็นหมู่บ้าน หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมคลองลัดหลวง ได้แก่ บ้านสะพานช้าง บ้านตา บ้านฮะเริ่น บ้านเวขะราว บ้านดัง บ้านโกงกาง และบ้านเชียงใหม่ หมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมคลองลัดตะนงได้แก่ บ้านทะมัง และบ้านตองอู๊ หมู่บ้านมอญที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านทิศใต้ ได้แก่ บ้านเต้อ บ้านจังบี ทางทิศเหนือ ได้แก่ บ้านอะมั่ง ซึ่งสภาพชุมชนเปลี่ยนไปจากเดิมมากมีคนมอญเหลืออยู่น้อย สภาพบ้านเรือนไม่ค่อยดี ส่วนบ้านทรงคนองมีด้านหนึ่งติดแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านเหนือ ยังมีสภาพดั้งเดิมของชุมชน มีกลุ่มอาคารบ้านเรือนรุ่นเก่าเหลืออยู่ค่อนข้างมาก สำหรับหมู่บ้านที่อยู่ในชุมชนกลางตัวเมืองเป็นย่านพาณิชยกรรม โรงเรียน และอาคารของทางราชการ ได้แก่บ้านแช่ และบ้านโรงเกลือ ซึ่งอยู่ถัดบ้านทรงคนองขึ้นไป ส่วนบ้านเดิงฮะโมทหรือเดิงฮะโมกเป็นหมู่บ้านเดียวที่อยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และอยู่ถัดเข้าไปห่างจากแม่น้ำมีชุมชนหนาแน่น และมีโรงงานอุตสาหกรรมในบริเวณใกล้เคียงหลายแห่ง

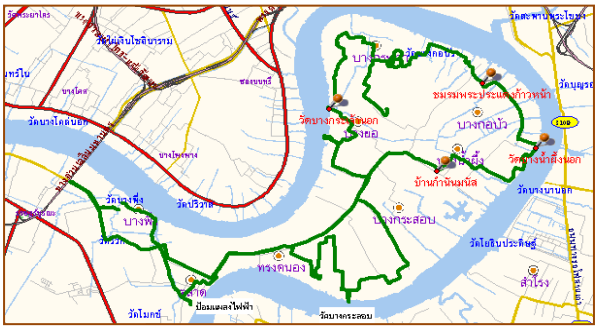

แผนที่แสดงตำบลในเขต อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ ที่มา : 20361 – 36. Gif thaimtb.co

หมู่บ้านตลาดและหมู่บ้านทรงคนองเป็นชุมชนที่ได้ไปสัมภาษณ์เพราะยังมีชาวมอญแท้อาศัยอยู่ มีการสืบทอดการทำขนมจีนน้ำพริกจากรุ่นสู่รุ่น เข้าใจว่าบรรพบุรุษรับการสืบทอดขนมจีนน้ำพริกจากคนไทยเมื่อครั้งบรรพบุรุษชาวมอญที่เมาะตะมะอพยพครอบครัวหนีการกดขี่ของพม่าเข้ามาในพระราชอาณาจักรไทย ทั้งทางเมืองตาก เมืองอุทัยธานี รวมไปถึงด่านพระเจดีย์สามองค์และยังคงมีการทำขนมจีนน้ำพริกในงานประเพณีต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 2 ได้โปรดเกล้าฯให้มาตั้งภูมิลำเนาที่เมืองนครเขื่อนขันธ์ ชาวมอญทั้งหลายเมื่อได้รับพระมหากรุณาธิคุณแล้วจึงแยกย้ายกันตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มในภาษามอญเรียกว่า “กวาน” แปลว่า หมู่บ้าน ซึ่ง ในภาษามอญคำว่า ทรงคนอง แปลว่าดวงดาว หรือ กวานดงฮะนอง หรือ หมู่บ้านแห่งดวงดาว เป็นชื่อหมู่บ้านเดียวกับหมู่บ้านในเมืองมอญ ซึ่งหมู่บ้านทรงคนอง หมู่ที่ 8 เป็นชื่อเรียกหมู่บ้าน ตามชื่อตำบลเพราะมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่ 1 บ้านศาลเจ้าโบราณ มีการทรงเจ้าและเมื่อเจ้าเข้าประทับทรงจะมีการเต้นกันแบบคึกคะนอง ชาวบ้านที่มาดูการทรงเจ้าก็จะเรียกกันติดปากว่าบ้านทรงคะนองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา บ้านทรงคนองในปัจจุบันมีทั้งหมด 13 หมู่ หมู่ 1 ถึงหมู่ 6 เป็นชุมชนเชื้อสายไทย หมู่ 7, 8, 9 และ 13 เป็นชุมชนเชื้อสายมอญและมีบ้านไล่ตามแนวแม่น้ำ ส่วนหมู่ 10, 11 และ 12 มีคนจีน หรือจีนผสมไทยเป็นส่วนใหญ่ ผู้ครองมรดกที่เป็นชาวมอญและชาวไทยจะได้รับการสืบทอดการปรุงขนมจีนน้ำพริกจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น นับเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 100 ปี และยังคงใช้สูตรดั้งเดิมที่ได้เรียนรู้มาด้วยการเป็นลูกมือในครัว จากการจำและการถาม โดยไม่มีการจดสูตร อาศัยการจำ

ความชำนาญในการปรุง และความคุ้นเคยในรสชาติ การทำขนมจีนน้ำพริกจะทำในเทศกาลประจำปี เช่น งานสงกรานต์ งานบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา งานสารท และงานมงคลต่าง ๆ ยกเว้นงานศพโดยมีการแลกเปลี่ยนอาหารกันคนละชนิด และจะไปช่วยกันทำที่วัดเวลามีงาน นอกจากขนมจีนน้ำพริกซึ่งถือว่าเป็นอาหารที่แสดงถึงความสามัคคี การรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมแล้ว ยังแสดงถึงฐานะครอบครัว ความอลังการในการจัดเลี้ยง เนื่องจากบรรพบุรุษชาวมอญและชาวไทย และอิสลามได้อพยพมาจากแหล่งต่าง ๆ

ส่วนประกอบเครื่องปรุงของขนมจีนน้ำพริกจะไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ยกเว้นเนื้อสัตว์ เช่น บางรายใส่เนื้อปู กุ้งสดและไข่แดงบด บางรายใส่กุ้งสดเพียงอย่างเดียว อิสลามจะใช้ไก่ตัมฉีกเนื้อ ส่วนขั้นตอนการปรุงจะมีความแตกต่างกันเช่นปรุงบนเตาขณะกะทิยังร้อนอยู่แต่ไม่เดือด หรือทำเครื่องปรุงทุกอย่างให้สุกแล้วนำมาปรุงนอกเตาขณะกะทิเย็นแล้ว เป็นต้น

สรุปโดยภาพรวมของขนมจีนน้ำพริกและตำรับขนมจีนน้ำพริก เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชนที่สามารถให้ความรู้แก่สาธารณชนในเรื่องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง ทั้งนี้การสืบค้นด้วยวิธีการให้ผู้รู้ในชุมชนบอกเล่าถึงตำรับการปรุงขนมจีนน้ำพริก รวมทั้งสาธิตให้คนในชุมชนได้ดูจะส่งผลให้ตำรับการปรุงเป็นที่รับรู้ทั่วกัน มีมาตรฐานการปรุงและได้รสชาติที่ไม่ผิดเพี้ยน มีการจดบันทึกด้วยว่าเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งในสมัยโบราณไม่มีการจดบันทึก อาจทำให้สูตรขนมจีนน้ำพริกหายสาบสูญได้ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าของขนมจีนน้ำพริก และไม่สนใจที่จะรับการสืบทอด จึงต้องกระตุ้นให้มีการกำหนดเป็นหลักสูตรในโรงเรียน มีการจัดเป็นกิจกรรมประกวดขนมจีนน้ำพริกในโอกาสที่มีงานเทศกาลประจำปี เช่น งานสงกรานต์ งานเข้าพรรษา ออกพรรษาเป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ การทำกิจกรรมและตอบแบบสอบถามของชุมชนในหมู่บ้านและกลุ่มเยาวชนในเรื่องการอนุรักษ์และการสร้างจิตสำนึก พบว่า กลุ่มชุมชนในหมู่บ้านตำบลทรงคนองและตำบลตลาดอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการมีการอยู่เป็นหมู่บ้าน เช่นหมู่บ้านโรงเรือ เวหะราว วัดแค วัดโบกตองอุ๋ บ้านแซ่ สะพานช้าง เป็นต้น บ้านแต่ละหมู่ยังมีสภาพเดิมเป็นส่วนใหญ่และอยู่กันมาตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นเวลาไม่ต่ำกว่าหนึ่งร้อยปี ชาวบ้านยังรักษาประเพณีเดิมอยู่ คือการแลกเปลี่ยนอาหารกันทุกบ้านในทุกเทศกาล และยังมีการทำน้ำยา น้ำพริกกันอยู่นอกจากขนมจีนน้ำยา และขนมจีนน้ำพริกยังมีหมี่กรอบ มัสมั่น ข้าวแช่ เป็นต้น ในแต่ละหมู่บ้านผู้ครองมรดกมีอายุประมาณ 50 – 90 ปียังใช้สูตรดั้งเดิมที่ได้เรียนรู้จากบรรพบุรุษ แต่ปัญหาของชุมชนคือหาผู้สืบทอดได้น้อยลง เนื่องจากขั้นตอนการเตรียม การปรุงค่อนข้างละเอียดและยุ่งยาก จึงทำให้ผู้สืบทอดไม่คิดที่จะเรียนรู้ โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนรุ่นใหม่จะไม่สนใจอาหารไทยแท้ เพื่อการอนุรักษ์ไว้ซึ่งมรดกภูมิปัญญาไทยและสร้างจิตสำนึกแก่เยาวชน จึงได้ติดต่อโรงเรียนนำร่องจำนวน 2 แห่งในอำเภอพระประแดง คือโรงเรียนอำนวยวิทย์ และโรงเรียนอาษาวิทยา ซึ่งทั้งสองแห่งเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ โดยขอความร่วมมือนำตำรับขนมจีนน้ำพริกเข้าไปในหลักสูตรกลุ่มสาระการงานอาชีพ และชมรม ซึ่งมีกลุ่มเยาวชนที่มี

อายุระหว่าง 11 – 18 ปี อยู่ในชมรมช่างคิดประดิษฐ์ไทยมีโอกาสเรียนรู้สูตรขนมจีนน้ำพริก โดยมีครูที่ได้สูตรโบราณจากบรรพบุรุษเป็นผู้สอน จากการทำกิจกรรมและได้เรียนรู้การปรุงขนมจีนน้ำพริกด้วยการลงมือทำเองและได้รับประทานทำให้เยาวชนมีความสนใจและเริ่มมีแนวคิดถึงความหวงแหนมรดกภูมิปัญญาไม่ให้สูญหายด้วยการร่วมกันเผยแพร่ทางเว็บไซต์ สร้างเว็บ (web) และแฟนเพจ (Fanpage)

สัมภาษณ์คุณยายเชื่อม หิรัญเพิ่ม อายุ 90 ปีชุมชนบ้านแซ่ เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม 2555 มีผู้สืบทอด คือ คุณสุนันทา หิรัญเพิ่ม ซึ่งเป็นบุตรสาว และคุณยายสายหยุด จุมังมอ อายุ 92 ปี ชาวมอญบ้านแซ่ได้ย้ายไปอยู่มีนบุรี ซึ่งเป็นเพื่อนคุณยายเชื่อม หิรัญเพิ่ม กำลังสาธิตการปรุงขนมจีนน้ำพริกที่บ้านชุมชนไทยรามัญ ถนนหทัยราษฎร์ เขตคลองสามวา เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2556

ภาพกิจกรรมโรงเรียนอำนวยวิทย์ นักเรียนจะหัดปรุงและหั่นเหมือดเอง วันที่ 21 มกราคม 2556

นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการติดต่อผู้ใหญ่บ้านให้นำสูตรการทำขนมจีนน้ำพริกจัดเข้าไปอยู่ในกิจกรรมชมรมเด็กดีรักพ่อหลวงแก่เยาวชนในชมรม ซึ่งจะมีเยาวชนจากหลายโรงเรียนและหลายระดับชั้นอยู่ในชมรมมาร่วมทำกิจกรรม ผลการจัดกิจกรรมนี้ทำให้เด็กมีจิตสำนึกหวงแหนและคิดถึงการปกป้องที่จะอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญานี้

กิจกรรมชมรมเด็กดีรักพ่อหลวงที่บ้านผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2556

ตัวแทนผู้สูงอายุเสนอข้อคิดเห็นต่าง ๆ และร่วมกันวิเคราะห์ต้นไม้แห่งคุณค่าทางวัฒนธรรม วันที่ 7 มีนาคม 2556 ผลสรุปโดยภาพรวมของขนมจีนน้ำพริกและตำรับขนมจีนน้ำพริก เป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชุมชนที่สามารถให้ความรู้แก่สาธารณชนในเรื่องมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเอง ทั้งนี้เพราะการสืบค้นด้วยวิธีการให้ผู้รู้ในชุมชนบอกเล่าถึงตำรับการปรุงขนมจีนน้ำพริก รวมทั้งสาธิตให้คนในชุมชนได้ดูจะส่งผลให้ตำรับการปรุงเป็นที่รับรู้ทั่วกัน และมีการจดบันทึกไว้เป็นสูตรมาตรฐานด้วยว่าเป็นภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งในสมัยโบราณไม่มีการจดบันทึก อาศัยการจำและทำตามผู้ใหญ่ อาจทำให้สูตรขนมจีนน้ำพริกหายสาบสูญได้ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ไม่เห็นคุณค่าของขนมจีนน้ำพริก และไม่สนใจที่จะรับการสืบทอด จึงต้องกระตุ้นให้มีการกำหนดเป็นหลักสูตรในโรงเรียน มีการจัดเป็นกิจกรรมประกวดขนมจีนน้ำพริกในโอกาสที่มีงานเทศกาลประจำปี เช่น งานสงกรานต์ งานเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น เพื่อให้ตำรับขนมจีนน้ำพริกดำรงอยู่เป็นมรดกภูมิปัญญาของชุมชนตำบลทรงคนองและตำบลตลาด อำเภอพระประแดงซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายมอญสืบไป

ต้นไม้แห่งคุณค่าทางวัฒนธรรม

ส่วนประกอบ	**ความคิดเห็นของชุมชน**
ราก	เปรียบเสมือนความรู้ในการนำเอาส่วนประกอบต่าง ๆ มาปรุงให้ได้รสชาติ 3 รสที่เป็นเอกลักษณ์ของขนมจีนน้ำพริก
ดิน	เปรียบเสมือนชุมชนที่ดูแลรักษามรดกภูมิปัญญา
ลำต้น	แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ **เปลือก** ส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้เปรียบเสมือน ผักชี มะกรูด มะนาว
	กระพี้ เปลี่ยนแปลงได้ แต่เอาออกไม่ได้ คือ เนื้อสัตว์ต่าง ๆ เช่น เนื้อกุ้ง เนื้อปู ไข่แดงต้มสุก **แก่น** เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ไม่มีไม่ได้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ที่มีส่วนประกอบที่ขาดไม่ได้ คือ กะทิ ถั่ว มะขามเปียก น้ำตาลปี๊บ เกลือ น้ำปลา หอมเจียว กระเทียมเจียว พริกทอด และต้องมีรสชาติ 3 รส คือ เปรี้ยว เค็ม หวาน ขาดรสชาติใดไม่ได้จะไม่ใช่ขนมจีนน้ำพริก
ใบ ดอก ผล	สิ่งที่เห็น สิ่งที่ชื่นชม คือ คุณค่าทางโภชนาการ ความอร่อย ความสุขใจ ความสามัคคี ความสวยงามของสีสัน และกลิ่นที่ชวนกิน
กิ่งก้าน	คือความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนให้มีคนรุ่นใหม่รับมรดกภูมิปัญญานี้
บรรยากาศ	สิ่งแวดล้อมที่ช่วยให้ต้นไม้เจริญเติบโตและอยู่ได้นาน **ดวงอาทิตย์** ให้แสงสว่างแก่ชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ผู้สืบทอด อบต. ผู้ใหญ่บ้าน กำนันที่จะผลักดันให้ชุมชนมีพละกำลังในการรักษามรดกภูมิปัญญาให้อยู่ได้ น้ำ คือ ชุมชนมีวัฒนธรรมแบบเครือญาติ หาผู้สืบทอด ผู้ที่รักษาประเพณีและต้องการอนุรักษ์วัฒนธรรม รักษาความเป็นเครือญาติ ความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจ การแบ่งปันกัน

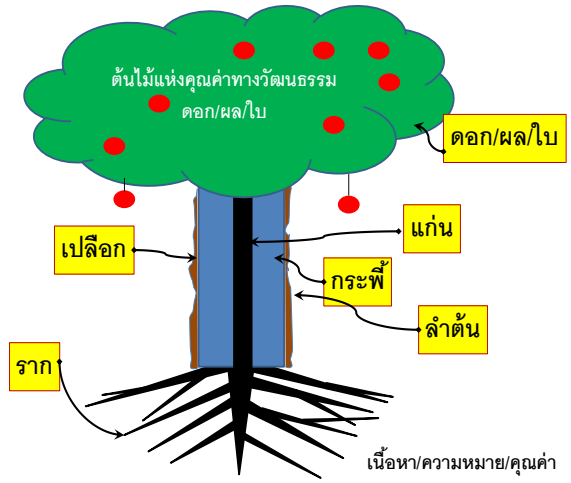

โดยสรุป ผลของการกระตุ้นจิตสำนึกมีส่วนช่วยให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของตำรับขนมจีนน้ำพริกสูตรดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลาเกือบ 200 ปี มีความภาคภูมิใจในการรักษามาตรฐานการปรุงรสชาติไม่ให้ผิดเพี้ยน และมีความกระตือรือร้นในการรักษามรดกภูมิปัญญาตำรับขนมจีนน้ำพริกซึ่งบรรพบุรุษได้ถ่ายทอดไว้ด้วยวิธีการต่าง ๆไม่ให้สูญหายด้วยการนำเข้าเป็นหลักสูตรในโรงเรียน การจัดลงในกิจกรรมชมรมต่าง ๆ ของเยาวชน และการทำในงานเทศกาลของจังหวัด รวมทั้งมีการประชาสัมพันธ์ในข่าวของอำเภอพระประแดง

ความเชื่อและความเห็นต่อขนมจีนน้ำพริกของชุมชนพระประแดงจากการพูดคุยและสัมภาษณ์ความเชื่อและความเห็นต่อขนมจีนน้ำพริกของผู้ครองมรดกภูมิปัญญาและชุมชนพระประแดงในเรื่องคุณค่าทางโภชนาการ คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางวัฒนธรรมการ การอนุรักษ์และการสร้างจิตสำนึกในวันที่ 24 ธันวาคม 2555 และวันที่ 7 และ 9 มีนาคม 2556 สรุปได้ดังนี้

คุณค่าทางโภชนาการ

ชาวพระประแดงเห็นว่าขนมจีนน้ำพริกเป็นอาหารที่มีประโยชน์เป็นสมุนไพรต้านโรค เพราะได้กินผักหลากหลายมีคุณค่าทางอาหารครบ 5 หมู่ ทั้งกุ้ง กะทิ น้ำตาล ถั่ว ผักสด เป็นอาหารที่ดีต่อสุขภาพ ถ้าได้กินผักสดมาก ๆ มีถั่วเป็นองค์ประกอบทำให้ได้โปรตีนมีคุณค่าทางสารอาหารครบ คือมีโปรตีนจากเนื้อสัตว์ คาร์โบไฮเดรต จากขนมจีน น้ำตาลปี๊บ ไขมันจากน้ำมันที่ทอด รวมทั้งผักมีเกลือแร่ วิตามิน เป็นอาหารโบราณที่แสดงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ

คุณค่าทางสังคม ในเทศกาลใดหากบ้านไหนมีการทำขนมจีนน้ำพริกชุมชนในหมู่บ้านจะร่วมมือกันรวมพลังกันทำให้สำเร็จ ทำให้มีคุณค่าทางสังคม เกิดการรวมตัวกัน โดยเฉพาะงานทำบุญต่างๆ ขนมจีนน้ำพริกเป็นอาหารที่แสดงถึงความมีหน้ามีตาของงานเพราะเป็นอาหารที่ต้องแสดงฝีมือของผู้ปรุงต้องมีการช่วยกันหลายคน การทำขนมจีนน้ำพริกจะมีงานทำกันทุกคน ดังนั้นขนมจีนน้ำพริกจึงเป็นการแสดงความสามัคคีของชุมชน การทำขนมจีนน้ำพริกมีขั้นตอนการทำที่ละเอียดพิถีพิถัน ต้องมีขั้นตอนที่เป็นไปตามลำดับเช่นต้องตั้งกะทิก่อน รอให้เย็นจึงนำเครื่องปรุงอย่างอื่นใส่ลงไปก่อนหลังตามลำดับ เช่นใส่น้ำตาลปี๊บให้ละลายก่อนจึงใส่น้ำมะขามเปียก ใส่ถั่วบดละเอียดคนไม่ให้เกาะตัวเป็นก้อน และตามด้วยหอมเจียวกระเทียมเจียวเป็นต้น การกินส่วนใหญ่ต้องแบ่งกันกิน เมื่อทำแล้วจะแจกกันกินในชุมชน เป็นอาหารที่ยังมีคนนิยมกินมากด้วย เกือบทุกหมู่บ้านในชุมชนมอญเมื่อมีงานเทศกาลและมีการทำขนมจีนน้ำพริกจะร่วมมือกันทำ

คุณค่าทางวัฒนธรรม ขนมจีนน้ำพริกเป็นอาหารที่คนพระประแดงกินกันทุกครอบครัว เวลามีงานหรือในบางโอกาสจะทำกินกัน เป็นอาหารที่บรรพบุรุษกินกันมาตลอดในงานมงคลเพราะเป็นความเชื่อเรื่องการกินทำให้อายุยืนยาว ขนมจีนน้ำพริกมีคุณค่าทางวัฒนธรรมการกินต้องสวยงาม เมื่อมีการทำขนมจีนน้ำพริกงานที่ทำจะมีค่าเป็นงานใหญ่ เหมือนกับการทำทองหยิบ ฝอยทองต้องสวยงาม แสดงเอกลักษณ์ของอาหารรามัญ เช่นเดียวกับอาหารอื่นว่าเป็นอาหารที่มีเอกลักษณ์ คือ มีรสชาติ 3 รส หวาน เปรี้ยว เค็มที่ผู้ใหญ่ชอบ เป็นอาหารโบราณที่อร่อยของ ปู่ย่า ตายาย ในชุมชนมอญจะทำทุกงานที่เป็นงานมงคล เวลาทำบุญเลี้ยงพระเพราะผู้เฒ่าผู้แก่ชอบการกินขนมจีนน้ำพริก ชาวมอญกินกันเป็นอาหารช่วงบ่าย ตั้งแต่บรรพบุรุษเหมือนกับน้ำยา ขนมจีนซาวน้ำที่กินกับแจงร้อน (เนื้อปลากรายเสียบไม้ย่าง) เวลาสงกรานต์จะมีการกินขนมจีนน้ำพริกและแจกกันกิน มีการแลกเปลี่ยนอาหารกันทุกบ้านเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมา

การอนุรักษ์และการสร้างจิตสำนึก ชุมชนต้องรักษาประเพณี มีความเข้มแข็งในการอนุรักษ์ให้เป็นมรดกของชาติและของชาวรามัญ เพราะเป็นอาหารที่มีมาแต่โบราณ ต้องอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกของชาติและของชาวรามัญ เป็นอาหารที่มีความเสี่ยงต่อการสูญหาย เพราะเป็นอาหารที่มีความยุ่งยากในการทำและเป็นเรื่องยากสำหรับผู้ที่ทำไม่เป็น เนื่องจากมีองค์ประกอบหลายอย่างทั้งขั้นตอนการทำการปรุง และการรักษารสชาติไม่ให้ผิดเพี้ยน ควรอนุรักษ์เพราะขนมจีนน้ำพริกเป็นอาหารโบราณเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในช่วงเทศกาลประเพณีของชาวรามัญที่ควรรักษาไว้ คนแถวนี้ไม่มีการสืบทอด หากมีการอนุรักษ์ไว้ก็ยินดีที่จะถ่ายทอดความรู้ให้ควรอนุรักษ์เพราะการทำไม่ใช่เรื่องง่าย เป็นอาหารไทยที่อร่อยกว่าอาหารฝรั่ง ปัจจุบันคนทำเป็นน้อยลงไม่ค่อยมีคนทำเพราะมีการเตรียมและการปรุงที่ยุ่งยาก ควรส่งเสริมให้เยาวชนได้ทำเป็นและกินเป็นต้องเผยแพร่ให้ลูกหลาน โดยการสอนให้ทำ อธิบายและลงมือปฏิบัติ ควรบรรจุอยู่ในหลักสูตร คหกรรมศาสตร์ของโรงเรียน สอนให้เด็กๆ ได้ลงมือปฏิบัติ หากไม่มีการถ่ายทอดเด็กรุ่นหลังจะทำไม่เป็น ในช่วงเทศกาลประเพณีของชาวรามัญควรมีการทำขนมจีนน้ำพริกต้องเผยแพร่ให้ลูกหลานโดยการสอนให้ทำอธิบายและลงมือปฏิบัติ บางท่านเคยไปสอนเยาวชนที่วัดป่าเกด ซึ่งเด็กในชุมชนมอญยังคงกินอยู่ ที่ชุมชนมอญยังคงทำกับข้าวกินอยู่ ดังนั้นจึงยังคงสามารถสืบทอดได้ รุ่นลูกไม่ค่อยเข้าครัว เพราะเรียนหนัก อาหารที่เด็กซื้อกินส่วนใหญ่จะเป็นอาหารสำเร็จรูป ทางชุมชนมอญเองได้ตระหนักถึงความเสี่ยงต่อการสูญหายของสูตรอาหารไม่ว่าจะเป็น กะละแม ขนมชั้น ขนมจีน อาหารแต่ละอย่างเหล่านี้ต้องใช้คนมาก สำเร็จได้ต้องใช้การมีส่วนร่วม ในชุมชนมอญมีแม่ครัวเอกอยู่หลายคนที่ทำได้อยู่แล้ว การผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และสืบสานจึงทำได้ไม่ยาก

การแสดงความคิดเห็นของชุมชนพระประแดงทั้งสองตำบล สรุปได้ว่า ขนมจีนน้ำพริกเป็นของโบราณที่ควรสืบทอด นับวันจะสูญหายไป เช่นเดียวกับการทำข้าวแช่ ต้องมีการปรับรสชาติให้เด็กรับประทานได้ รสชาติปรับได้แต่องค์ประกอบหรือเครื่องปรุงต้องอยู่ครบขาดไม่ได้ แต่ต้องมี 3 รส คือ

หวาน เปรี้ยว และเค็ม ที่แสดงเอกลักษณ์ของอาหารรามัญเช่นเดียวกับอาหารอื่นๆ เช่นเดียวกับ หมี่กรอบ มัสมั่น ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของอาหารไทยและอาหารมอญ ชาวมอญกินขนมจีนน้ำพริกมาตั้งแต่อยู่เมืองมอญ ก่อนที่จะมาอยู่พระประแดง ขนมจีนน้ำพริกเป็นอาหารที่มีเครื่องมาก ทำยาก การทำยุ่งยากจะทำให้อร่อยต้องพิถีพิถันในการชิม การทำให้อร่อยต้องมีความตั้งใจ เครื่องปรุงจะต้องได้สัดส่วนกัน และต้องทำการวิเคราะห์รสชาติด้วยจึงไม่ค่อยมีคนทำเป็นส่วนใหญ่จะเป็นอาหารที่ทำในงานเทศกาล งานมงคลเท่านั้น และยังต้องเป็นอาหารที่ต้องดูดี มีสีสันสวยงามเวลากิน ต้องเจียวหอมกระเทียมให้สวย และให้หอม

วิเคราะห์สูตร การได้รับการถ่ายทอดสูตรตำรับขนมจีนน้ำพริกของตำบลทรงคนอง และ ตำบลตลาด จากผู้ครองมรดกภูมิปัญญาจะมีการใช้เครื่องปรุงที่แตกต่างกัน ดังแผนภูมิ

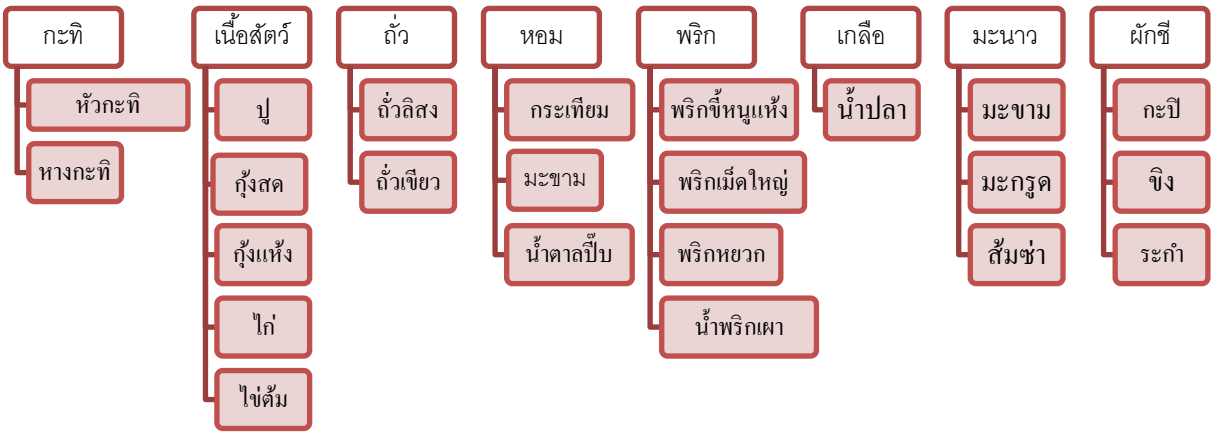

จะเห็นได้ว่าส่วนประกอบที่สำคัญในขนมจีนน้ำพริกที่ขาดไม่ได้และเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คือ กะทิ ถั่ว หอมเจียว กระเทียมเจียว น้ำมะขามเปียก น้ำตาลปี๊บ เกลือ น้ำปลา และพริกทอด ส่วนประกอบอื่นขาดไม่ได้แต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมหรือตามความชอบในเรื่องของรสชาติ สีสันและวัสดุที่หาได้ในแต่ละท้องถิ่นและฤดูกาลเนื้อสัตว์ที่นำมาปรุง พริก มะนาว และผักชีในการเพิ่มรสชาติและสีสัน

ขนมจีนน้ำพริกเป็นอาหารโบราณที่ได้สร้างให้เกิดจิตใต้สำนึกในคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางโภชนาการ และความเชื่อความเห็นของชุมชนที่ควรอนุรักษ์และมีการสืบทอดการเรียนรู้จากการถ่ายทอดวัฒนธรรมการปรุงที่มีความสำคัญให้คนรุ่นหลังได้รู้ถึงกระบวนการที่ยาวนานต่อไปโดยให้อยู่ในหลักสูตรการศึกษาในโรงเรียนเพราะเป็นอาหารที่กินมาตั้งแต่สมัย ปู่ย่า ตาทวด เป็นอาหารที่เครื่องปรุงมาก ทำยาก จะทำให้อร่อยต้องพิถีพิถันในเรื่องของรสชาติ สีสันซึ่งต้องมีศิลปะในการปรุงตามขั้นตอนที่ถูกต้อง

สุขวสา ยอดกมล

บรรณานุกรม

กาญจนาคพันธ์, (2529). **เด็กคลองบางหลวง.** กรุงเทพ ฯ : เรืองศิลป์.

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2536). **ผักพื้นบ้านต้านโรคเล่ม 1**.

คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. **ประชุมหมายรับสั่งภาค 4 ตอนที่ 1 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จ.ศ. 1186-1203**, สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรีจัดพิมพ์,

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง จัดตั้งสุขาภิบาลพระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ". **ราชกิจจานุเบกษา.** 80 (ฉบับที่ 90 ง): 2099-2101. 10 กันยายน 2506. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2506/D/090/2099.PDF.

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ตั้งและเปลี่ยนแปลงเขตตำบลในท้องที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ". **ราชกิจจานุเบกษา.** 105 (ฉบับที่ พิเศษ 234 ง): 65-68. 27 ธันวาคม 2531. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2531/D/234/65.PDF.

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ตั้งและเปลี่ยนแปลงเขตตำบลในท้องที่อำเภอเมืองสมุทรปราการ และอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ". **ราชกิจจานุเบกษา.**79 (ฉบับที่ 90 ง): 2080-2084. 2 ตุลาคม 2505. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2505/D/090/2080.PDF.

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ตั้งและเปลี่ยนแปลงเขตตำบลในท้องที่อำเภอเมืองสมุทรปราการ และอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ". **ราชกิจจานุเบกษา.** 107 (ฉบับที่ พิเศษ 174 ง): 17-24. 16 กันยายน 2533. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2533/D/174/17.PDF.

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง เปลี่ยนแปลงเขตสุขาภิบาลพระประแดงและจัดตั้งสุขาภิบาลสำโรงใต้ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ". **ราชกิจจานุเบกษา.** 109 (ฉบับที่ พิเศษ 126 ง): 85-88. 30 กันยายน 2535.http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2535/D/126/85.PDF.

"ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง เปลี่ยนแปลงฐานะเทศบาลตำบลสำโรงใต้ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นเทศบาลเมืองสำโรงใต้". **ราชกิจจานุเบกษา.** 126 (ฉบับที่ พิเศษ 145 ง): 21. 1 ตุลาคม 2552. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2552/E/145/21.P

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2556. เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท. สายปัญญาสมาคมในพระบรมราชินูปถัมภ์. (2523) **ตำรับสายเยาวภาของสายปัญญาสมาคม.** กรุงเทพฯ: สุวิชาญการพิมพ์.

"พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลตำบลลัดหลวง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2537". **ราชกิจจานุเบกษา.** 111 (ฉบับที่ 10 ก): 62-65. 25 มีนาคม 2537. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2537/A/010/62.PDF.

"พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลตำบลสำโรงใต้ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พ.ศ. 2540". **ราชกิจจานุเบกษา.** 114 (ฉบับที่ 2 ก): 1-4. 14 กุมภาพันธ์ 2540. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2540/A/002/1.PDF.

"พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พุทธศักราช 2480". **ราชกิจจานุเบกษา.** 54 (ฉบับที่ 0 ก): 1878-1881. 14 มีนาคม 2480. http:/ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2480/A/1878.PDF.

"พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งเทศบาลเมืองลัดหลวง พ.ศ. 2545". *ราชกิจจานุเบกษา* 119 (ฉบับที่ 93 ก): 4-6. 20 กันยายน 2545. http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/00102299.PDF.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1. (2545). กรมศิลปากรจัดพิมพ์.

เพียสิง จะเลินสิน. (2553). **ตำรับอาหารพระราชวังหลวงพระบาง.** กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผีเสื้อ.

มณทิพย์ สิทธิพิพัฒน์. (2542). *กินแบบไทย.* กรุงเทพฯ: แสงแดดการพิมพ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โครงการเลือกสรรหนังสือ. (2555). **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง.** พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักพิมพ์ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ลาวัลย์ โชตามระ. (2536). **มรดกไทย.**กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ราชาวดี.

วัฒนา พรกสิกร. (2541). **รายงานการวิจัย เรื่องลักษณะคำไทยที่มาจากภาษามอญ.** เสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุวัฒนา เลียบวัน. (2546). **อาหารท้องถิ่นไทยภาคกลาง.** กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิง จำกัด.

อนุกูล พลศิริ. (2532). **อาหารและโภชนาการ 2.** กรุงเทพฯ: พิมพ์ที่ห้างหุ้นส่วนโรงพิมพ์อักษรไทย.บางกอกน้อย.Ko kai kuk kuk <My Blog> 30 มี.ค. 51 13.30.

แนะนำผู้เขียน

กาญจนา อินทรสุนานนท์,รองศาสตราจารย์ ดร.

อดีตข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “ดนตรีเพื่อเสริมสร้างคุณภาพจิตใจ”

กิตติชัย สุธาสิโนบล , อาจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “การเรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวา”

เฉลียว พันธุ์สีดา, รองศาสตราจารย์

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนลงในฉบับนี้คือ “ผู้ปิดทองหลังพระ”

ฑมลา บุญกาญจน์ , อาจารย์

อาจารย์ประจำภาควิชาการศึกษาพิเศษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้ คือ “สวนบำบัด”

สกล วรเจริญศรี , ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาการแนะแนว คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “การข่มเหงรังแก”

พรใจ ลี่ทองอิน, อาจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “การศึกษาทางเลือก”

สนอง โลหิตวิเศษ รองศาสตราจารย์ ดร.

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้ คือ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้”

สมบูรณ์ บูรศิริรักษ์, อาจารย์ ดร.

อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้ คือ “การบริหารเครือข่ายการศึกษา”

สำเริง บุญเรืองรัตน์ , ศาสตราจารย์ ดร.

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนในฉบับนี้คือ “ตรรกศาสตร์ในวรรณคดีไทย” “ปรัชญาการเมืองในวรรณคดีไทย” “อภิปรัชญาในวรรณคดีไทย” “การแจกแจงความถี่” และ“ค่าคงตัวในสถิติ”

สุขวสา ยอดกมล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนลงในฉบับนี้คือ “องค์กรถ่ายทอดความรู้ทางวัฒนธรรมการปรุงขนมจีนน้ำพริก”

อัญชลี สุตธรรม , อาจารย์

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บทความที่เขียนลงในฉบับนี้คือ “ศาสตราจารย์ ดร. เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์”